

ประวัติและโบราณสถาน เมืองสวรรค์โลก

พิทยา ดำเด่นงาม
หน่วยศิลปากรที่ ๓ สุโขทัย
เรียบเรียง

กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระสวรรค์วรนายก (ทองคำ จิตรธรร)
ณ วัดสวรรค์าราม อำเภอสวรรค์โลก จังหวัดสุโขทัย
เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๐

Dr. Ashu
๒๗ เม. ๑๐
จ.

ประวัติและโบราณสถาน เมืองสวรรค์โลก

พิทยา ดำเด่นงาม
หน่วยศิลปากรที่ ๓ สุโขทัย
เรียบเรียง

กรมศิลปากรจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระสุวรรณควรมายก (ทองคำ จิตรธร)
ณ วัดสุวรรณาราม อำเภอสวรรค์โลก จังหวัดสุโขทัย
เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๖

คำนำ

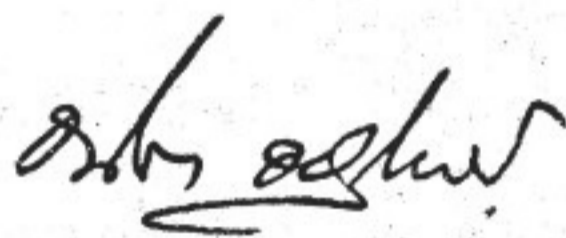
ฯพณฯ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ประธานคณะกรรมการบูรณะเมืองเก่า สุโขทัย ศรีสัชชนาลัย และกำแพงเพชร ได้ปรากฏในที่ประชุมคณะกรรมการบูรณะฯ เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ถึงเรื่องพระสุวรรณภวนายกอดีตเจ้าอาวาสวัดสุวรรณาราม อำเภอสุวรรณโลก จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมรณภาพไปแล้ว และได้มอบศิลปโบราณวัตถุที่ท่านรวบรวมไว้ ให้เป็นสมบัติของทางราชการ เพื่อจัดตั้งแสดงในพิพิธภัณฑสถานที่จะสร้างขึ้นในโอกาสต่อไป นับว่าท่านเป็นพระเถระที่มีใจกว้างขวางเห็นประโยชน์แก่ส่วนรวมของชาติ เพื่อตอบสนองเจตนาดีของท่าน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีจึงได้โปรดส่งผู้แทนสำนักงบประมาณ ซึ่งเป็นกรรมการบูรณะและร่วมประชุมอยู่ด้วย ให้จัดสรรเงินงบประมาณเกี่ยวกับงานพระราชทานเพลิงศพพระสุวรรณภวนายก และให้กรมศิลปากรรับมอบไปดำเนินการ ซึ่งสำนักงบประมาณก็ได้จัดสรรและตั้งงบประมาณเพื่อการนี้ให้แล้ว กรมศิลปากรจึงได้ปรึกษาร่วมกันกับบรรดาศิษยานุศิษย์ของพระสุวรรณภวนายก จัดสร้างเมรุสำหรับเป็นที่พระราชทานเพลิงศพ และจัดซื้อเครื่องบัจจัยไทยทาน ตลอดจนจัดโขนและละคอนของกรมศิลปากรไปแสดงเป็นมหกรรมสมโภชในงานนี้ ตามบัญชาของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีด้วย

เพื่อเป็นที่ระลึกถึงงานพระราชทานเพลิงศพของพระสุวรรณภวนายกไปตลอดกาลยาวนาน และเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาตำนานของวัดวาอารามและโบราณวัตถุสถานในท้องที่เมืองสุวรรณโลก ซึ่งเคยเป็นเมืองสำคัญมาในสมัยโบราณ และเป็นชาติภูมิของพระสุวรรณภวนายกด้วย กรมศิลปากรจึงได้มอบให้นายพิทยา คำเด่นงาม ข้าราชการในหน่วยศิลปากร ที่ ๓ ประจำอยู่ในจังหวัดสุโขทัย รวบรวมและเรียบเรียงเรื่องราวของวัดวาอารามและโบราณวัตถุสถานขึ้น ดังได้จัดพิมพ์ไว้ในเล่มนี้ และเพื่อที่ประชาชนจะได้ทราบและร่วมกันอนุโมทนาสาธุการในกุศลเจตนาของพระสุวรรณภวนายก ที่ท่านมองเห็นกาลไกล ได้รวบรวมศิลปโบราณวัตถุอันมีค่าไว้ และมอบให้เป็นสมบัติส่วนรวม

ของชาติ กรมศิลปากรจึงได้นำรายการและภาพถ่ายของศิลปโบราณวัตถุบางชิ้นมาตีพิมพ์
ไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย หวังว่าท่านสาธุชนทั้งหลายจะได้ร่วมใจอนุโมทนาสาธุการโดย
ทั่วกัน

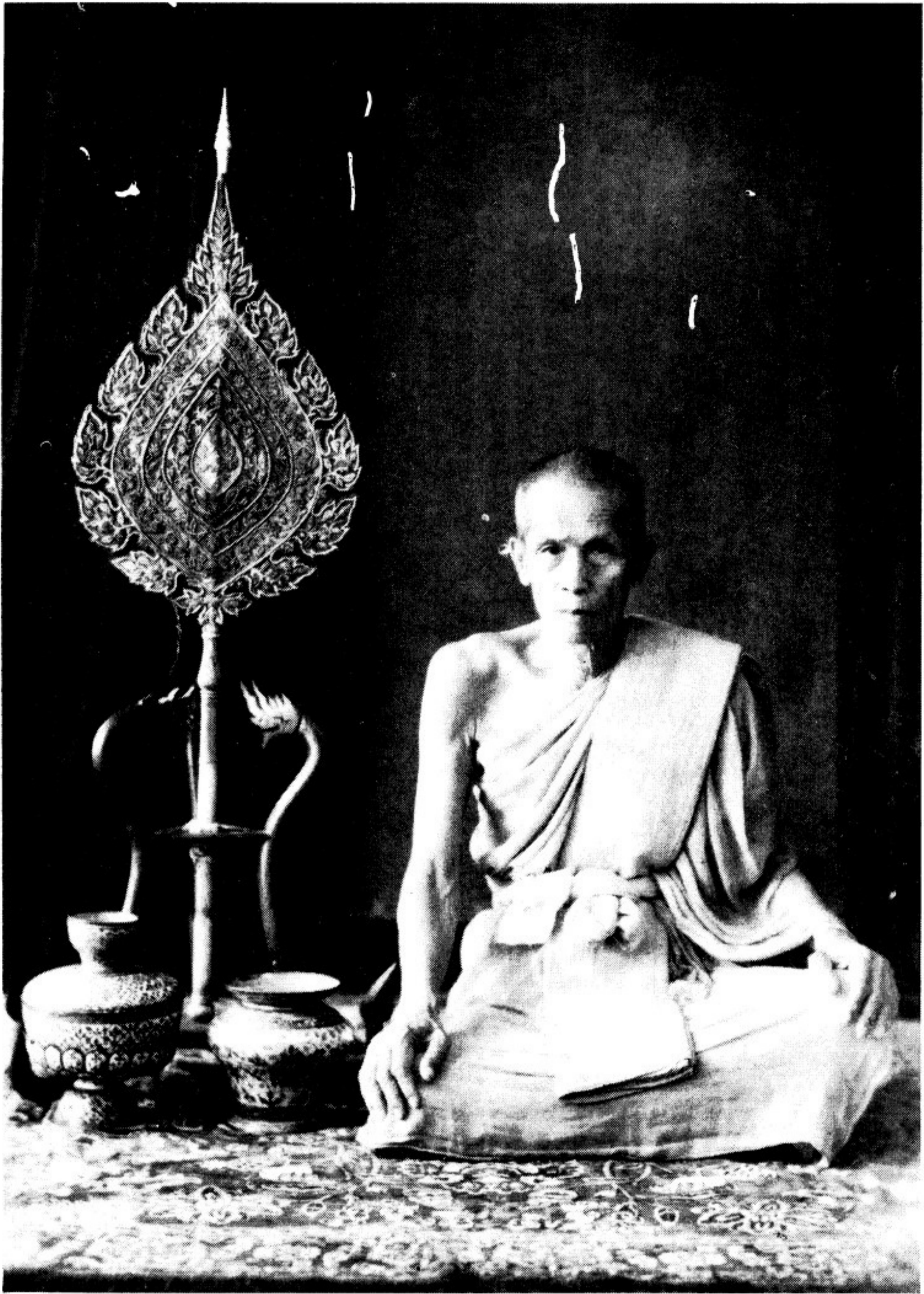
ขออนุโมทนาในกุศลราศี ซึ่งท่านคณะกรรมการบูรณะเมืองเก่าสุโขทัย ศรีสช-
ชนาลัย และกำแพงเพชร อันมี ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน พร้อมด้วยบรรดา
ศิษยานุศิษย์ของพระสุวรรณนายก ได้ร่วมใจกันบำเพ็ญเป็นทักษิณานุประทาน เนื่องใน
งานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ จงเป็นบุญราศีอำนวยผลตลบันกาลให้พระสุวรรณก-
นายก รื่นรมย์ด้วยพรหมจรรย์ มั่นในธรรมจริยา ประสพสันติสุข ตลอดกาลนานเทอญ.

กรมศิลปากร

๒๒ เมษายน ๒๕๑๐

พระสุวรรณนายก (ทองคำ จิตรธร)

ชาติกาล พ.ศ. ๒๔๒๐

อุปสมบท พ.ศ. ๒๔๔๐

มรณกาล ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๘

ประวัติสังเขป

ของ

พระสุวรรณครุณายก

พระสุวรรณครุณายก นามเดิม ทองคำ จิตรธร เป็นบุตรกำนันหนูน นางสายบัว จิตรธร เกิดที่ตำบลวังพิณพาทย์ อำเภอวังไม้ขอน จังหวัดสวรรคโลก (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอสวรรคโลก. จังหวัดสุโขทัย) เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๒๐

เมื่อเยาว์วัย ได้เรียนหนังสือกับพระอาจารย์แดง เจ้าอาวาสวัดกลาง (วัดสุวรรณคาราม) เมื่อท่านอายุได้ ๒๐ ปี คือใน พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้อุปสมบทที่วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชวัดสุทัศน์ เป็นพระอุปัชฌาย์ และได้รับฉายาว่าโสโณ ในขณะที่อุปสมบทอยู่วัดสุทัศน์นี้เอง ท่านก็ได้ขะมักเขม้นสนใจค้นคว้าศึกษาพระปริยัติธรรมมิได้ละเว้น ต่อมาได้รับแต่งตั้งฐานานุกรมเป็นพระปลัด เรียกกันเป็นสามัญตามบรรดาผู้ที่คุ้นเคยว่า พระปลัดคำ เมื่ออุปสมบทได้ ๑๐ พรรษา ก็ได้รับสมณศักดิ์ที่พระครูสุวรรณครุณายก ตั้งปรากฏในสัญญาบัตรว่า

ให้พระปลัดคำวัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นพระครูสุวรรณครุณายก ปิฎกสุนทร ที่สังฆปาโมกข์ เจ้าคณะใหญ่ ไปอยู่วัดสว่างอารมณ์ เมืองสวรรคโลก ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนาเป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอริกรรมแลอนุเคราะห์พระภิกษุสงฆ์สามเณรในคณะโดยสมควร จงเจริญสุขสวัสดิ์ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ตั้งแต่วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ รตนโกสินทร์ศก ๑๒๖ พระพุทธศาสนกาล ๒๔๕๐ พรรษา เป็นวันที่ ๑๔๓๔๓ ในรัชกาลปัจจุบันนี้.

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๖ พระครูสุวรรณครุณายก ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ตั้งปรากฏในสัญญาบัตรว่า

หัวเมืองฝ่ายเหนือบางเมืองและเมืองสวรรค์โลกขึ้นอีก แต่นับจากนั้นมา เมืองสวรรค์โลกก็ไม่มี ความเข้มแข็งอีกแล้ว เพราะปรากฏในตอนหลังว่า เมื่อพม่ายกทัพมาอีก เจ้าเมืองสวรรค์โลกก็ไม่ต่อสู้ เพราะไม่มีกำลังพอ

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๑๓ — ๒๓๒๔ รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช เมื่อปราบเจ้าพระฝางเมืองสวางคบุรีได้ชัยชนะแล้ว ขากลับได้เสด็จไปกระทำการสมโภชพระบรมธาตุถึง ๓ วัน ๓ คืน และได้ทรงตั้งเมืองสวรรค์โลกขึ้นอีก ต่อมาทัพพม่ายกมารุกราน แต่เจ้าพระยาพิชัยราชา รักษาเมืองไว้ได้ จนพม่าเลิกทัพกลับไป ครั้น พ.ศ. ๒๓๑๘ เมื่อทัพใหญ่ของอะแซห่วยยกมาตีเมืองพิษณุโลกก็ไม่ปรากฏว่าเมืองสวรรค์โลกได้ต่อสู้ ผู้คนพากันแตกหนีหมด เมืองสวรรค์โลกจึงคงอยู่ทิ้งไว้ร้างมาแต่คราวนั้นเอง

ครั้งสุดท้ายในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อไทยมีชัยชนะแก่พม่าแล้ว ทรงเห็นว่าสวรรค์โลกมีผู้คนน้อยจะรักษาไว้ยาก จึงโปรดให้ย้ายเมืองมาตั้งที่ตำบลวังไม้ขอน ซึ่งเป็นอำเภอสวรรค์โลกในปัจจุบันนี้

ลำดับผู้ครองเมืองหรือเจ้าเมืองที่ครองเมืองศรีสัชชนาลัย จนกระทั่งเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองสวรรค์โลก และย้ายที่ตั้งเมืองใหม่ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๑๘๒๐ จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๒ ซึ่งถ้าลำดับเท่าที่ค้นพบแล้ว ก็จะได้รายพระนามและนาม ดังนี้

สมัยสุโขทัย

(พ.ศ. ๑๘๐๐ — ๑๙๒๐)

๑. พ่อขุนรามคำแหง มหาราช	สมัยทรงเป็นรัชทายาท
๒. พระเจ้าเลอไทย	สมัยทรงเป็นรัชทายาท
๓. พระเจ้าลิไท หรือมหาธรรมราชาที่ ๑	สมัยทรงเป็นรัชทายาท
๔. พระเจ้าไสยลือไท หรือมหาธรรมราชาที่ ๒	สมัยทรงเป็นรัชทายาท

สมัยกรุงศรีอยุธยา

(พ.ศ. ๑๘๙๓ — ๒๓๑๒)

๑. พระยาชะเลียง (ในสมัยเรียกชื่อเมืองชะเลียง หรือศรีสัชชนาลัย)
๒. พระยาสวรรค์โลก (ในสมัยเรียกชื่อเมืองสวรรค์โลก เรียกชื่อนี้เป็นส่วนใหญ่)
๓. พระยาอุษิษฐิระ (สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ)

ลักษณะและอุปนิสัยส่วนตัวของพระสุวรรณนายก ก็คือ เสียงใหญ่และดัง ท่านเคร่งครัดในพระปาฏิโมกข์อย่างยิ่ง ท่องบ่นอยู่มิได้ขาด และเม่นยำเป็นอย่างมากด้วย นอกจากนี้ยังชอบสะสมโบราณวัตถุสมัยต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งคณะกรรมการจัดการมรดกของท่านก็ได้มอบให้แก่ทางราชการกรมศิลปากรแล้ว

อีกประการหนึ่ง ท่านมีความชำนาญมากในการแกะสลักไม้ เครื่องมือแกะของท่านมีครบชุด ไม้ที่ท่านชอบแกะได้แก่ปุ่มไม้มะค่า วัตถุที่แกะได้แก่กลองบุหรีและกรอบรูป โดยเฉพาะกลองบุหรีนั้น มีทั้งขนาดใหญ่และเล็ก มากมายหลายร้อยกลอง ท่านทำได้งดงามแนบเนียน และได้เคยถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสเสด็จฯ เมืองสวรรคโลกในคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสภาคเหนือ เมื่อต้นเดือนมีนาคม ๒๕๐๑ ด้วย

เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่นั้น โดยเหตุที่เป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่และมีธรรมาศัตถ์ จึงปรากฏว่าได้เคยมีเจ้านายและบุคคลชั้นผู้ใหญ่ไปเยี่ยมเยียนท่านมิได้ขาด เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เคยเสด็จทางเรือและไปประทับพักแรมที่วัดสุวรรณาราม นอกจากนี้ก็มี สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ นายทหารชั้นผู้ใหญ่ และรัฐมนตรีอีกหลายท่าน

โดยเหตุที่บ้านเกิดของท่านอยู่บริเวณหลังวัดสุวรรณาราม และท่านเคยเรียนหนังสือที่วัดนี้ มาแต่สมัยเด็ก จึงปรากฏว่า แม้ท่านจะได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะใหญ่ ให้อยู่ที่วัดสว่างอารมณ์ ท่านไม่เคยไปอยู่วัดสว่างอารมณ์เลย ท่านกลับมาจำพรรษาที่วัดสุวรรณารามโดยตลอด และบิดามารดาของท่านซึ่งเสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ นั้น ท่านก็ได้บรรจุอัฐิเอาไว้ในเจดีย์คู่หลังพระอุโบสถวัดสุวรรณารามนั่นเอง

ในขณะที่เป็นเจ้าคณะจังหวัดนั้น ท่านได้ขอเปลี่ยนนามวัดกลางให้มีชื่อในทางราชการว่า วัดสุวรรณาราม ได้สร้างศาลาการเปรียญ กุฏิติกเจ้าอาวาส โรงเรียนพระปริยัติธรรม ถนนหน้าวัด และทำรอกันตลิ่งหน้าวัดมิให้พัง

พระสุวรรณนายก ถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา เมื่อวันที่ ๗ ก่ำ เดือน ๑๒ ปีมะเส็ง ตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ เวลา ๑๓.๔๕ น. ก่อนที่จะมรณภาพท่านมีสติสัมปชัญญะดี ได้เรียกไตรไหม้มาครอง ซึ่งตามปกติปรากฏว่าท่านไม่เคยครองไตรไหม้เลย ในระหว่างที่กำลังผลัดเปลี่ยนผ้าสะบงท่านก็ถึงแก่กรรมเสียก่อน รวมอายุได้ ๘๘ ปี.

สารบัญ

คำนำ	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	[๑]
ประวัติสังเขป ของ พระสุวรรณนายก	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	[๓]

ประวัติเมืองสวรรคโลก

• เมืองสวรรคโลกในอดีต	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๑
• สมัยสุโขทัย	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๙
• สมัยกรุงศรีอยุธยา	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๙
• สมัยกรุงธนบุรี	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๙
• สมัยกรุงรัตนโกสินทร์	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๙

เมืองสวรรคโลกในปัจจุบัน

ประวัติวัดสุวรรณคาราม (วัดกลาง)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๗
วัดสว่างอารมณ์ (วัดจวน)	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๙
วัดคู้วารี	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๑๐
วัดท่าทอง	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๑๐
วัดหนองไฉ้	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๑๑

โบราณสถานของเมืองสวรรคโลก

เมืองชะเลียง	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๑๒
เมืองศรีสัชชนาลัย	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๑๓
๑. วัดช้างล้อม	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๑๔
๒. วัดเจดีย์เจ็ดแถว	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๑๔
๓. วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๑๕
๔. วัดนางพญา	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๒๐

๕. หลักรเมือง	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๒๐
๖. วัดสวนแก้วอุทยานน้อย	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๒๑
๗. บริเวณพระราชวัง	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๒๒
๘. วัดเขาพนมเพลิง	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๒๓
๙. วัดเขาสุวรรณคีรี	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๒๔
๑๐. แก่งกลางน้ำ	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๒๔
๑๑. เตาทุเรียง ป้ายาง	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๒๕
๑๒. เตาทุเรียง เกาะน้อย	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๒๕
๑๓. กำแพงเมือง	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๒๖
๑๔. วัดภายนอกกำแพงเมือง	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๒๖

บัญชีศิลปโบราณวัตถุ ซึ่งพระสวรรควรนายกมอบให้แก่ทางราชการ

หมวดพระพุทธรูป	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๓๑
หมวดสังกโลก	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๔๓
หมวดเบญจรงค์	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๕๓
หมวดเครื่องลายคราม	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๕๖
หมวดพระเครื่อง	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๕๙
หมวดเบ็ดเตล็ด	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	๖๒

ประวัติและโบราณสถาน

ของ

เมืองสวรรค์โลก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
และพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญาฯ

เสด็จ ณ เรือนรับรองของกรมศิลปากรที่เมืองศรีสัชชนาลัย ริมแก่งหลวง แม่ข่ายม

ภายหลังเสด็จบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวร महाराช

เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๙

ประวัติเมืองสวรรค์โลก

เมืองสวรรค์โลกในอดีต

การจะกล่าวถึงเมืองสวรรค์โลกจำเป็นจะต้องกล่าวถึงเมืองสุโขทัย ชะเลียง และศรีสัชชนาลัย ด้วย เพราะชื่อต่าง ๆ เหล่านี้มีความเกี่ยวพันกันใกล้ชิดมาก และได้ทำให้ผู้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับชื่อเหล่านี้มีความงงงัน ไม่เข้าใจ หรือเข้าใจกันอย่างสับสนมามากแล้ว

ในสมัยเมื่อกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น เมืองหน้าด่านทางทิศเหนือของสุโขทัย ก็คือ เมืองศรีสัชชนาลัย ซึ่งอยู่ห่างจากสุโขทัยไปตามเส้นทางโบราณหรือถนนพระร่วงประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ออกจากประตูศาลหลวงซึ่งเป็นประตูเมืองด้านทิศเหนือของกรุงสุโขทัย ณ ที่นั้นมีเมืองหนึ่งซึ่งมีกำแพงเมืองคูเมืองมั่นคงแข็งแรง มีโบราณวัตถุและโบราณสถานแบบเดียวกับที่สุโขทัย เมืองนี้ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเรียกรวมว่า “ศรีสัชชนาลัยสุโขทัย”

ในระยะเดียวกันนี้ ซึ่งประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙ มีคนไทยฝ่ายใต้ตั้งตัวเป็นอิสระขึ้นอีกและอ้างถึงชื่อเมือง ๆ หนึ่งไว้ว่า เมืองชะเลียง ดังปรากฏอยู่ในกฎหมายลักษณะลักพา ในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ว่า เมืองชะเลียงสุโขทัย หรือในจดหมายเหตุเก่า ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกล่าวว่า พระยาชะเลียงพาครัวไปออกแก่ตีโลกมหาราช เมืองเชียงใหม่ หรือแม้ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเองก็กล่าวว่า ได้ทำศิลาจารึกอีกหลักหนึ่งประดิษฐานไว้ ที่พระศรีรัตนมหาธาตุเมืองชะเลียงเหมือนกัน ทำให้เข้าใจสับสนหนักขึ้น แต่ในขณะนี้เป็นอันยุติได้ว่า ชะเลียงและศรีสัชชนาลัย เป็นคนละเมือง แต่ทว่าอยู่ใกล้หรืออยู่ติดกัน เพราะเดิมประมาณรัชกาลพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ชะเลียงก็คงจะเป็นเมืองหน้าด่านทิศเหนืออยู่แล้ว มีพระปรางค์มหาธาตุเป็นของคูเมือง มีแม่น้ำล้อมรอบ ๓ ด้าน เป็นรูปข้อศอก ฝั่งตลิ่งสูงมาก มีกำแพงเมืองอยู่บนฝั่งอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งบัดนี้น้ำได้เซาะตลิ่งออกกว้างขวางมาก โดยเฉพาะด้านทิศใต้ กำแพงเมืองเดิมจึงพังลงน้ำไปหมด แม้กระทั่งปัจจุบันนี้ด้านใต้น้ำก็ยังเซาะตลิ่งพังอยู่เป็นอันมากเช่นเคย ฉะนั้นแนวกำแพงเมืองจึงมีเหลือแต่ด้านทิศเหนือและด้านตะวันออกอีกเล็กน้อยเท่านั้น สำหรับด้านทิศเหนือแนวกำแพงเมืองจะปรากฏริมฝั่งน้ำเรื่อยมาตั้งแต่วัดโคกสิงคาราม ใต้แก่งหลวงประมาณ ๑ กิโลเมตร ถ้าจะให้เห็นแนวกำแพงชัดเจนก็ควรลงเรือ หรือเดินเลาะชายฝั่งตรงกันข้ามกับพระปรางค์ เป็นเหมาะที่สุด

เนื่องด้วยฝั่งตลิ่งที่ตั้งกำแพงเมืองพังลงน้ำทุกปี ประมาณสมัยพ่อขุนรามคำแหง มหาราช ทรงเป็นรัชทายาท จึงได้คิดสร้างเมืองใหม่ขึ้น ถัดจากเมืองชะเลียงขึ้นไปทางเหนือ ๒ กิโลเมตรเศษ เป็นที่ราบเชิงเขา มีลำน้ำมขวางเป็นคูเมืองอยู่ด้านตะวันออก และฝั่งตลิ่งด้านนี้ไม่มีใครพังนัก เพราะมีหินเป็นเทือกอยู่ชายฝั่ง และในสมัยของพระองค์ ก็เข้มแข็ง มีผู้คนมากพอที่จะไม่ต้องอาศัยน้ำล้อมเมืองถึง ๓ ด้านตั้งในสมัยก่อน โดยพ่อขุนรามคำแหงได้ทรงสร้างกำแพงเมืองล้อมรอบด้วยศิลาแลงทั้งหมดด้วย ส่วนเมืองชะเลียงเดิมก็ไม่ได้ย้าย หรือมิได้ร้างในคราวนั้น เพราะอยู่ใกล้เมืองใหม่ ผู้คนไปมาสะดวกและมีที่ทำกินอยู่แล้ว การย้ายเมืองเป็นเรื่องภายในของสุโขทัย ฉะนั้น อาณาจักรทางใต้จึงยังเรียกว่าเมืองชะเลียงดังเดิมอยู่ ข้อนี้อาจเป็นเหตุชี้แจงให้เข้าใจได้ว่าในขั้นต้นทำไมในศิลาจารึกสุโขทัยจึงเรียกว่า พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ก็เพราะพระองค์เป็นผู้สร้างเมืองนี้ และในสมัยที่พ่อขุนรามคำแหงครองสุโขทัย เมืองชะเลียงก็ยุบรวมกับศรีสัชชนาลัยไปแล้ว ด้วยเหตุนี้ จารึกจึงไม่เขียนว่า พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองชะเลียงสุโขทัย

เป็นอันว่าในขณะนี้เราเข้าใจความเป็นมาของคำว่าชะเลียงและศรีสัชชนาลัยแล้ว ต่อไปก็ถึงปัญหาว่า ชื่อเมืองสวรรคโลก นั้น ปรากฏขึ้นครั้งแรกเมื่อใด ใครเป็นผู้เรียก

ตามหลักฐานเก่าที่สุดที่นักประวัติศาสตร์ค้นพบ ปรากฏว่าชื่อเมืองสวรรคโลกนี้แรกปรากฏขึ้นในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ตอนแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งครองราชสมบัติระหว่าง พ.ศ. ๒๐๙๑ — ๒๑๑๑ ในครั้งนั้น พระองค์ทรงแต่งตั้งนักพระสุทัน พระราชบุตรเจ้ากรุงกัมพูชา ซึ่งทรงเลี้ยงเป็นพระราชบุตรบุญธรรม ให้ไปครองเมืองสวรรคโลก แต่อยู่ได้ไม่นานก็ถูกลอบวางยาพิษสิ้นพระชนม์

เมื่อพิเคราะห์ดูตามนี้ก็ยังจะเห็นได้ว่า ชื่อสวรรคโลกนี้ยังไม่ใช่หลักฐานที่เก่าแท้ แต่ที่จริงแล้วน่าจะได้เรียกชื่อเมืองศรีสัชชนาลัยว่า “เมืองสวรรคโลก” มาตั้งแต่ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑ — ๒๐๓๑) แล้ว เพราะในครั้งนั้น สุโขทัยรวมเข้าอยู่ในอาณาจักรอยุธยา และพระยาชะเลียงเอาใจออกหากไปเข้ากับมหาราชเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๐๔ นั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงตีเอาคืนมาได้ แล้วทรงตั้งเมืองพิษณุโลกให้เป็นราชธานีข้างฝ่ายเหนือ พระองค์เองเสด็จมาประทับเป็นประจำ เพื่อระวังศึกพระเจ้าติโลกราช เห็นจะทรงเปลี่ยนชื่อเมือง

ชะเลียงและศรีสังขนาลัย ว่าเมืองสวรรคโลก ในครั้งนั้นเอง เพื่อให้เข้าคู่กับเมืองพิษณุโลก เพราะใน
ขณะนั้น ชื่อที่เกี่ยวข้องกับคำว่า “โลก” เป็นที่นิยมมาก เช่น บรมไตรโลกนาถ ติโลกราช พิษณุโลก
สวรรคโลก แปลเอาความว่า บรมไตรโลกนาถนั้น พระองค์เป็นที่พึ่งของโลกทั้งสาม รวมทั้งโลก
แห่งสวรรค์ หรือสวรรคโลกด้วย

ในสมัยเมื่อกรุงศรีอยุธยาได้หัวเมืองเหนือไว้ทั้งหมด และสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถตั้งเมือง
พิษณุโลกเป็นราชธานีฝ่ายเหนือนั้น สวรรคโลกก็ยังคงเป็นเมืองสำคัญอยู่ เพราะเป็นแดนปากทางไป
เชียงใหม่ ซึ่งยังเป็นอิสระอาจจะยกลงมาบูรณได้ จึงตั้งให้เมืองสวรรคโลกเป็นหัวเมืองชั้นโท เจ้าเมือง
ดำรงตำแหน่งพระยาสวรรคโลก ถือศักดินา ๑๐,๐๐๐ ไร่ เช่นเดียวกับเมืองสุโขทัย กำแพงเพชร
และเมืองนครราชสีมา ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองสวรรคโลกมีมูลเหตุที่จะเป็นเมืองร้างหลายครั้ง
กล่าวคือ ในครั้งแรกสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระยาอุษิษฐิระเป็นใจให้กองทัพเมืองเชียงใหม่
ยกมาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ ต่อมา เมื่อคราวพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองยกกองทัพมาตีหัวเมืองเหนือเมื่อ
พ.ศ. ๒๑๐๔ ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระยาสวรรคโลกก็ยอมอ่อนน้อมต่อพม่า ไม่ยอม
ช่วยพิษณุโลกและสุโขทัยต่อสู้ข้าศึก และเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา สมเด็จพระนเรศวรทรง
ประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่อพม่าที่เมืองแครงเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗ นั้น พระยาสวรรคโลกและพระยาพิชัย
ก็คบคิดกันเป็นกบฏ ไม่ยอมเข้าด้วยกับสมเด็จพระนเรศวร ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปปราบ
นั้นทสุและราชสังครา แม่ทัพพม่าที่ยกทัพมาตั้งกองทำนาเตรียมเสบียงที่จังหวัดกำแพงเพชร เสร็จ
เรียบร้อยแล้ว ก็ยกทัพมาพักที่เมืองเชียงทองในเขตจังหวัดตาก ทรงได้ข่าวกบฏของสองพระยาเข้า จึง
รีบยกทัพไปเมืองสวรรคโลก โดยทางเขาคับ ถึงเมืองสวรรคโลกเมื่อวันศุกร์ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๘ ทรงตั้ง
ทัพหลวงที่ตำบลไม้งาม พระยาทั้งสองก็ไม่ออกมาอ่อนน้อม ครั้นถึงเวลาพลบค่ำก็ตรัสให้ไพร่พลยกเข้า
ปล้นเมืองทางประตูสามเกิด ๑ ประตูเตาหม้อ ๑ ประตูสะพานจันทร์ ๑ จนถึงเวลาเที่ยงคืนก็ยังเข้า
มิได้ ด้วยกำแพงเมืองสวรรคโลกนั้นมั่นคงนัก จึงมีพระบรมราชโองการตรัสถามโหราจารย์ โหรก็
ทูลให้เข้าตีทางทิศอุดร เพราะทิศนั้นเป็นอริแก่เมือง สมเด็จพระนเรศวรก็ทรงกระทำตามและเข้าเมือง
ได้เมื่อวันจันทร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๘ เวลาเช้า ๒ นาฬิกา ๕ บาท รวมเวลาตีเมืองสวรรคโลก ๑๕ วัน
และจับพระยาสวรรคโลกประหารชีวิตเสีย กับโปรดให้กวาดต้อนผู้คนลงไปกรุงศรีอยุธยา เพื่อรวบรวม
ไพร่พลไว้ต่อสู้พม่าสืบไป จนกระทั่งสมเด็จพระนเรศวรได้ทรงชนช้างชนะพระมหาอุปราชาแล้ว จึงตั้ง

หัวเมืองฝ่ายเหนือบางเมืองและเมืองสวรรค์โลกขึ้นอีก แต่นับจากนั้นมา เมืองสวรรค์โลกก็ไม่มี ความเข้มแข็งอีกแล้ว เพราะปรากฏในตอนหลังว่า เมื่อพม่ายกทัพมาอีก เจ้าเมืองสวรรค์โลกก็ไม่ต่อสู้ เพราะไม่มีกำลังพอ

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๓๑๓ — ๒๓๒๔ รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช เมื่อปราบเจ้าพระฝางเมืองสวางคบุรีได้ชัยชนะแล้ว ขากลับได้เสด็จไปกระทำการสมโภชพระบรมธาตุถึง ๓ วัน ๓ คืน และได้ทรงตั้งเมืองสวรรค์โลกขึ้นอีก ต่อมาทัพพม่ายกมารุกราน แต่เจ้าพระยาพิชัยราชา รักษาเมืองไว้ได้ จนพม่าเลิกทัพกลับไป ครั้น พ.ศ. ๒๓๑๘ เมื่อทัพใหญ่ของอะแซห่วยนุกยกมาตีเมืองพิษณุโลกก็ไม่ปรากฏว่าเมืองสวรรค์โลกได้ต่อสู้ ผู้คนพากันแตกหนีหมด เมืองสวรรค์โลกจึงคงอยู่ทิ้งไว้ร้างมาแต่คราวนั้นเอง

ครั้งสุดท้ายในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อไทยมีชัยชนะแก่พม่าแล้ว ทรงเห็นว่าสวรรค์โลกมีผู้คนน้อยจะรักษาไว้ยาก จึงโปรดให้ย้ายเมืองมาตั้งที่ตำบลวังไม้ขอน ซึ่งเป็นอำเภอสวรรค์โลกในปัจจุบันนี้

ลำดับผู้ครองเมืองหรือเจ้าเมืองที่ครองเมืองศรีสัชชนาลัย จนกระทั่งเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองสวรรค์โลก และย้ายที่ตั้งเมืองใหม่ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๑๘๒๐ จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๒ ซึ่งถ้าลำดับเท่าที่ค้นพบแล้ว ก็จะได้รายพระนามและนาม ดังนี้

สมัยสุโขทัย

(พ.ศ. ๑๘๐๐ — ๑๙๒๐)

๑. พ่อขุนรามคำแหง มหาราช	สมัยทรงเป็นรัชทายาท
๒. พระเจ้าเลอไทย	สมัยทรงเป็นรัชทายาท
๓. พระเจ้าลิไท หรือมหาธรรมราชาที่ ๑	สมัยทรงเป็นรัชทายาท
๔. พระเจ้าไสยลือไท หรือมหาธรรมราชาที่ ๒	สมัยทรงเป็นรัชทายาท

สมัยกรุงศรีอยุธยา

(พ.ศ. ๑๘๙๓ — ๒๓๑๒)

๑. พระยาชะเลียง (ในสมัยเรียกชื่อเมืองชะเลียง หรือศรีสัชชนาลัย)
๒. พระยาสวรรค์โลก (ในสมัยเรียกชื่อเมืองสวรรค์โลก เรียกชื่อนี้เป็นส่วนใหญ่)
๓. พระยาอุษิษฐิระ (สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ)

๔. พระองค์สุวรรณโลก (นักพระสุทัน พ.ศ. ๒๐๙๓ สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ)

๕. พระยาสุวรรณโลก (สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ)

๖. พระยาสุวรรณโลก (สมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช)

๑๑๑

๑๑๑

๑๑๑

นอกจากที่กล่าวมานี้ตลอดระยะเวลา ๔๑๗ ปีที่กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองหลวง ตำแหน่ง
เจ้าเมืองศรีสัตตนาลัย เข้าใจว่าจะเรียกพระยาสุวรรณโลกทั้งสิ้น

สมัยกรุงธนบุรี

(พ.ศ. ๒๓๑๓ — ๒๓๒๔)

๑. เจ้าพระยาพิชัยราชา

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

(ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕ — ๒๔๗๕)

๑. พระยาวิจิตรภักดี (นาค)

๒. พระยาวิจิตรภักดี (นก)

๓. พระยาวิจิตรภักดี (ต้วง)

๔. พระยาพิษณุสงคราม (ชะอ้อน)

๕. หลวงวรบาทภักดี (หมี่)

๖. พระยาสิงห์บุรานุรักษ์ (เจิม)

๗. ม.จ. นพมาศ นวรัตน์

๘. หลวงสฤกษ์พิจนกร (พระยากัลยาณวัฒน์วิศิษฐ์ — เขียว กัลยาณมิตร)

๙. พระยาอดเมืองขวาง (ม.ล. อ้น เสนีวงศ์)

๑๐. พระยาอภัยไศรยพิสุทธ์ (มั่ง วิชิตนาค)

๑๑. พระยาสุรินทรภักดีศรีไศยสมันต์ (ส่าง พุกกณานนท์)

๑๒. พระยานครพระราม (สวัสดิ์ มหาภายี)
๑๓. ม.จ. นิสากร
๑๔. พระณรงค์ฤทธิ์ (ชาย ตีฐานนท์)
๑๕. พระประสงค์เกษมราษฎร์ (ชุ่ม สุวรรณคุปต์)
๑๖. พระสนิทประธานันท์ (อิน แสงสนิท)
๑๗. หลวงอรรถวิจิตรจรรยาภักซ์ (กิมฮ็อก วงษ์สกุล)
๑๘. พระอนุমানสารกรรม (โต้ง สรัคคานนท์)

เมืองสวรรค์โลกในปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้เมืองสวรรค์โลกมีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งในจำนวน ๘ อำเภอของจังหวัดสุโขทัย และก็มีที่ตั้งอยู่บริเวณเมืองศรีสัชชนาลัยเดิม เพราะพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเห็นว่าเมืองสุโขทัยและสวรรค์โลกเดิมนั้น เนื่องจากผ่านศึกสงครามมาหลายครั้งหลายหน ผู้คนร่อยหรอลงมาก ไม่อาจรักษาเมืองไว้ได้ จึงโปรดฯ ให้ย้ายเมืองสวรรค์โลกมาตั้งที่ตำบลวังไม้ขอน ซึ่งมีไร่นามาก และมีชุมชนหนาแน่นอยู่แล้ว จึงเรียกว่าเมืองสวรรค์โลกใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ ส่วนเมืองสุโขทัยก็ย้ายมาตั้งใหม่ที่ตำบลธานี ริมแม่น้ำยม ห่างจากเมืองเก่ามาทางตะวันออก ๑๒ กิโลเมตร เป็นเมืองสุโขทัยใหม่มาจนถึงปัจจุบัน

ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดภาวะของการเงินตกต่ำขึ้น ทางราชการจึงมีความจำเป็นต้องยุบจังหวัดสุโขทัย (ใหม่) ให้ไปรวมขึ้นอยู่กับจังหวัดสวรรคโลก (ใหม่) และได้เปลี่ยนชื่ออำเภอวังไม้ขอนเป็นอำเภอเมืองสวรรคโลกด้วย ในขณะนั้นจังหวัดสวรรคโลกมีอำเภออยู่ในความปกครอง ๕ อำเภอ กับอีก ๒ กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองสวรรคโลก อำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอคลองตาล ปัจจุบันเรียกว่าอำเภอศรีสำโรง อำเภอบ้านไทร ปัจจุบันเรียกว่า อำเภอองไทรลาส อำเภอหาดเสี้ยว ปัจจุบันเรียกว่า อำเภอศรีสัชชนาลัย กิ่งอำเภอบ้านด่านลานหอย และกิ่งอำเภอคีรีมาศ ในปัจจุบันนี้มี ๘ อำเภอ คือ อำเภอเมืองสุโขทัย อำเภอสวรรคโลก อำเภอทุ่งเสลี่ยม อำเภอคีรีมาศ อำเภอศรีสัชชนาลัย อำเภอศรีสำโรง อำเภอองไทรลาส และอำเภอบ้านด่านลานหอย ในสมัยที่อำเภอสวรรคโลกดำรงฐานะเป็นจังหวัดนั้น มีผู้ว่าราชการจังหวัดรวมทั้งสิ้น ๑๘ คนด้วยกัน

ในปัจจุบัน สวรรคโลกเป็นอำเภอใหญ่ที่สุดในจังหวัดสุโขทัย มีผู้คนร้านค้าคึกคัก จำนวนประชากรประมาณ ๗๐,๐๐๐ คนเศษ มากกว่าอำเภอเมืองสุโขทัย ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะปานกลาง เป็นอำเภอที่ผลิตผ้าฝ้ายได้มากและดีที่สุด อาชีพราษฎรส่วนใหญ่ทำไร่ เพราะมีที่ดินกว้าง และดินดีเหมาะแก่การเพาะปลูก

ในเขตอำเภอสวรรคโลก มีวัดซึ่งมีภิกษุสงฆ์จำพรรษาอยู่จนปัจจุบัน เรียงลำดับจากเหนือมาใต้ คือ วัดท่าเกย วัดคู้ยาง วัดป่ามะม่วง วัดสวรรคาราม (วัดกลาง) วัดคง วัดโพธิ์ทอง วัดสวัสดิการาม (วัดต้นหัด) วัดสว่างอารมณ์ วัดไผ่ล้อม วัดคู้วารี หรือคู้วัง วัดป่าแดด วัดท่าช้าง วัดคลองกระจง วัดกงทอง วัดท่าเกษม วัดท่าทอง วัดหนองไฉ้วัง วัดปากน้ำ

นอกจากนี้ ยังมีวัดร้าง ซึ่งบางวัดก็หาหลักฐานไม่พบแล้ว เช่น วัดบุง วัดขุนคลัง (เดี๋ยวนี้เป็นที่ตั้งที่ทำการอำเภอสวรรคโลก) วัดสระ และวัดเจ็ดธรรมาศน์ เป็นต้น

ในบรรดาวัดต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวัดสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ มีวัดที่มีพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยที่งดงาม ซึ่งทางวัดได้รวบรวมไว้ คือ วัดสวรรคาราม (วัดกลาง) วัดสว่างอารมณ์ (วัดจวน) วัดคู้วารี (คู้วัง) วัดท่าทอง และวัดหนองไฉ้วัง ซึ่งจะได้กล่าวถึงเป็นแห่ง ๆ ไปพร้อมด้วยประวัติวัดและภาพถ่ายพระพุทธรูปเหล่านั้น คือ

ประวัติวัดสวรรคาราม (วัดกลาง)

วัดสวรรคารามตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ริมแม่น้ำยมฝั่งตะวันตกปากข้ามเยื้องกับที่ว่าการอำเภอสวรรคโลกในปัจจุบันนี้ เนื้อที่ของวัดมีประมาณ ๑๐ ไร่เศษ ด้านยุติริมแม่น้ำยม มีถนนผ่านหน้าวัด เหตุที่ชาวบ้านเรียกกันว่า วัดกลาง ก็เป็นเพราะอยู่ในระหว่างกลางของตำบล ๒ ตำบล คือ ทางด้านเหนือเป็นตำบลวังพิณพาทย์ และทางใต้เป็นตำบลวังไม้ขอน ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองสวรรคโลกแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงตั้งขึ้น และในสมัยต่อมาวัดกลางได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดสวรรคาราม เมื่อพระปลัดคำ วัดสุทัศน์ หรือท่านเจ้าคุณพระสวรรควรนายกได้เป็นเจ้าคณะใหญ่เมืองสวรรคโลก และได้รับคำสั่งให้มาดำรงตำแหน่ง ณ วัดสว่างอารมณ์หรือวัดจวน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ในสมัยที่พระยาศรีสุชนาลัยยศเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสุโขทัย

ประวัติของวัดกลางแต่ดั้งเดิมนั้น เมื่อพิจารณาบรรดาสิ่งก่อสร้างในวัดที่เหลืออยู่ ก็ปรากฏว่าเป็นวัดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้เอง ไม่เก่าถึงสมัยอยุธยาหรือสมัยสุโขทัยแต่อย่างใด คือ อาจจะเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยย้ายเมืองสุวรรณคโลกจากศรีสัชชนาลัยมาตั้งที่ตำบลวังไม้ขอนนั้นเอง และคงเป็นวัดที่ราษฎรช่วยกันสร้างขึ้น เพราะไม่ปรากฏศิลปะที่เป็นพิเศษหรือเป็นเครื่องหมายของกษัตริย์พระองค์ใด

บรรดาสิ่งก่อสร้างในวัด เช่น โบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิ และเสนาสนะของวัดนี้ก็ไม่ใหญ่โตนัก เพราะปรากฏว่าพระอุโบสถซึ่งตั้งอยู่ทางด้านเหนือของวัดริมแม่น้ำนั้น ก็มีขนาดเล็ก ตัวโบสถ์แต่เดิมก็ชำรุดทรุดโทรมมาก ได้มีการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ทั้งหมดในสมัยพระอุปัชฌาย์อาจ เป็นเจ้าอาวาสเมื่อหลายสิบปีมาแล้ว และโบสถ์ของเดิมก็เล็กกว่าในปัจจุบันนี้เสียอีก ส่วนวิหารซึ่งอยู่ คู่กับโบสถ์ไปทางเหนือนั้นก็ถูกไฟไหม้เสียเมื่อประมาณ ๖๐ ปีเศษแล้ว จึงไม่ปรากฏรูปลักษณะอันใด

ต่อมา สมัยพระครูธรรมวโรทัย เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นพระปลัด ก็ได้ซ่อมซ่อมฟ้า ฟ้า และเสา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๕๐๙ พระครูวินัยธรรม เจ้าอาวาสปัจจุบันนี้ก็ได้ออมเสาและหลังคาอีก รวมการบูรณะพระอุโบสถครั้งใหญ่ได้ ๓ คราวด้วยกัน

ที่ด้านหน้าของพระอุโบสถ เป็นเจดีย์ไม้สิบสองขนาดเล็ก สององค์ด้วยกัน สืบไม่ได้ความว่า บรรจุกะดุกของผู้ใด ส่วนเจดีย์เล็ก ๆ ด้านหลังโบสถ์อีก ๒ องค์ เป็นที่บรรจุกะดุกของโยมชายหญิงของท่านเจ้าคุณพระสุวรรณคโลก สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒

ศาลาการเปรียญขนาดใหญ่และหอกลองยกพื้นสูงอยู่ทางรั้ววัดด้านทิศใต้ นั้น สร้างเมื่อ ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๘ — ๒๔๕๙ คือ ๕๐ ปีมาแล้ว และบัดนี้ก็อยู่ในสภาพทรุดโทรมเช่นกัน นอกจากนี้ก็มีหมู่กุฏิไม้ ซึ่งอยู่ด้านหลังกุฏิแบบฝรั่งนั้นมีอยู่ ๓ — ๔ หลังด้วยกัน

สิ่งก่อสร้างอีกอย่างหนึ่งซึ่งดูแปลกและใหญ่โต ก็คือ กุฏิแบบฝรั่ง ซึ่งทาสีเหลืองมีอยู่ ๓ ชั้น ค่อนมาทางด้านเหนือ คืออยู่ห่างโบสถ์ไม่มากนัก และห่างฝั่งแม่น้ำประมาณ ๕๐ เมตร สร้างโดย ช่างชาวจีนผู้หนึ่ง เรียกกันว่าจีนแส สมัยนั้นจีนแสได้มารับเหมาสร้างสะพานหนองข้าง ท่านเจ้าคุณ ๆ จึงได้ไปว่าจ้างมาสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ด้วยจำนวนเงินซึ่งถ้าคิดเป็นเงินในสมัยนี้ก็หลายแสนบาท ต่อมานายยกเลียง คนจีนซึ่งทำงานอยู่กรมทางสาย ๘ สุโขทัยและสุวรรณคโลก ได้มาทำเพดานและค้ำคอนกรีตรองรับพื้นเพิ่มเติมอีก

พระสุวรรณนายก
นำคณะสมาชิกรวม
ของกรมศิลปากร
ชมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ
ที่ท่านได้เก็บรวบรวมไว้
ณ วัดสุวรรณคาราม
-อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย
เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๐๓

กุฏิแบบฝรั่งในวัดสุวรรณคาราม เป็นที่สถิตของพระสุวรรณนายก

พระพุทธรูปปางมารวิชัย

สมัยสุโขทัย

พระประธานในพระอุโบสถ

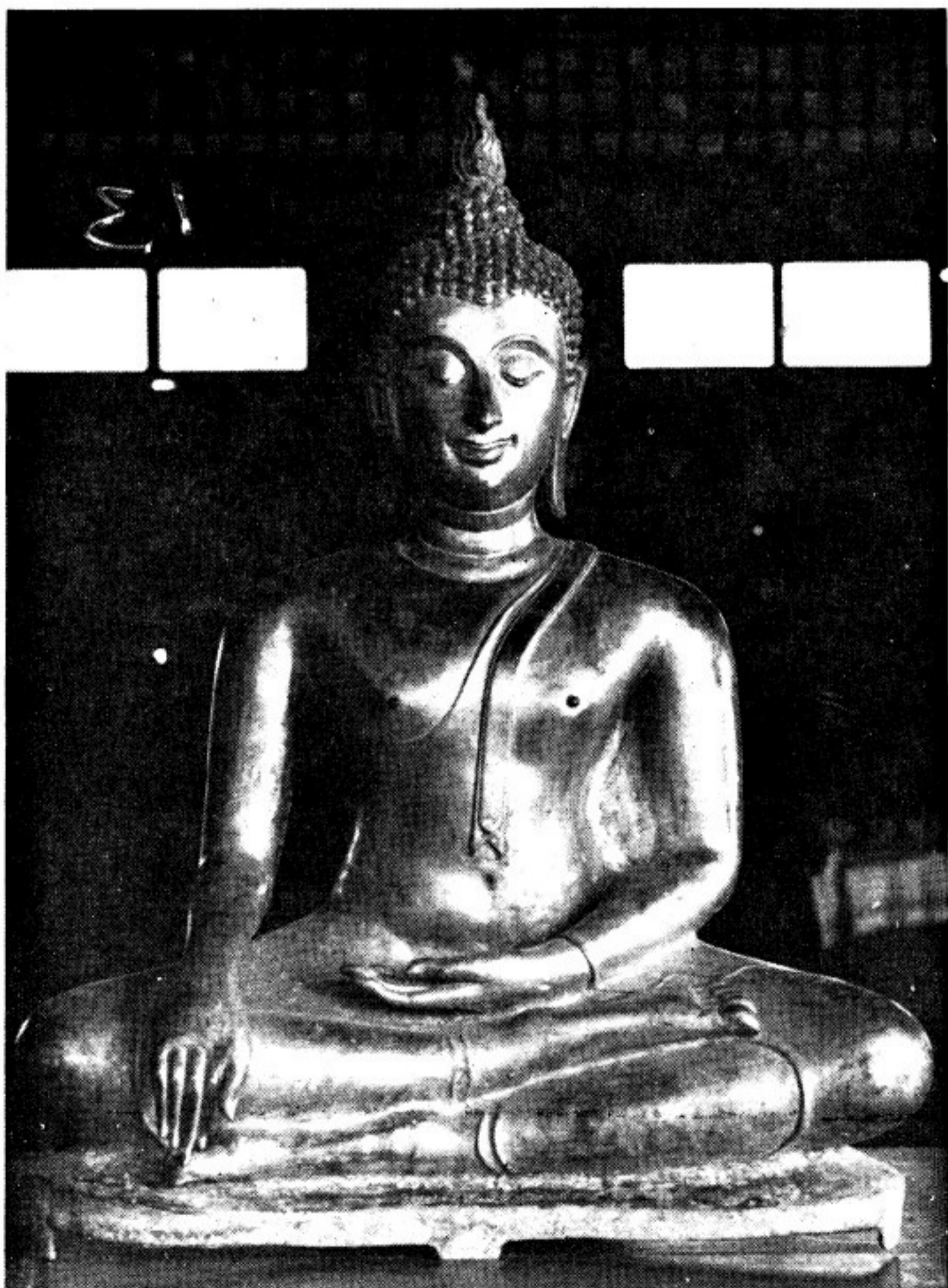
วัดสว่างอารมณ์ (วัดจวน)

พระพุทธรูปปางมารวิชัย

สมัยสุโขทัย

ประดิษฐานอยู่ ณ โรงเรียนวัดปริยัติธรรม

วัดสว่างอารมณ์

เห็นจะเป็นด้วยตักหลังนั่นเองที่ท่านเจ้าคุณพระสุวรรณนายกพอใจมาก เพราะถึงแม้ท่านจะได้รับตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ให้ย้ายไปอยู่วัดสว่างอารมณ์หรือวัดจวน แต่ก็ปรากฏว่าท่านไม่เคยไปอยู่วัดสว่างอารมณ์เลย : คงจำพรรษาอยู่วัดสุวรรณารามจนกระทั่งถึงมรณภาพ เมื่อวันที่ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ พ.ศ. ๒๕๐๕

รายนามเจ้าอาวาสวัดกลางหรือวัดสุวรรณาราม เท่าที่สอบถามจากผู้จำได้มีดังนี้ คือ

๑. พระอาจารย์แดง
๒. พระอุปัชฌาย์ อาจ
๓. พระอาจารย์อยู่
๔. พระสุวรรณนายก (ทองคำ จิตรธร)
๕. พระครูวินัยธรรม เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

วัดสุวรรณารามมีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ที่เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั่วไปองค์หนึ่งมีชื่อเรียกว่าหลวงพ่อบุญลือ หน้าตักกว้าง ๓๓ นิ้ว ปางมารวิชัย สมัยสุโขทัย และนอกจากนี้ก็ยังมีต้นโพธิ์ใหญ่เป็นต้นไม้คู่กับวัดอีก ๒ ต้น ซึ่งต้นหนึ่งท่านเจ้าคุณพระสุวรรณนายกได้นำดินนำส่งกะสีขึ้นไปตั้งไว้ข้างบน และมีท่อสูบน้ำขึ้นจากแม่น้ำปล่อยให้น้ำไหลลงมาเป็นแบบการประปา โดยไม่ต้องลงทุนอะไรมากนัก เพราะใช้ต้นโพธิ์เป็นเสาธรรมชาติ

วัดสว่างอารมณ์ (วัดจวน)

วัดสว่างอารมณ์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร อำเภอสุวรรณคโลก จังหวัดสุโขทัย ห่างจากที่ตั้งศาลากลางจังหวัด ๓๘ กิโลเมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้สร้างคือ พระยาวิชิตภักดี (นาค) ผู้ว่าราชการจังหวัดสุวรรณคโลก มีเนื้อที่บริเวณวัดและที่ธรณีสงฆ์ ๔๒ ไร่ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐ พระอุโบสถสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐ มีการศึกษาพระปริยัติธรรมมาแต่ พ.ศ. ๒๔๕๐ โรงเรียนพระปริยัติธรรมถาวรได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ มีปูชนียวัตถุอันสำคัญเป็นที่เคารพนับถือของประชาชน คือ พระพุทธเรืองฤทธิ์ เป็นพระพุทธรูปหล่อสมัยสุโขทัย หน้าตักกว้าง ๒.๓๐ เมตร สูง ๒.๘๐ เมตร สร้างประมาณ พ.ศ. ๑๙๐๐

ประวัติการสร้างวัดนี้มีว่า ประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๙ ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเมืองขึ้นใหม่ ณ ที่ตั้งอำเภอสวรรคโลก ในปัจจุบัน เพราะเมืองสวรรคโลกเก่า (คือศรีสัชชนาลัย) มีผู้คนน้อยไม่สามารถจะรักษาไว้ได้ และร้างมาแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ในการนี้ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิชิตภักดี (นาค) เป็นผู้ว่าราชการเมืองสวรรคโลก พระยาวิชิตภักดีได้มีจิตศรัทธาถวายที่ดินและจวน เพื่อสร้างเป็นวัดในพระพุทธศาสนา สถาปนาส่งเสริมขึ้น เพื่อให้เป็นอารามศูนย์กลางประจำเมืองสวรรคโลกใหม่ ในการสถาปนาวัดสว่างอารมณ์ขึ้นนี้ ได้อัญเชิญพระพุทธรูปหล่อสมัยสุโขทัยองค์ใหญ่ ซึ่งอยู่ ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ (วัดพระปรางค์ เมืองชะเลียง) มาตั้งเป็นพระประธานประจำพระอุโบสถวัดสว่างอารมณ์ โดยเหตุที่เป็นพระพุทธรูปใหญ่และงดงาม ประชาชนจึงถวายนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระพุทธศรีอภัยต่อมา ในรัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะวัดสว่างอารมณ์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๑

ปัจจุบันพระครูปริชาศีลคุณเป็นเจ้าอาวาส

วัดคุ้มวาริ

วัดคุ้มวาริ เดิมเรียกกันว่าวัดคุ้มวัง ตั้งอยู่ตำบลย่านยาวริมถนนจรดวิถีถ่อง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ด้านหลังของวัดอยู่ริมแม่น้ำยมตรงคุ้ง จึงเรียกกันว่า วัดคุ้มวัง หรือคุ้มวาริ วัดนี้สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ มีถาวรวัตถุที่งดงามและสำคัญก็คือ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางมารวิชัย สมัยอุทอง หน้าตักกว้าง ๒๘ นิ้ว ประดิษฐานอยู่ในโบสถ์ซึ่งสร้างและผูกพัทธสีมาใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ แทนโบสถ์หลังเก่า ซึ่งชำรุดทรุดโทรมมาก

วัดนี้มีเจ้าอาวาสแต่เดิมมาแล้ว ๑๑ รูป องค์ปัจจุบันเป็นรูปที่ ๑๒ คือพระครูประศาสน์พุทธิคุณ

วัดท่าทอง

วัดท่าทอง ตั้งอยู่ตำบลเมืองบางยม อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ริมถนนจรดวิถีถ่อง มาทางใต้จากวัดคุ้มวาริลงมา ประวัติเดิมปรากฏว่า ในครั้งแรกหมู่บ้านตามลำน้ำยมมีอยู่ไม่มากนัก อยู่กันประปรายทั่วไป แต่มาเมื่อหมู่บ้านหนาแน่นอยู่แห่งหนึ่งเรียกว่า บ้านสวะ หมู่บ้านเหล่านี้ได้อาศัยน้ำในลำน้ำยมเป็นประจำ โดยมีทำน้ำใหญ่อยู่แห่งหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านได้อาศัยให้สัตว์พาหนะ

ต่าง ๆ ไปลงกินน้ำเป็นประจำ เรียกกันว่า ท่าต้นทอง เพราะที่ต้นท่ามีต้นทองกวาวใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง ชาวบ้านก็เลยเรียกตามชื่อต้นไม้ นั้น กาลต่อมาเมื่อต้นทองตายไปแล้ว ชาวบ้านก็ยังเรียกกันอยู่สืบมา แต่เหลือเพียงสั้น ๆ ว่า ท่าทอง

ใกล้ ๆ กับท่าต้นทองนี้ มีวัดอยู่วัดหนึ่งสร้างในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง ประมาณนาน มาสัก ๑๐๐ ปีเศษ อยู่เขตตำบลเมืองบางยวม ซึ่งเป็นเมืองเก่ารุ่นเดียวกับเมืองทุ่งยั้ง เพราะในหลักฐาน หนังสือเก่า จะกล่าวชื่อควบกันไปเสมอว่า เมืองทุ่งยั้ง บางยวม

ในครั้งก่อนนั้น ตำบลเมืองบางยวมนี้ มีท่านขุนบางยวมยศกิจเป็นกำนันในตำบลนี้ และ ตั้งแต่ตั้งวัดมาได้ ๑๐๐ ปีเศษ มีสมภารปกครองทั้งหมด ๙ รูป ในปัจจุบันนี้ท่านพระครูอุดมธรรม-ปฏิบัติ เป็นเจ้าอาวาส และเป็นเจ้าคณะอำเภอสวรรคโลก ซึ่งเป็นอำเภอชั้นเอกด้วย เพราะเมื่อก่อนอำเภอนี้เคยดำรงฐานะ เป็นจังหวัดมาก่อน

วัดท่าทอง มีโบราณวัตถุสำคัญใน วัดก็คือ พระพุทธรูปศิลาสมัยสุโขทัยรอยหนึ่ง และ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางมารวิชัยสมัยสุโขทัยอีกองค์หนึ่ง หน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑ คืบ ตั้งเป็นพระประธานในพระอุโบสถ ซึ่งผูกพัทธสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑

วัดหนองไฉน

วัดหนองไฉน ตั้งอยู่ริมถนนจรดวิถีถ่อง ห่างจากอำเภอสวรรคโลกมาทางใต้ประมาณ ๑๔ กิโลเมตร สังเกตตามศิลปสถานท่าที่มีอยู่ จะเห็นได้ว่าวัดนี้มีใช้วัดเก่ามากนัก คือไม่เก่าถึงสมัยสุโขทัย หรือสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เป็นวัดในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง แต่จะเป็นในรัชกาลใดไม่สามารถจะหาหลักฐานได้แน่ชัด อีกประการหนึ่งที่วัดนี้ดูเหมือนของใหม่อยู่เสมอ เพราะตัวพระอุโบสถ ก็ทำการซ่อมครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ รูปทรงของพระอุโบสถ สูงโปร่ง ไม่หนาเทอะทะนัก

ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางมารวิชัย สมัยสุโขทัย ที่ตั้งงามน่าชม ๒ องค์ เรียกกันเป็นสามัญว่า “หลวงพ่อสองพี่น้อง” พระพุทธรูปทั้งสององค์นี้ตั้งอยู่ซ้อนบนฐานชุกชีลดชั้น ที่หลังฐานพระพุทธรูปองค์เล็กนั้น มีจารึกปรากฏอยู่ที่ฐานพระ ๒ บรรทัดด้วยกัน ลักษณะเป็นตัวอักษรไทยสุโขทัย ภาษาไทย ซึ่งทางหน่วยศิลปากรที่ ๓ ได้เคยทำการลอกส่งไปให้ยังกรมศิลปากรทำการอ่านแล้ว แต่ยังไม่ได้ความแน่ชัดว่าข้อความนั้นกล่าวถึงอะไร

ต่อจากพระอุโบสถไปข้างหลัง มีมณฑปหลังหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลอง ขนาดไม่ใหญ่นัก ถัดไปก็เป็นหมู่กุฏิและเสนาสนะสงฆ์ เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือพระปลัดแก้ว

โบราณสถานของเมืองสวรรค์โลก

โดยเหตุที่เมืองสวรรค์โลก ที่ย้ายจากเมืองเดิมในสมัยรัชกาลที่ ๑ มาอยู่ที่ตำบลวังไม้ขอนนั้น เป็นเมืองใหม่ ฉะนั้นโบราณสถานที่เก่าแก่จึงไม่มีให้ชม จะต้องย้อนไปดูเมืองชะเลียงและศรีสัชชนาลัย ซึ่งเคยเป็นเมืองสวรรค์โลกเก่าสมัยก่อนโพ้นและเต็มไปด้วยโบราณสถานและโบราณวัตถุอันงดงาม ทั้งภายในและภายนอกกำแพงเมือง

เมืองชะเลียง

ภายในเขตเมืองชะเลียง มีโบราณสถานหลายแห่ง เช่น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ หรือวัดพระปรางค์ วัดชมชื่น วัดเจ้าจันทร์ วัดน้อยจำปี แต่วัดที่น่าสนใจ และงดงามที่สุดก็คือ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ (โปรดดูแผนผังโบราณสถาน ฯ ท้ายเล่ม หมายเลข ๑๕) ซึ่งมีพระปรางค์ทรงไทยขนาดใหญ่ ยกฐานสูงเป็นหลักของวัด ด้านตะวันออกของปรางค์ทำเป็นมุขใหญ่ยื่นออกมา มีบันไดขึ้นไปสู่ภายในปรางค์ได้

พระปรางค์องค์นี้สร้างเลียนแบบปรางค์ของขอม แต่ทว่าสูงเป็นรูปทรงข้าวโพด และงดงามกว่าในส่วนสัตรี เข้าใจว่าเดิมอาจจะสร้างในพระพุทธศาสนาเถรวาทมหานิกาย เช่นเดียวกับที่วัดพระพายหลวง เมืองสุโขทัย แต่ต่อมาได้ถูกซ่อมแซมและแก้ไขหลายครั้ง จนกระทั่งปรากฏว่าในปัจจุบันมีรูปทรงคล้ายปรางค์สมัยอยุธยา เพราะปรากฏในพระราชพงศาวดารว่าในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๒๗๕ - ๒๓๐๑) เมื่อคราวทรงปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุเมืองพิษณุโลกและวัดมหาธาตุเมืองทุ่งยั้ง (อุตรดิตถ์) นั้น ได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์พระศรีรัตนมหาธาตุที่เมืองสวรรค์โลกด้วย และด้วยความงดงามของปรางค์องค์นี้ จึงปรากฏว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติได้ถ่ายแบบพระปรางค์องค์นี้ไปสร้างขึ้นที่วัดพิชัยญาติ จังหวัดธนบุรีด้วย แต่ได้แก้ไขเป็นทรงมณฑปเสีย ไม่เหมือนของเดิมทีเดียว

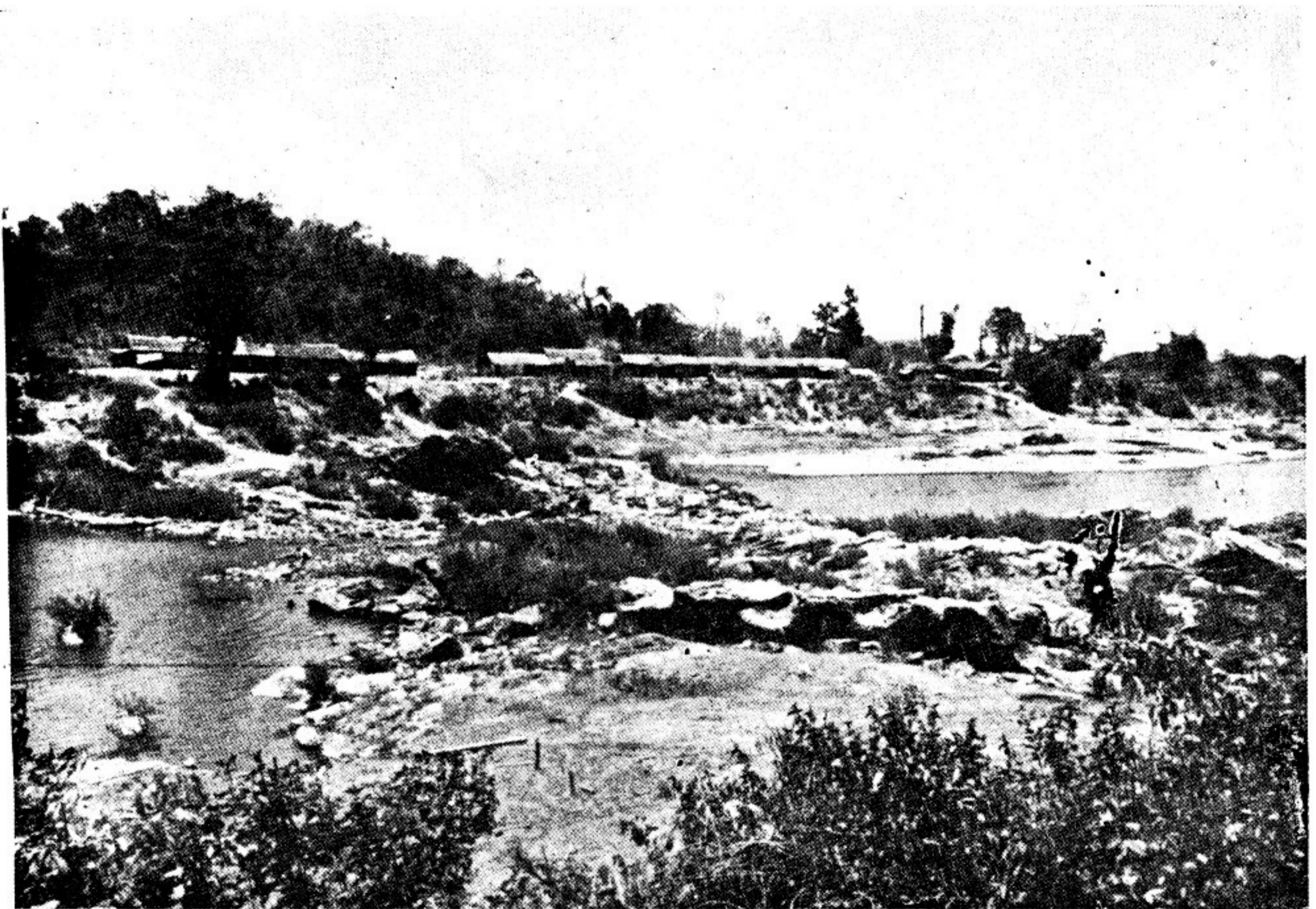
โดยรอบพระปรางค์ มีเครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ งดงามมาก เช่น พระพุทธรูปปั้นปางแสดงปฐมเทศนา นอกจากนี้ยังมีผู้เคยพบพระเครื่องชนิดที่เรียกว่า พระร่วงราบป็น บริเวณภายในวัดนี้ ทำให้วัดพระปรางค์มีชื่อเสียงโด่งดังขึ้นอีก

พระศรีรัตนมหาธาตุ (พระปรางค์)
เมืองชะเลียง

แก่งหลวงหน้าเมืองศรีสะเกษ

ทิวทัศน์ภายในเมืองศรีสัชชนาลัย

จะเห็นวัดตั้งเรียงรายอยู่
มองดูจากบนเขาพนมเพลิง

วัดช้างล้อม

ภายในเมืองศรีสัชชนาลัย

โดยรอบพระปรางค์ทำเป็นกำแพงแก้วสร้างด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่มั่นคงและแข็งแรงอย่างยิ่ง สูงประมาณ ๒ เมตร โดยเอาเสากลมมาตั้งเรียงกันเป็นแถว แล้วใช้ศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมคางหมูแผ่นหนาและยาววางซ้อนกันบงกอีกทีหนึ่ง ด้านตะวันออกและตะวันตกทำเป็นซุ้มประตู เป็นรูปพรหมสี่หน้าลักษณะคล้ายศิลปะแบบบายอนของขอม และข้างหลังประตูมีภาพประกอบเป็นรูปเทวดา ที่ภายในมุมกำแพงทางขวามือด้านหน้ามีพระพุทธรูปปูนปั้นปางนาคปรกสมัยสุโขทัยอยู่องค์หนึ่ง ซึ่งนับว่าหาดูได้ยาก เพราะสมัยสุโขทัยไม่นิยมสร้างพระนาคปรกมากนัก พระนาคปรกนี้เราจะพบในเขตเมืองชะเลียงและศรีสัชชนาลัยเพียง ๓ แห่ง คือ ที่วัดพระปรางค์ วัดชมชื่น และวัดเจดีย์เจ็ดแถว แต่ที่วัดชมชื่นถูกทำลายเสียหายหมด เหลือแต่เศียรนาค และที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว เศียรพระพุทธรูปก็ถูกชะโมยไป

ด้านหลังพระปรางค์มีพระเจดีย์ก่อด้วยศิลาแลง ไม่มียอด อยู่อีกองค์หนึ่ง เรียกกันว่าพระมุกดา เพราะดูฐานคล้ายเจดีย์มอญ แต่ความจริงเป็นเจดีย์ไทยแบบหนึ่งเท่านั้นเอง

ด้านหน้าของพระปรางค์เป็นพระวิหาร มีพระประธานปูนปั้นขนาดใหญ่ เบื้องขวาพระประธาน เป็นพระพุทธรูปปางลีลา และเบื้องซ้ายเป็นพระพุทธรูปปางประทานอภัย ถัดวิหารต่อมาก็เป็นพระอุโบสถสร้างใหม่ทับบนรากฐานโบสถ์เก่า ถัดโบสถ์ออกไปทางด้านตะวันออกก็เป็นสถานที่ที่เรียกกันว่ากุฏิพระร่วง เป็นกุฏิย่อม ๆ เคยเป็นที่ประดิษฐานรูปพระร่วงและพระลือ ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย

นอกจากวัดพระปรางค์นี้แล้วก็มีวัดอื่นอีก เช่น วัดเจ้าจันทร์ วัดน้อยจำปี วัดชมชื่น แต่ก็เป็นวัดขนาดเล็กทั้งสิ้น.

เมืองศรีสัชชนาลัย

(สวรรคโลกเดิม)

ในเขตกำแพงเมืองศรีสัชชนาลัย หรือสวรรคโลกเดิม ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำยมบริเวณแก่งหลวง ฝั่งตงามนำคูน่าชม ตั้งแต่ตัวกำแพงเมืองนั้นทีเดียว เพราะตัวกำแพงนั้นสร้างด้วยศิลาแลงโดยตลอด มีบางตอนริมแก่งหลวงและแนวตรงประตูตอนแหลมเท่านั้นที่ขาดหายไป

ภูมิภาพของเมืองศรีสัชชนาลัย ริมแก่งหลวงนี้ ดูจะงดงามผิดแปลกกว่าเมืองอื่น เพราะเมืองนี้ได้ล้อมเอาภูเขาเตี้ย ๆ ๒ ลูกเข้าไว้ภายในเมืองด้วย ทำให้เป็นที่น่าท่องเที่ยว และเมื่อขึ้นไปยืนอยู่เบื้องบนเขาแล้ว จะมองเห็นทัศนียภาพต่างๆ ได้ไกล อากาศเย็นสบายเหมาะแก่การพักผ่อน

อย่างยิ่ง แต่ถ้าต้องการจะชมโบราณสถานบนภูเขาทั้งสองลูกนั้นก็จะมีให้ท่านได้ชมเช่นกัน คือ ยอดพนมเพลิง สูงประมาณ ๒๔ เมตร มีวัดอยู่ข้างบนเรียกว่า วัดเขาพนมเพลิง และยอดสุวรรณคีรี สูงประมาณ ๓๐ เมตร ก็มีวัดชื่อวัดเขาสุวรรณคีรี มีเจดีย์ทรงลังกาขนาดใหญ่อยู่เบื้องบนเขาเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ เมื่อยืนอยู่บนเขาลูกใดลูกหนึ่ง ซึ่งถ้าจะให้ดีที่สุดก็ต้องเป็นยอดพนมเพลิง ซึ่งมีบันไดให้ขึ้นได้โดยสะดวก ท่านจะมองเห็นกำแพงเมืองศรีสัชชนาลัยโดยตลอด ทางด้านตะวันตกกำแพงจะกั้นล้อมขึ้นไปบนเนินเขาเตี้ย ๆ โอบเลี้ยวไปทางทิศเหนือจนติดริมแม่น้ำยมตรงมุมกำแพง มีประตูเมืองประตูหนึ่ง เรียกว่า ประตูเตาหม้อ เพราะประตูนี้จะเปิดเป็นเส้นทางไปสู่แหล่งเครื่องสังโลกขนาดใหญ่ของเมืองศรีสัชชนาลัย อยู่ห่างไปอีก ๕ กิโลเมตร เตาเครื่องสังโลกของเมืองศรีสัชชนาลัยนี้ อยู่ที่ตำบลเกาะน้อย เลียบริมฝั่งแม่น้ำยม เพราะอาศัยขนส่งทางเรือได้สะดวก บริเวณที่มีเตา ยาวประมาณ ๑,๕๐๐ เมตร กว้าง ๒๐๐ เมตร จำนวนเตาก็กว่า ๒๐๐ เตา ผู้ที่ไปชมเมืองศรีสัชชนาลัยนี้แทบทุกคน จะต้องมีความสนใจในเครื่องสังโลกนี้ก่อนอื่น ซึ่งจะขอยกไว้กล่าวภายหลัง

เนื้อที่ภายในกำแพงเมืองศรีสัชชนาลัย มีประมาณ ๒ ตารางกิโลเมตร กึ่งกลางเมืองก่อนมาทางด้านใต้ตั้งแต่เขาพนมเพลิงจะมีวัดเรียงรายเป็นแนวยืดยาวไป คือ วัดเขาพนมเพลิง วัดข้างล้อม วัดเจดีย์เจ็ดแถว วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ วัดนางพญา ซึ่งอยู่ติดกำแพงเมืองพอดี ก่อนมาซีกตะวันออก ก็มีวัดอีกคือ วัดสวนแก้วอุทยานน้อย พระราชวัง และถัดไปก็เป็นวัดอุดมป่าสัก ซึ่งอยู่ในป่าสักจริงๆ แต่เหลือต้นเล็ก ๆ ทั้งสิ้น นอกจากวัดเหล่านี้แล้ว ด้านหลังบริเวณพระราชวังก็ยังมีหลักเมืองทางด้านตะวันตกก็มีซากโบราณสถานขนาดเล็กที่ไม่ปรากฏชื่ออีกหลายแห่ง ซึ่งแต่เดิมมาก็คงเป็นวัด แต่ได้ถูกเคลื่อนที่ทำไมเสียหมดในสมัยก่อนที่กรมศิลปากรจะได้เข้าไปทำการขุดแต่งและบูรณะ ซึ่งจะขอกกล่าวเป็นแห่ง ๆ ไป และควรดูแผนผังเมืองศรีสัชชนาลัยท้ายเล่มประกอบด้วย ดังนี้

๑. วัดข้างล้อม

วัดข้างล้อม เป็นวัดใหญ่แห่งหนึ่งในเมืองศรีสัชชนาลัย สิ่งก่อสร้างในวัดสร้างด้วยศิลาแลงเกือบหมด ยกเว้นที่กำแพงด้านหน้าวัดมีอิฐปนอยู่บ้าง ภายในวัดมีพระเจดีย์ขนาดใหญ่ทรงลังกา สูง ๓๐ เมตร เป็นหลักของวัด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรม

ราชินีนาถ ได้เคยเสด็จไปทอดพระเนตรเมื่อต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ และเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๙ ก็ได้เสด็จไปประกอบพิธีบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวร มหาราช อีกครั้งหนึ่ง ทั้งสองพระองค์ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างมาก ตรัสชมวัดข้างล้อมกับหัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๓ ว่า “วัดนี้สวยงาม” ซึ่งนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

พระเจดีย์องค์ใหญ่ทรงลังกานี้ ยกฐานทักษิณสูง บนฐานทักษิณมีซุ้มพระปูนปั้นปางมารวิชัยล้อมโดยรอบ วิธีการปั้นพระก็คือใช้ศิลาแลงมาโคลนเป็นรูปองค์พระก่อน แล้วจึงพอกปูนหุ้มที่ละชั้นอย่างประณีตบรรจงภายหลัง ที่ว่าประณีตบรรจงนั้นก็คือ การพอกปูนหุ้มที่ละชั้นนั้น เรียบเนียนกันหมด แม้ชั้นนอกจะลอกหรือกระเทาะไป ชั้นในก็ยังเป็นองค์พระได้อย่างสมบูรณ์เหมือนไม่กระเทาะจะนั้น เบื้องหลังพระพุทธรูปเป็นลายต้นโพธิ์ปูนปั้น อันหมายถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับนั่งใต้โพธิ์บัลลังก์ ลักษณะนี้ก็คล้ายกับเจดีย์วัดข้างรอบที่จังหวัดกำแพงเพชร คือระหว่างช่องของข้างที่ยื่นรอบกำแพงนั้น จะมีลายปูนปั้นรูปใบโพธิ์คั่นอยู่ทุกช่องไป แต่ที่วัดโพธิ์ประทับช้าง กิ่งอำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ลายใบโพธิ์นี้จะทำประดับอยู่เหนือซุ้มหน้าต่างและเหลืออยู่เพียงบานเดียวในปัจจุบันนี้ ซึ่งลายดังกล่าวนี้ นับเป็นสัญลักษณ์ของวัดโพธิ์ประทับช้างได้อย่างสมบูรณ์ยิ่ง

วัดข้างล้อมนี้เอง เป็นวัดที่นักปราชญ์ทางโบราณคดีหลายท่านลงความเห็นกันว่าพ่อขุนรามคำแหง มหาราช เป็นผู้สร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๙ โดยให้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเอาไว้ ข้อความนั้นปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า “๑๒๐๗ ศกปีกุน ให้ขุดเอาพระธาตุออกทั้งหลายเห็น กระทำบูชาบำเรอแก่พระธาตุได้เดือน ๖ วัน จึงเอาลงฝังในกลางเมืองศรีสัชชนาลัย ก่อพระเจดีย์เหนือ ๖ เข้าจึงแล้ว ตั้งเวียงผาล้อมพระธาตุสามเข้าจึงแล้ว”

เราจะเว้นปัญหาที่ว่าพ่อขุนรามคำแหง มหาราช ขุดพระธาตุมาจากที่ใดไว้ก่อน พิจารณากันแต่ว่าทำไมจึงเข้าใจเอาว่าพ่อขุนรามคำแหง มหาราช สร้างเจดีย์วัดข้างล้อมเป็นเวลา ๖ ปี และสร้างกำแพงล้อมวัดอีก ๓ ปี ซึ่งโดยข้อเท็จจริงแล้ว เราอาจอนุมานให้ได้ว่าเจดีย์ข้างล้อม ซึ่งสูง ๓๐ เมตร นั้น พ่อขุนรามคำแหง มหาราช อาจจะไม่สร้างจริง แต่คำว่าก่อเวียงผาล้อมพระธาตุ ๓ ปี นั้น น่าจะหมายถึงกำแพงเมืองศรีสัชชนาลัยมากกว่า เพราะกำแพงศิลาแลงวัดข้างล้อมที่ตรงกับคำว่าเวียงผานั้น ยาวเพียง ๕๐ เมตร จตุรัส ศิลาแลงที่ใช้ก็ก้อนเล็ก ๆ กำแพงก็ไม่มีลวดลายวิจิตรพิสดารอะไร จะใช้เวลาสร้างถึงครึ่งหนึ่งของสร้างเจดีย์เขี้ยวหรือ ตูมิตความจริงเป็นอย่างยิ่ง และอีกประการหนึ่งคำว่าสร้างเวียงผา ก็แปลได้ว่าสร้างกำแพงเมืองด้วยหินอยู่แล้ว และกำแพงเมืองศรีสัชชนาลัยก็เป็น

ศิลาแลงโดยตลอด กว้างใหญ่เหมาะที่จะใช้เวลาสร้างถึง ๓ ปี เป็นอย่างยิ่ง ความเห็นอันนี้ผู้ที่มีใช้
เป็นช่าง หรือช่างก็ตาม ถ้าไปดูด้วยตาตนเองแล้ว ก็จะต้องเห็นพ้องกับความจริงข้อนี้อย่างแน่นอน

เมื่อเราได้เวียงผาที่พ่อขุนรามคำแหง มหาราช ทรงสร้างแล้ว ต่อก็ถึงพระเจดีย์ที่พ่อ
ขุนรามคำแหงมหาราช ทรงสร้างเพื่อบรรจุพระธาตุนั้นว่า อยู่ที่ใด

ส่วนใหญ่ผู้ที่ไปชมเมืองศรีสัชชนาลัยนั้น มักจะมุ่งเฉพาะเจาะจงแต่วัดช้างล้อม และวัด
อื่น ๆ ที่อยู่ข้างล่าง น้อยคนที่จะขึ้นไปดูถึงเขาพนมเพลิง หรือถ้าจะขึ้นเขาพนมเพลิงก็มักจะไม่ถึง
ยอดสุวรรณคีรี ซึ่ง ณ ที่นั้นมีวัดอีกวัดหนึ่งใหญ่โตกว่าวัดช้างล้อมมากนัก ฐานที่ตั้งอยู่บนยอดเขา
องค์เจดีย์ใหญ่ทรงลังกานั้นแล้ว ก็ใหญ่กว่าเจดีย์ช้างล้อมมาก ผู้ที่จะสร้างวัดสุวรรณคีรีจะต้องปราบ
ยอดเขาที่เต็มไปด้วยหินให้เป็นที่ราบเสียก่อน แล้วจึงก่อเขื่อนหินกันดินพังอีก ที่ใดดินยังไม่เต็มก็จะ
ต้องถมให้เต็ม เสร็จแล้วยังจะต้องขนศิลาแลงและวัสดุอื่นที่ใช้ในการก่อสร้างจากเบื้องล่าง ถ้าเป็นศิลา
แลงก็ต้องขนไปจากที่ไกลกว่านั้นอีก และคำว่า ก่อพระเจดีย์เหนือ ก็น่าจะหมายถึงเจดีย์ซึ่งสร้างบน
เขามากกว่าสร้างบนพื้นดิน คงมิได้หมายความว่าเอาพระธาตุฝังในดินแล้วสร้างเจดีย์ครอบลงไปเป็น
แน่นอน อีกประการหนึ่ง การสร้างพระเจดีย์ขนาดใหญ่บนเขาสุวรรณคีรีก็อยู่บนเขากว้างไม่สามารถ
จะทำกำแพงในระยะแคบ ๆ ได้ ฉะนั้น พ่อขุนรามคำแหงมหาราชจึงได้สร้างเวียงผาเป็นกำแพงเมือง
ล้อมเอาภูเขา ๒ ลูกไว้ในเมืองเลยทีเดียว ซึ่งแต่เดิมกำแพงเมืองศรีสัชชนาลัยก็คงเป็นแนวดินเช่นที่
สุโขทัยเหมือนกัน นอกจากนี้ฐานที่ตั้งพระเจดีย์ใหญ่วัดสุวรรณคีรีนี้ยังเหมาะอย่างยิ่ง กล่าวคือ
พระปรางค์เมืองชะเลียงห่างจากเจดีย์วัดสุวรรณคีรี ประมาณ ๓ กิโลเมตร แต่ถ้าขึ้นไปยืนบนเขา
สุวรรณคีรี ก็จะมองเห็นพระปรางค์ได้ชัดเจน และในทำนองเดียวกัน ถ้ายืนอยู่ที่ทำน้าวัด
พระปรางค์ก็จะมองเห็นเจดีย์เขาสุวรรณคีรีอย่างชัดเจน ทั้ง ๆ ที่ห่างกันถึง ๓ กิโลเมตร และแม่น้ำก็
คดเคี้ยวอย่างยิ่ง แต่ถ้าไปยืนในสถานที่ดังกล่าวแล้ว จะมองเห็นกันเป็นเส้นตรงเลยทีเดียว แสดงให้
เห็นว่าผู้สร้างจงใจให้คนทั้งสองเมืองได้เห็นและระลึกถึงกันอยู่เสมอ

ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้ จึงเป็นหลักฐานกล่าวได้ว่านอกจากพ่อขุนรามคำแหง
มหาราช จะเป็นผู้ทรงสร้างพระเจดีย์ใหญ่วัดเขาสุวรรณคีรี และเวียงผา คือกำแพงเมืองแล้ว ก็มอง
ไม่เห็นว่าการที่พระองค์ใดจะเป็นผู้ทรงสร้างปุษนียสถานอันยิ่งใหญ่แห่งนี้ได้

หน่วยศิลปากรที่ ๓ จังหวัดสุโขทัย โดยอนุมัติของคณะกรรมการปรับปรุงบูรณะจังหวัดสุโขทัย ซึ่งมี ฯพณ ฯ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการ ได้เริ่มทำการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานเมืองศรีสัชชนาลัย ครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้เผยให้เห็นร่องรอยอันน่าสนใจของพระเจดีย์วัดช้างล้อมหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงฐานทักษิณของเจดีย์ จากฐานบัวหงายให้เป็นฐานเชิงสูงชลุติ โดยการโอบปูนทับฐานบัวเสีย เพราะได้พบช่องโหว่ของผนังฐานบัวทางด้านทิศใต้ ซึ่งภายในเป็นฐานบัวหงาย แต่ได้ถูกเอาศิลาแลงปิดฉาบปูนเสีย และด้านอื่น ๆ อีก ๓ ด้านเมื่อได้ลองเจาะดูแล้วก็เห็นฐานบัวหงายเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ประตูทางเข้ากำแพงแก้วชั้นในตรงทิศเหนือและทิศใต้ ก็ถูกปิดด้วยศิลาแลง ซึ่งเข้าใจว่าจะก่อปิดต่อภายหลัง และนอกจากนี้ที่ฐานพระพุทธรูปพระประธานภายในวิหารด้านหน้า ก็มีรอยก่อผนังศิลาแลงเพิ่มเติมจากของเก่าอีก แสดงให้เห็นว่าได้มีการก่อสร้างซ่อมแซมเพิ่มเติมขึ้นภายหลัง ซึ่งยังไม่ทราบว่าจะเป็นสมัยใด

ลักษณะพิเศษของวัดช้างล้อมนี้ก็คือ บริเวณโดยรอบพระเจดีย์ใหญ่ปูด้วยศิลาแลงเป็นพื้นจนเต็ม ซึ่งไม่มีใครคาดคิดมาก่อน และตามข้างกำแพงแก้วก็มีร่อง เพื่อระบายน้ำทิ้งอีกด้วย นอกจากนี้ระหว่างข้างรอบเจดีย์จำนวน ๓๙ ตัวนั้น ยังมีเสาประทีป และชั้นส่วนของโคม ซึ่งได้ขุดพบทำเป็นรูปดอกบัวขนาดใหญ่ เคลือบด้วยสีขาว เจาะลวดลายเป็นช่องอย่างสวยงามสำหรับให้แสงสว่างลอดออกมาอีกด้วย

เป็นที่น่าเสียดายว่า พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย บนฐานทักษิณโดยรอบเจดีย์จำนวน ๒๑ องค์ ได้ถูกตัดพระเศียร และถูกทำลายเสียเกือบหมด ที่ยังบริบูรณ์อยู่องค์หนึ่งในซุ้มตรงมุขทิศเหนือ นั้น เคาระหัดที่ได้นำไปเก็บรักษาไว้ในอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง ที่เมืองสุโขทัยเก่าเสียก่อน ไม่เช่นนั้น หากรอจนถึงเวลาที่เริ่มทำการขุดแต่งและบูรณะแล้ว เราคงไม่ได้เห็นเศียรพระพุทธรูปปูนปั้นอันสวยงาม ณ ซุ้มนั้นเลยก็เป็นได้

ในขณะที่ทำการขุดแต่ง ได้พบโบราณวัตถุอันน่าสนใจยิ่ง นอกเหนือไปจากกระปุกสังกโลกเล็ก ๆ เต้าปูนสัมฤทธิ์ พระเศียร พระหัตถ์พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ และปูนปั้น ก็คือ รูปยักษ์สัมฤทธิ์ยืนถือตะบองสูง ๑๔ เซนติเมตร อยู่ในสภาพสมบูรณ์ พบตรงเชิงบันไดขึ้นฐานทักษิณทิศตะวันออก และพบเงินตราสมัยสุโขทัย ๒ อันทำด้วยเงิน อันหนึ่งกว้าง ๙ มิลลิเมตร มีตราข้างอยู่ในวงกลมตรงกลาง อีกอันหนึ่งก็ตราข้างเช่นกัน กว้าง ๘ มิลลิเมตร โบราณวัตถุสำคัญ ๒ ชิ้นนี้ จะเป็นผลให้ทราบถึงลักษณะของเงินตราในสมัยสุโขทัยว่ามีเงินใช้กี่แบบ มีลักษณะอย่างไรบ้าง นอกจาก

นี้ยังได้พบยักษ์ปูนปั้นขนาดใหญ่ ๓ ชั้น ซึ่งคงตั้งประดับตรงเชิงบันได มีแต่ตัว และลบเลือนมาก เสียแล้ว ไม่เห็นลวดลายชัดเจน

สิ่งที่มีในวัดแทบทุกแห่งในเมืองศรีสัชชนาลัย ก็คือ บ่อน้ำ บ่อน้ำของวัดข้างล้อมอยู่ด้านหลัง ทางทิศตะวันตก เมื่อทำการรูด (คือลอก) แล้วปรากฏว่า บ่อเป็นรูปกลม ก่ออิฐกว้างประมาณ ๔ ฟุต น้ำใสสะอาดจัดสนิท

๒. วัดเจดีย์เจ็ดแถว

วัดนี้มีเจดีย์แบบต่าง ๆ เรียงรายอยู่มากมาย ล้อมรอบพระเจดีย์ใหญ่ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าทรงดอกบัวตูม แบบเดียวกับที่วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัยเก่า ในสมัยเมื่อยังรกอยู่นั้น ผู้คนที่ผ่านไปมาคงจะนับเรียงแถวได้เจ็ดแถว ไม่เห็นองค์ที่หักพัง และอยู่ภายใต้แมกไม้ ซึ่งถ้านับรวมกันเข้าด้วยแล้วก็มากกว่า ๗ แต่ก็ได้เรียกชื่อนี้กันเรื่อยมา

อาจจะกล่าวได้ว่า ในขณะที่วัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยเก่าเป็นวัดฝั่งอูฐของเจ้านายในราชวงศ์พระร่วงที่ครองสุโขทัย วัดเจดีย์เจ็ดแถวนี้ก็เป็นที่ราชตระกูลที่ครองเมืองศรีสัชชนาลัยเช่นเดียวกัน เจดีย์ที่วัดเจดีย์เจ็ดแถวนี้ปรากฏอิทธิพลทางศิลปของสมัยอื่นอยู่มาก เช่น ศิลปแบบศรีวิชัย และอีกแบบหนึ่ง ซึ่งอาจจะได้แบบมาจากศิลปสมัยทวารวดี ก็คือ ได้พบยอดเจดีย์เป็นกลีบแบบลูกฟักทอง ๓ ยอด ยอดเจดีย์แบบนี้ได้เคยพบในการขุดแต่งฐานเจดีย์สมัยทวารวดี ที่เมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ โดยคณะนักเรียนโรงเรียนศิลปศึกษา กรมศิลปากร ซึ่งที่สุโขทัยเองก็ไม่เคยพบยอดเจดีย์แบบนี้ ฉะนั้น จึงทำให้น่าสงสัยว่ายอดเจดีย์แบบทวารวดี น่าจะมีอิทธิพลต่อบรรดาศิลปในเมืองศรีสัชชนาลัยอยู่บ้าง เพราะแม้แต่อิทธิพลของศิลปศรีวิชัย ซึ่งอ่อนกว่าสมัยทวารวดีไม่มากนัก ก็ยังมาปรากฏอยู่หลายแห่ง

วัดเจดีย์เจ็ดแถวนี้ ประกอบด้วยเจดีย์ใหญ่แวดล้อมด้วยเจดีย์ต่าง ๆ หลายแบบ ด้านหน้าเป็นวิหารใหญ่ พระอุโบสถมีขนาดเล็กอยู่ทางทิศตะวันตก สิ่งที่น่าสนใจของวัดนี้อยู่ที่ภาพเขียนพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย อันหาดูได้ยาก เขียนอยู่บนฝาผนังของพระเจดีย์ทรงสูงแบบศรีวิชัย ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ แต่ในปัจจุบันมองภาพแทบไม่ออกแล้วว่าเป็นภาพอะไร เป็นที่เคราะห์ดีเช่นกันที่ภาพดังกล่าว นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร ได้ให้นายเฟื้อ หริพิทักษ์ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยศิลปากร ไปคัดลอกไว้ตามแบบเดิม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ และในปัจจุบันตั้งแสดงอยู่ในอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย

๖ ๔๔ ๘
วัดเจตยเจ็ดแถว

ในเมืองศรีสัชชนาลัย

๔๔
เจตยแบบเจตยปราสาท

ในวัดเจตียเจ็ดแถว

วัดนางพญา
ในเมืองศรีสัชชนาลัยเก่า
อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่
เมืองศรีสัชชนาลัย

นอกจากนี้ วิหารใหญ่ด้านหน้า ตรงเสาบริเวณหน้าฐานพระประธานใหญ่ เราจะได้เห็น การก่อสร้างมณฑปฐานเดิมระหว่างเสาถึง ๓ ชั้นด้วยกัน จนบางที่ดูเป็นแบบที่ไม่อาจเข้าใจได้ นอกจากนี้ยังได้พบร่องรอยของการที่วิหารนี้ได้ถูกไฟไหม้ครั้งหนึ่งตรงบริเวณข้างฐานพระประธาน เพราะ ได้พบเศษปูน เศษสัมฤทธิ์ ถูกไฟไหม้ และขี้เถ้าเป็นจำนวนมาก สิ่งที่น่าสนใจที่สุด ซึ่งค้นพบ ณ ที่นี้ก็คือ จารึกอักษรขอมบนแผ่นลานเงิน กว้าง ๑ เซนติเมตรครึ่ง ยาวประมาณ ๔๐ เซนติเมตร ม้วนเป็นวงกลมซ่อนไว้ในโพรงเศษหักของรัศมีพระพุทธรูป ข้อความเป็นคาถา อธิจุจา วต สงฺขาราฯ และยังได้พบชิ้นส่วนของข้างสังคโลกขนาดเล็ก ยื่นล้อมกันเป็นวงกลม งดงามน่าดูมาก ขณะนี้ได้นำ ไปตั้งแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง เช่นกัน

๓. วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่

วัดนี้อยู่ถัดจากวัดเจดีย์เจ็ดแถวไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ชาวบ้านเรียกกันเป็นสามัญว่า “วัดเก้าห้อง” เพราะวิหารตั้งอยู่หน้าเจดีย์ใหญ่ซึ่งเหลือเพียงครึ่งองค์นั้น มีอยู่เก้าห้องด้วยกัน บนวิหารยังเหลือเสาซึ่งตั้งตรงอยู่อีกหลายเสา วัดนี้เดิมเป็นป่าห้วยคาหนาทึบ มีกำแพงศิลาแลงล้อม โดยรอบ มีประตู ๒ ประตู นอกจากเจดีย์ วิหารใหญ่และกำแพงแล้ว วัดนี้ก็ดูจะไม่มีสิ่งก่อสร้างอะไร นอกเหนือจากนี้ไปอีก ฉะนั้น จึงไม่มีสิ่งควรพูดถึงมากนัก

ที่วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่นี้ ได้พบยักษ์สังคโลกสีขาวขนาดสูง ๖๓ เซนติเมตร สมบูรณ์ เกือบทั้งตัว ขำรุดหักหายแต่เพียงส่วนขาทั้งสองเท่านั้น ส่วนบนยังอยู่บริบูรณ์ดี แม้กระทั่งเขี้ยวทั้ง ๒ ข้างก็ยังอยู่ ลักษณะของยักษ์นั้นยื่นถือกระบอง เช่นเดียวกับยักษ์สัมฤทธิ์ที่พบ ณ วัดช้างล้อม หรือยักษ์ปูนปั้น ซึ่งยื่นเป็นทวารบาลอยู่ ณ หน้าประตูทิศตะวันตกของกำแพงแก้วชั้นในวัดเขาสวรรณคีรี ซึ่งได้ล้มลงกับพื้นดินแล้ว

แต่เดิมนั้น ผู้ที่เข้าไปชมวัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ จะได้เห็นต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่ง สูงมาก ขึ้น อยู่บนฐานเจดีย์ ต้นไม้นั้น ก็คือต้นกะเข้ แต่บัดนี้ได้ตัดลงแล้ว เพราะไม่เช่นนั้นเมื่อมันโค่นลงมา ก็จะทำให้เจดีย์พังไปด้วย ฉะนั้น ท่านที่หมายตาวัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ หรือวัดเก้าห้องมีต้นไม้ อยู่บนเจดีย์ต้นหนึ่ง บัดนี้ก็หมายตาอย่างนั้นไม่ได้แล้ว

๔. วัดนางพญา

ถัดวัดสวนแก้วอุทยานใหญ่ไปไม่มากนัก ก็ถึงวัดแห่งสุดท้ายในบริเวณที่ต่อเนื่องมาจากบริเวณเชิงเขาพนมเพ็ลิ่ง กำแพงวัดนี้ตั้งอยู่เกือบชิดกำแพงเมืองด้านตะวันออกเฉียงใต้ แต่เดิมมาเป็นวัดที่รกรงมากที่สุดวัดหนึ่ง แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีศิลปอันวิเศษซ่อนเร้นอยู่ ฉะนั้น ผู้ที่ไม่สนใจจริง ๆ ก็จะไม่เข้าไปหรือเข้าไปไม่ถึง ฟังแต่ชื่อ คนโดยทั่วไปก็มักจะเข้าใจว่าจะมีนางพญา มเหสีของกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงพระองค์ใดพระองค์หนึ่งสร้างขึ้นไว้ เพราะชื่อวัดเป็นดังนั้น ประกอบทั้งลวดลายปูนปั้นเครื่องเคลือบที่ปรากฏอยู่ทางผนังด้านใต้ กิ่งตงามอ่อนช้อยเป็นศิลปอันวิเศษสุด แต่ก็สูญหายไปเสียมากแล้ว นอกจากนี้จะได้เห็นผนัง ซึ่งเจาะเป็นช่อง ๆ ให้แสงสว่างเข้าไปภายในวิหาร โดยไม่ใช้บานหน้าต่างอย่างปัจจุบัน ทำให้เราทราบว่า ในสมัยสุโขทัยนั้น ไม่ใช้บานหน้าต่าง แต่จะเจาะฝาผนังเป็นช่องให้แสงสว่างเข้าได้ตามต้องการ วิธีนี้เมื่อปิดประตูวิหารเสียก็เป็นการป้องกันทรัพย์สินภายในโบสถ์และวิหารหายได้เป็นอย่างดี เพราะไม่มีทางจะงัดช่องแสงสว่างนี้เข้าไปได้ ตัวอย่างผนังแบบนี้ที่เมืองสุโขทัยก็มี เช่นที่วิหารวัดศรีสวาย ในเมืองสุโขทัยเก่า ทางด้านใต้ และที่วัดพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก ส่วนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็พอจะหาดูได้ เช่นที่วัดหน้าพระเมรุ เป็นต้น

วัดนางพญาก็เช่นเดียวกับวัดอื่น ๆ ในแถบนี้คือ มีพระเจดีย์เป็นหลักของวัด ด้านหน้าเป็นวิหาร ด้านหลังเป็นโบสถ์ และก็มีเพียง ๒ แห่ง ภายในกำแพงเมืองศรีสัชชนาลัย ที่มีโบสถ์ คือที่วัดเจดีย์เจ็ดแถวและวัดนางพญานี้เท่านั้น แต่โบสถ์วัดนางพญาสูงและกว้างใหญ่กว่าที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว นอกจากนี้กำแพงของวัดนางพญาก็ยังมีความงดงามกว่าวัดอื่น คือย่อมุมทั้งสี่ด้าน ส่วนวัดอื่น ๆ ทำกำแพงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอย่างง่าย ๆ เท่านั้นเอง

๕. หลักเมือง

หลักเมืองตั้งอยู่ติดกับกำแพงพระราชวังด้านทิศใต้ มีปราสาทศิลาแลงย่อเหลี่ยมไม้สิบสององค์หนึ่งขนาดย่อม ๆ ยอดชำรุด ส่วนตัวปราสาทยังคงอยู่บริบูรณ์ดี ข้างบนมีปูนปั้นรูปเทวดาปรากฏอยู่ ด้านหน้าของปราสาทเป็นมณฑปเล็ก ๆ มีหลังคาทึบ เข้าใจว่าแต่เดิมอาจเป็นที่ประดิษฐานเสาหลักเมือง ซึ่งปัจจุบันนี้คนไม่พบแล้ว ด้านหน้าถัดจากมณฑปเล็ก ๆ นั้นมา เป็นวิหาร ซึ่งคงจะมาเพิ่มเติมดัดแปลงเป็นวัดต่อสมัยหลัง

๖. วัดสวนแก้วอุทยานน้อย

เมื่อก้าวถึงแนววัดเริ่มต้นแต่วัดข้างล้อมไปจนจดวัดนางพญาแล้ว ก็ยังมีแนววัดและโบราณสถานอีกแนวหนึ่ง ถัดจากวัดเจดีย์เจ็ดแถวมาทางตะวันออก วัดนี้ก็คือวัดสวนแก้วอุทยานน้อย ซึ่งชาวบ้านโดยทั่วไปเรียกกันว่า วัดสระแก้ว เพราะด้านหลังวัดมีสระกลมขนาดย่อมอยู่สระหนึ่ง บัดนี้ต้นเขินมากแล้ว จะมีน้ำขังก็แต่ในฤดูฝนเท่านั้น วัดนี้เป็นวัดขนาดเล็กอยู่ติดกับบริเวณพระราชวังหรืออาจอยู่ในบริเวณพระราชวังเลยก็ได้ สิ่งสำคัญของวัดนี้ ก็มีพระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบเดียวกับที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว แต่เล็กกว่ามาก ด้านหน้าเจดีย์เป็นมณฑปขนาดย่อม ยังเหลือหลังคาอยู่บริบูรณ์ดี พระประธานในมณฑปก็ถูกทำลายเป็นส่วนมาก รวมทั้งพระเศียรขนาดใหญ่ก็ไม่เหลืออยู่ เคยพบเพียงแต่เม็ดพระศกขนาดใหญ่เท่านั้น

วัดสวนแก้วอุทยานน้อยนี้เป็นอีกวัดหนึ่งซึ่งใช้อิฐปนศิลาแลงในการก่อสร้าง คือที่บริเวณฐานวิหารใช้อิฐแผ่นโตเนื้อแดงสอปศิลาแลง นอกจากวัดนี้และวัดข้างล้อมแล้ว วัดอื่นจะใช้อิฐบ้างก็น้อยมาก

กำแพงวัดทางด้านตะวันออก ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับบริเวณพระราชวัง สร้างใหญ่งดงามและมั่นคง ส่วนด้านอื่นมีขนาดเล็กและไม่ใหญ่นัก โดยรอบกำแพงมีคูน้ำล้อมอีกชั้นหนึ่ง บางตอนต้นเขินมากแล้ว

ลักษณะที่ตั้งของวัดสวนแก้วอุทยานน้อยนี้ ผิดกับวัดอื่นในบริเวณใกล้เคียง เพราะปรากฏว่า ตัววิหารและเจดีย์อยู่ต่ำกว่าระดับดินเดิมมาก เข้าใจว่าจะมีวิธีการสร้างเช่นเดียวกับพระศรีรัตนมหาธาตุหรือพระปรางค์ที่เมืองชะเลียง คือก่อนจะสร้างได้ขุดเอาหน้าดินหรือดินอ่อนออกหมด จนถึงระดับดินแข็ง หรือดินถ่านตามธรรมชาติ แล้วจึงวางรากฐานของสิ่งก่อสร้าง ที่ทำเช่นนี้ก็เพราะต้องการที่จะได้รากฐานที่มั่นคงตามธรรมชาติ เจดีย์หรือวิหารจะได้ไม่ทรุดเอียง และเหตุที่แม้จะสร้างต่ำกว่าพื้นดินรอบนอก แต่น้ำก็ไม่ท่วม เพราะได้ขุดคุ้ยน้ำเอาไว้เกือบรอบวัด เนื้อที่ในวัดจึงกลายเป็นที่สูงไป น้ำจึงไหลลงคุมหมด เช่นเดียวกับวัดพระปรางค์ ซึ่งจงใจสร้างต่ำลงไปใต้ดินก็เพราะต้องการความมั่นคง ถึงฝนจะตกน้ำก็ไม่ขังนานนัก จะไหลลงแม่น้ำหมด เพราะตลิ่งที่นั่นสูงมาก จึงไม่เกิดน้ำท่วมเลย

ที่วัดนี้เคยได้พบพระพิมพ์ดินเผาขนาดเล็กจำนวนหนึ่ง ไม่ชัดเจนนัก เรียกกันว่าพระใบมะขาม นอกจากนั้นก็พบกระเบื้องเคลือบดินเผาที่สมบูรณ์อยู่ประมาณ ๔๐๐ แผ่น เรียงเอาไว้อยู่ลึกไปในดินประมาณ ๗๕ เซนติเมตร เข้าใจเอาว่าคงจะเตรียมไว้ทำการซ่อมหลังคาวิหารในสมัยโบราณ

แต่ไม่ทันได้ซ่อม หรือซ่อมเสร็จแล้วกระเบื้องเหลือก็อาจเป็นได้ทั้งสองอย่าง ได้ค้นพบยอดเจดีย์แบบ ลูกฟักทองเช่นเดียวกับที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว อันอาจได้อิทธิพลมาจากศิลปะแบบทวารวดีด้วยก็ได้

โดยรอบเจดีย์แบบทรงพุ่มข้าวบิณฑ์นั้น มีเจดีย์จำลองขนาดเล็ก ๆ อยู่โดยรอบ ส่วนใหญ่ ได้ถูกขุดค้นและหักพังลงมาเสียเกือบหมดแล้ว

๗. บริเวณพระราชวัง

พระราชวังของเมืองศรีสัชชนาลัยนี้เช่นเดียวกับที่เมืองสุโขทัยเก่า คืออยู่ทางตะวันออกของวัดต่าง ๆ และเกือบจะไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย ที่สุโขทัยยังมีสถานที่เรียกว่า เนินปราสาท ซึ่งสูงใหญ่ แต่ที่พระราชวังของศรีสัชชนาลัย เหลือเพียงแนวศิลาแลงย่อม ๆ ไม่กว้างขวาง เพียง ๒ แห่ง แต่ทำเลของบริเวณพระราชวังที่ศรีสัชชนาลัย มีคูล้อม มีสะพานข้ามคู คูเหมาะจะเป็นบริเวณพระราชวังได้มาก ถ้าคูเหล่านี้ยาวติดต่อมาจากคูข้างมุมกำแพงเมืองด้านทิศเหนือตรงประตูเตาหม้อ และมีคอสะพานข้ามเป็นบางแห่ง เท่าที่พบมี ๒ แห่งด้วยกัน และข้างทิศใต้ก็เป็นโบราณสถานที่เรียกว่า หลักเมือง ฉะนั้น จึงมีเค้าที่จะเป็นไปได้มากกว่าเป็นพระราชวัง

มีหลักฐานอีกอย่างหนึ่งซึ่งได้พบเมื่อเร็ว ๆ นี้ก็คือ ในขณะที่หน่วยศิลปากรที่ ๓ เมืองศรีสัชชนาลัย หยุดงานบูรณะชั่วคราว เนื่องจากสิ้นงบประมาณ ก็ปรากฏว่ามีชาวบ้านเข้าไปลักขุดของโบราณในบริเวณพระราชวังกันเป็นจำนวนมาก ไม่ทราบว่าได้อะไรไปบ้าง แต่ที่ทราบแน่ก็คือชาวบ้านนิยมขุดบริเวณตรงนี้กันเสียจริง ๆ ใต้ถามได้ความว่า บรรดาโบราณวัตถุที่พบในบริเวณนี้ แต่ละชิ้นถึงจะไม่สมบูรณ์ แต่ถึงดงามมีสีสดสวยมาก ได้ไปดูก็เห็นจริงอย่างที่ว่า เพราะปรากฏว่าบริเวณนั้นกลาดเกลื่อนไปด้วยชิ้นส่วนของภาชนะใช้สอยนานาชนิด ล้วนสีสังดงาม แต่เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยทั้งสิ้น จึงได้เลือกเก็บรวบรวมไว้ เพราะปรากฏว่าส่วนใหญ่ชิ้นส่วนของโบราณวัตถุเหล่านั้นเป็นเครื่องลายครามของจีนประมาณราชวงศ์หมิง ที่กันด้วยลูกเล็ก ๆ ส่วนใหญ่จะมีตัวหนังสือจีนโบราณกำกับเอาไว้ ได้เคยให้ชาวจีนดูเขาก็อ่านไม่ออก ฉะนั้น จึงคิดว่าจะได้ส่งกรมศิลปากรหาผู้เชี่ยวชาญพิจารณาต่อไป

ลวดลายส่วนใหญ่ที่กันด้วยแตก ๆ เหล่านั้นเป็นรูปคนจีนบ้าง รูปมังกรบ้าง รูปเหยี่ยวบ้าง ลายดอกไม้บ้าง บางทีก็เป็นรูปยันต์หกเหลี่ยม หรือถ้าเป็นเครื่องสังคโลก ก็จะพบแต่เศษชิ้นที่เนื้อดินเหนียวเคลือบสวยและสะอาด

พระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ และมณฑปในวัดสวนแก้วอุทยานน้อย เมืองศรีสัชนาลัย

หลักเมืองภายในเมืองศรีสัชนาลัย

๔๘
พระเจดีย์บนวัดเขาพนมเพลิง
ในเมืองศรีสัชชนาลัย

๔๙
วัดเขาสวรรค์
ในเมืองศรีสัชชนาลัย

ฉะนั้น จากหลักฐานที่กล่าวมาโดยพยานวัตถุในดินนี้ จึงเป็นที่แน่ใจว่าบริเวณนี้ต้องเคยเป็นที่อยู่ของเจ้านายชั้นสูง คือบรรดาเจ้านายในราชวงศ์พระร่วง ผู้ครองเมืองนั่นเอง จึงได้มีการอุปโภคใช้สอยงามตายิ่งนัก

บริเวณพระราชวังนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันโปรดสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ได้เคยตรัสถามหัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๓ เมื่อคราวเสด็จมาบวงสรวงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่เมืองศรีสัชนาลัย ว่า “พระราชวังอยู่ตรงไหน เคยขุดค้นหรือยัง พบอะไรบ้างไหม” และทรงแนะนำว่าควรจะได้ทำการขุดตรวจดู เพื่อจะพบหลักฐานอะไรบ้าง นับเป็นพระมหากษัตริย์คุณล้นเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้

๘. วัดเขาพนมเพลิง

เมื่อชมโบราณสถานบนที่ราบแล้ว ก็ควรจะขึ้นชมโบราณสถานบนที่สูง คือ บนภูเขาเสียบ้าง เป็นการออกกำลังไปในตัว เมืองศรีสัชนาลัยไม่น้อยหน้าเมืองสุโขทัยในการสร้างวัดนัก เมืองสุโขทัยมีวัดบนภูเขาหลายแห่ง เช่น วัดสะพานหิน วัดเขาพระบาทน้อย วัดเจดีย์งาม เมืองศรีสัชนาลัยก็มีเช่นเดียวกัน คือ วัดเขาพนมเพลิง วัดเขาสุวรรณคีรี วัดเจดีย์เจ็ดยอดหรือวัดเขาใหญ่ และวัดเขานรินทร์ เป็นต้น

วัดเขาพนมเพลิง มีทางขึ้นอยู่ ๒ ทาง คือ ทางวัดช้างล้อม ทางนี้ขึ้นได้สะดวก แต่ต้องเดินมาจากแก่งหลวงไกลหน่อย ถ้าหากขึ้นตรงบริเวณมาจากแก่งหลวงก็ใกล้ แต่ทางขึ้นเป็นหิน ไม่มีชั้นบันไดนับว่าขึ้นไม่สู้สะดวกนัก

ข้างบนเขาซึ่งสูง ๒๔ เมตรนี้ มีเจดีย์ทรงลังกาขนาดย่อม ๆ ยอดหักอยู่องค์หนึ่ง ด้านหน้าเป็นวิหาร มีพระประธานขนาดใหญ่อยู่องค์หนึ่งหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก แต่องค์พระถูกทำลายหักเป็นท่อน ๆ ลงมาหมดแล้ว ด้านหลังเจดีย์มีมณฑปเล็ก ๆ อยู่หลังหนึ่ง ชาวบ้านเรียกกันว่าศาลเจ้าแม่ละออสง่าลี ภายในไม่ปรากฏมีอะไร

บรรยากาศอากาศบนเขานี้สดชื่นมาก มองเห็นไปได้ไกล ถ้าท่านจะชมทัศนียภาพเมืองศรีสัชนาลัย ก็เห็นจะไม่มีที่ใดงดงามไปกว่ายืนชมบนเขานี้ ท่านจะมองเห็นวัดทุกวัดโดยตลอด ทางเหนือก็จะมองเห็นยอดเขาสุวรรณคีรีอยู่ถัดไปอีกประมาณ ๒๐๐ เมตร และมีพระเจดีย์ตั้งอยู่บนนั้น สูงใหญ่กว่าวัดช้างล้อม

๙. วัดเขาสุวรรณคีรี

เมื่ออุทิศสภาระบิขึ้นไปชมโบราณสถานบนวัดเขาพนมเพลิงและหยุดพักพอหายเหนื่อยแล้ว ก็ควรจะพยายามไปให้ถึงวัดเขาสุวรรณคีรีด้วย แม้จะเมื่อยและไกลสักหน่อย แต่ถ้าท่านได้ไปถึงแล้วก็จะพอใจและไม่ผิดหวังเลยทีเดียว ระหว่างทางเดินไปวัดเขาสุวรรณคีรีนั้น ทางจะลาดสูง ระหว่างกึ่งกลางทางเบื้องซ้ายมือ จะมีแท่นหินใหญ่อยู่แท่นหนึ่ง กว้างขวางมากขนาดพอนอนได้สบาย ถัดไปเป็นเชิงเขาซึ่งชันและลึก แท่นนี้แต่เดิมเข้าใจว่าทำเอาไว้สำหรับพระสงฆ์หรือผู้สนใจทางกัมมัฏฐานจะเข้าไปนั่งภาวนาธรรม

ถัดตอนนั้นไปก็จะถึงตอนที่เมื่อยมากหน่อย เพราะทางขึ้นวัดเขาสุวรรณคีรีตอนนั้นสูงหน่อย แต่ก็ขึ้นได้สะดวก เมื่อพ้นทางนี้ไปจะไปถึงพระเจดีย์ทรงลังกาขนาดใหญ่ ตั้งเด่นเป็นสง่า ตระหง่านอยู่เบื้องหน้าบนฐานซึ่งถ้านับจากพื้นดินก็จะมีถึง ๕ ชั้น พระเจดีย์นี้สูงและใหญ่กว่าวัดข้างล้อมมาก ทั้งสร้างบนเขา น่าจะเป็นวัดที่พ่อขุนรามคำแหง มหาราช ทรงสร้างเพื่อบรรจุพระบรมธาตุมากกว่าวัดข้างล้อมเสียอีก มีเหตุผลและหลักฐานอย่างไร ได้เขียนแสดงเหตุผลไว้ในเรื่องของวัดข้างล้อมแล้ว

ด้านหน้าของเจดีย์ใหญ่เป็นวิหารขนาดไม่ใหญ่นัก ด้านหลังเจดีย์ใหญ่ก็ยังมีเจดีย์เล็กและวิหารอีก ตรงกำแพงแก้วชั้นในทิศตะวันตกเฉียงใต้ มีรูปยักษ์ปูนปั้นขนาดใหญ่และรูปสิงห์ ซึ่งลึ้มอยู่อีก ลักษณะของยักษ์ก็คล้ายกับที่วัดข้างล้อมมาก ซึ่งอาจจะมีความเกี่ยวพันกันทางความนิยมของผู้สร้างวัดทั้งสองนี้ก็ได้

เมื่อชมวัดนี้เสร็จแล้ว ก็จะต้องเดินกลับทางเดิม คือผ่านวัดเขาพนมเพลิงอีก ถ้าท่านชมวัดข้างล่างแล้วก็ควรจะลงทางทิศเหนือ เพื่อลงเรือข้ามแก่งหลวง แต่ถ้าท่านยังมีได้ชมวัดข้างล้อมหรือวัดอื่น ๆ ก็ควรลงทางบันไดทิศใต้ เพื่อชมวัดอื่น ๆ ต่อไป หรือไม่ก็ไปชมเตาทุเรียงต่อ

๑๐. แก่งกลางน้ำ

ในเขตเมืองศรีสัชชนาลัยและชะเลียง มีแก่งที่มีชื่อเสียง คือ แก่งหลวงหรือแก่งกลางเมือง ที่มีเรื่องราวพระยาเลอไทยจมน้ำหายไป แก่งนี้กว้างใหญ่ หน้าน้ำกระแสน้ำเชี่ยวมาก และมีปลาชุกชุมมาก นอกจากนี้ก็มีแก่งคันทนา แก่งสัก โดยเฉพาะแก่งสัก อยู่ห่างแก่งหลวงลงไปประมาณ ๑ กิโลเมตร เป็นที่กว้าง ช้างได้เป็นลานศิลาแลง มีรอยตัดศิลาแลงเอาไปใช้ แก่งนี้น้ำเชี่ยว และมีอันตรายมากเช่นเดียวกับแก่งหลวง

๑๑. เตาทุเรียง บ้ายาง

เตาทุเรียงก็คือเตาเผาเครื่องถ้วยชามสมัยสุโขทัยที่เรียกว่า เครื่องสังโลก เข้าใจว่าจะเพี้ยนมาจากคำว่าชะเลียง คือชื่อเมืองเดิมนั่นเอง* เตาทุเรียงบ้ายางนี้ส่วนมากไม่มีใครมีใครรู้จัก ทั้งๆ ที่อยู่ห่างจากเมืองศรีสัชชนาลัยเพียงไม่ถึง ๑ กิโลเมตร โดยเหตุที่เตานี้อยู่ในบริเวณแคบๆ ตัวอย่างเครื่องสังโลกที่ได้จากเตานี้ก็มีน้อย แต่ก็เป็นที่นิยตที่สุด เนื้อดินละเอียด น้ำยาเคลือบงดงาม ลวดลายต่างๆ ก็ทำเป็นพิเศษกว่าที่อื่น จึงเข้าใจว่าจะเป็นเตาหลวงหรือเตาที่ทำของใช้เฉพาะบุคคลชั้นสูงเท่านั้น

๑๒. เตาทุเรียง เกาะน้อย

ถัดจากเตาทุเรียงบ้ายางไปอีกราว ๔ กิโลเมตร จากประตูเตาหม้อ ซึ่งเป็นประตูเมืองทางทิศเหนือของเมืองศรีสัชชนาลัย เราจะไปถึงบริเวณป่าไผ่ซึ่งอยู่ริมลำน้ำยม บริเวณนั้นครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ผลิตภาชนะถ้วยชามอันมีชื่อเสียงของไทยมาแล้ว บริเวณของเตากว้างขวางมาก มีเตามากกว่า ๒๐๐ เตา แต่ทั้งหมดถูกลักลอบขุดค้นจนแทบไม่อาจหาสภาพที่ดีได้ เพราะสุคติวิสัยที่จะทำการหวงห้ามหรือป้องกัน โดยทั่วบริเวณจะได้พบเศษถ้วยชามภาชนะแตกหักจำนวนนับไม่ถ้วน บางชิ้นมีลวดลายงามๆ เช่น ลายกลีบบัว ลายดอกไม้ ส่วนลายปลานั้นแทบไม่มี เพราะเป็นลายของเตาทุเรียงที่สุโขทัยโดยเฉพาะ

ลักษณะเตาเผาถ้วยชามก็คล้ายที่สุโขทัย คือ รูปยาวรี ตรงกลางบ่อคล้ายรูปเรือลำบนมีประตู ๓ ประตู ยาวสัก ๗ - ๘ เมตร แบ่งเป็น ๓ ตอน ตอนแรกเป็นที่ใช้ใส่เชื้อเพลิง ตอนที่ ๒ เทุทรายรองพื้นสำหรับตั้งภาชนะที่จะเผา ตอนที่ ๓ ทำเป็นปล่องให้ควันและอากาศถ่ายเทได้สะดวก

สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ ภาชนะที่รองเวลาจะเผาถ้วยชามของสุโขทัยและศรีสัชชนาลัย ผิดกัน ของสุโขทัยจะเป็นแผ่นบางๆ เล็กๆ เรียกว่าก๊อ ใช้รองกันภาชนะมิให้น้ำยาเคลือบแข็งติดกัน แต่ของศรีสัชชนาลัยสิ่งที่เรียกว่าก๊อจะยาวและใหญ่มาก มีหลายขนาด คล้ายแจกัน เขาเรียกว่าท้อ ใช้ประโยชน์อย่างเดียวกัน บางที่ท้อนี้ยาวตั้งแขนก็มี หรือยาวเพียง ๔ - ๕ นิ้วก็มี คือถ้าภาชนะที่จะเผามีขนาดใหญ่ ก็ใช้ท้อรองใหญ่ ถ้าเล็กก็ใช้ท้อรองเล็ก ดังนี้

* บางท่านให้ความเห็นว่า คำ “ทุ” แปลว่าเผา เป็นคำไทยชาวเหนือ และ “เลียง” ก็คือ เรียง

ที่เตาเผาเหนียนนี้แบ่งเป็นหลายประเภท บางเตาทำกระปุกเล็ก ๆ โดยเฉพาะ บางเตาทำ
เฉพาะโองใหญ่ บางเตาทำเฉพาะไห หรือทำเฉพาะชาม หรือทำหลาย ๆ อย่างก็มี ที่ทราบก็เพราะ
แล้วแต่จะชุกค้นพบวัตถุอะไรมากกว่ากัน

เตาเผาเหนียนนี้จะไปชมได้เฉพาะฤดูแล้งเท่านั้น ฤดูฝนหนทางไปลำบากและรกมาก เนื่องจาก
จากอยู่ในป่าไผ่

กำแพงเมือง

กำแพงเมืองศรีสัชชนาลัย เป็นกำแพงเมืองก่อด้วยศิลาแลงชั้นเดียว สูงโดยเฉลี่ย ๕ เมตร
กว้าง ๑.๕๐ เมตร ภายนอกเป็นคูล้อมรอบ ยกเว้นทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งอาศัยลำยมเป็นคูเมือง
มีแก่งใหญ่แห่งหนึ่งเรียกว่า แก่งหลวง หรือ แก่งกลางเมือง ตัวเมืองกว้าง ๙๐๐ เมตร ยาว ๑,๒๕๐
เมตร มีประตูเมือง ๖ ประตู มีชื่อตามที่รู้จักกันในปัจจุบัน คือ ประตูดอนแหลม ประตูเคาหม้อ
ประตูไชยพุกษ์ ประตูชนะสงครามหรือประตูสามเกิด ประตูสะพานจันหรือประตูผี และประตู
รามณรงค์

วัดภายนอกกำแพงเมือง

นอกกำแพงเมืองศรีสัชชนาลัย มีโบราณสถานเป็นอันมาก เช่น วัดโคกสิงคาราม วัดกุฎี
ราย วัดเจดีย์เจ็ดยอด หรือวัดเขาใหญ่ วัดสระไช่น้ำ วัดสระปทุม วัดพญาดำ วัดเขอินทร์ วัดเขารังแร้ง
วัดเชิงคีรี และวัดร้างอื่น ๆ อีกมาก แต่ทว่าวัดเหล่านี้ไม่มีใครมีผู้ใดรู้จัก และน้อยคนนักที่จะได้เห็น
บรรดาสิ่งก่อสร้างของวัดเหล่านี้ ลักษณะก็คล้ายกับบรรดาวัดในกำแพงเมืองเป็นส่วนมาก

ในบรรดาวัดที่อยู่นอกกำแพงเมืองนี้ มีวัดหนึ่งที่น่าสนใจ คือ วัดเชิงคีรี อยู่ทางด้านทิศใต้
ของเมืองศรีสัชชนาลัย เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง ปัจจุบันมีพระสงฆ์จำพรรษา
อยู่ สิ่งสำคัญของวัดนี้ก็คือ มีพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ปางมารวิชัย หล่อด้วยสัมฤทธิ์ขนาดใหญ่
ประดิษฐานอยู่ในโบสถ์และวิหารหลายองค์ และรอยพระพุทธรูปบาทโลหะสมัยอยุธยาที่มีจารึกศักราชตรง
ในสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ครองกรุงศรีอยุธยา

บัดนี้ เราได้ทราบสภาพและความงดงามของโบราณสถานเมืองศรีสัชชนาลัยมาพอสมควรแล้ว
ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่มีผู้สนใจใต้อามากก็คือ ศิลาแลงสีแดง ๆ ที่นำมาใช้ในการก่อสร้างโบราณสถานนั้น
ทำกันขึ้นเองหรือนำมาจากไหน จึงจะขออธิบายและชี้แจงไว้ในที่นี้เสียเลยทีเดียว

ศิลาแลงที่นำมาใช้สร้างกำแพงเมืองและโบราณสถานนั้น ได้มาจากแหล่งใหญ่ๆ ๔ แห่ง โดยเฉพาะในเขตเมืองศรีสัชชนาลัย คือ

๑. เต็นลิเก เป็นลานศิลาแลงกว้างใหญ่เชิงเขาพระศรี ห่างจากกำแพงเมืองไปทางทิศใต้ ประมาณ ๒ กิโลเมตร ใกล้ๆ กับเต็นลิเกนี้มีวัดแห่งหนึ่งเรียกว่า วัดเต็นลิเก มีนิทานอันแปลกประหลาดยิ่งกว่ายายแพ่งนำเงินค่านางคณิกาไปสร้างวัดใหม่ยายแพ่ง หรือวัดคณิกาผล ที่ห้าแยกพลับพลาไชย จังหวัดพระนคร เพราะแสดงให้เห็นความเสียสละและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา อย่างยิ่งยวดของผู้สร้างวัดเต็นลิเก

เรื่องมีว่า ในครั้งนั้น มีสตรีงามนางหนึ่งชื่อว่า ลิกะ เมื่อบิดามารดาตายหมด ก็มีความประสงค์จะสร้างวัดอุทิศถวายไว้ในพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่มีความทรัพย์จะสนองศรัทธากลับของตนได้ นางจึงใช้ความเป็น “นารี มีรูปเป็นทรัพย์” เข้าช่วยเหลือ คือในเรื่องเล่าว่า (ชาย) ผู้ใดก็ตามที่ไปช่วยนางตัดศิลาแลงให้นางสร้างวัดได้หนึ่งก้อน นางก็ยอมภริมย์พึงใจด้วย (ชาย) ผู้นั้นทุกคราวไป เมื่อสร้างวัดเสร็จ วัดนั้นจึงได้ชื่อตามชื่อของนางว่า วัดเต็นลิเก สืบมาจนบัดนี้ เรื่องนี้ถ้าพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธอาจารย์ (โต) ยังมีชีวิตอยู่ และมีผู้ไปถามว่า นางลิกะจะได้บุญสถานใด ในการสร้างวัดด้วยวิธีการอันแปลกประหลาดครั้งนี้ ท่านอาจจะตอบว่า ได้กุศลเต็ม ๘ สิ่ง ก็เป็นได้

แห่งที่ ๒ คือ สระทองกุลี อยู่ติดกับกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ สระนี้ชอบและदानเป็นศิลาแลงทั้งสิ้น แต่ทำไมจึงเรียกทองกุลี ไม่มีใครทราบ

แห่งที่ ๓ อยู่บริเวณแนวนอกกำแพงเมือง ด้านทิศใต้ถึงทิศตะวันตกเป็นแนวยาวประมาณ ๑ กิโลเมตร เป็นคูศิลาแลงทั้งสิ้น

แห่งที่ ๔ คือบริเวณแก่งสัก ฟากตะวันออก ในฤดูแล้งจะเห็นลานศิลาแลงกว้างใหญ่แต่ราบเรียบ ในฤดูน้ำน้ำก็จะท่วมลานนี้ หรือจะมีไหลมาให้เห็นบ้างก็แต่เพียงบางแห่ง เป็นอันตรายสำหรับผู้เดินเรือที่ไม่รู้ร่องน้ำมาก

สถานที่ดังกล่าวทั้ง ๔ แห่งนี้มีรอยตัดศิลาแลงไปใช้เป็นอันมาก ในสมัยปัจจุบัน ที่จังหวัด เชียงใหม่และจังหวัดลำพูน ก็มีผู้ตัดศิลาแลงจากบ่อขายเช่นเดียวกัน แต่ตัดขึ้นมาใหม่ ๆ ไม่แกร่ง เหมือนของโบราณ บ้านคนมีทรัพย์นิยมเอาไปปูทางเดินบริเวณบ้าน เพราะไม่ลื่นเหมือนซีเมนต์ หรือหินชนิดอื่น หรือไม่ก็นำเอาไปทำที่ล้อมต้นไม้ เป็นต้น

ศิลาแลง ก็คือลูกรังที่อัดตัวกันเข้าเป็นก้อนแน่น มีส่วนผสมของเหล็กปนอยู่เป็นส่วนมาก ส่วนลูกรังนั้นก็คือศิลาแลงที่สลายตัวแล้ว และต่อไปจะมีสภาพเป็นดินแดง หรือดินสีเหลือง ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า แหล่งศิลาแลงนั้นจะอยู่ใต้แหล่งลูกรังลงไป บางแห่งก็จะไผ่พื้นผิวดินขึ้นมาเลยที่เดียว ศิลาแลงมักไม่มีใครมีรอยแยกของหินอย่างหินทราย หรือหินชะนวน ฉะนั้น การตัด หรือการขุด จะใช้สะเก็ด หรือใช้ลิ้มตอกตามรอยแตกของหินไม่ได้ ต้องเอาเครื่องมือ เช่น ขวาน สะกัตตัดออกมาเป็นก้อนเลยที่เดียว แล้วนำมาแต่งให้เรียบร้อยที่หลัง มีบางท่านกล่าวว่า ศิลาแลงเมื่อตัดหรือ ขุดขึ้นมาใหม่ ๆ อ่อนเหมือนดินเหนียว นั้นไม่เป็นความจริง ที่เห็นว่าเหมือนดินเหนียวนั้น ก็เพราะ ในบริเวณนั้นมีน้ำปนอยู่ด้วย เมื่อศิลาแลงเปียกน้ำจึงดูคล้ายดินเหนียว ที่จริงก็เพียงแต่เมื่อตัดใหม่ ๆ นั้นไม่แข็งแกร่งเหมือนกับศิลาแลงที่มาจากแดดตากฝนอยู่หลายร้อยปีเท่านั้นเอง

กรมศิลปากรได้เริ่มทำการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานเมืองศรีสัชชนาลัย เป็นการถาวร ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยมอบหมายให้หน่วยศิลปากรที่ ๓ จังหวัดสุโขทัย ดำเนิน การตามโครงการบูรณะของคณะกรรมการปรับปรุงบูรณะจังหวัดสุโขทัย ศรีสัชชนาลัย และกำแพงเพชร ซึ่งมี ฯ พณ ฯ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการ และได้ดำเนินการขุดแต่ง บูรณะโบราณสถานที่ได้บรรยายมาภายในกำแพงเมืองศรีสัชชนาลัยทุกแห่ง ถ้าท่านผู้ใดสนใจไปชม แต่ขัดข้องสงสัยสิ่งใด ก็โปรดกรุณาไปตามเจ้าหน้าที่ของหน่วย ฯ ซึ่งประจำอยู่ ณ ที่ทำการหน่วย ศิลปากร เมืองศรีสัชชนาลัย ใกล้แก่งหลวง ซึ่งพร้อมที่จะอธิบายและอำนวยความสะดวกให้ทุกโอกาส.

บัญญัติศิลปโบราณวัตถุ

ซึ่ง

พระส่วรควรนายก มอบให้แก่ทางราชการ

บัญชีสิ่งของที่พระสุวรรณนายก
วัดสุวรรณาราม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดสุโขทัย
มอบให้แก่ทางราชการ

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบ	ตำนาน
๑.	ส.ข. ๑	หมวดพระพุทธรูป พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางมารวิชัย (ฐานชำรุด) พระพักตร์กว้าง ๒๐ ซม. ยาว ๔๐ ซม.	ก. ๘๐ สูง ๑๐๓	สัมฤทธิ์	สุโขทัย	พระสุวรรณนายกไท
๒.	ส.ข. ๒	พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๑๖ ซม. ยาว ๒๙ ซม.	ก. ๕๕ สูง ๗๘	”	”	”
๓.	ส.ข. ๓	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๑๖ ซม. ยาว ๒๘ ซม.	ก. ๕๗ สูง ๗๘	”	”	”
๔.	ส.ข. ๔	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๑๗ ซม. ยาว ๒๕ ซม.	ก. ๕๓ สูง ๖๙	”	”	”
๕.	ส.ข. ๕	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๑๗ ซม. ยาว ๓๑ ซม.	ก. ๖๕ สูง ๘๘	”	”	”
๖.	ส.ข. ๖	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๑๖ ซม. ยาว ๓๑ ซม.	ก. ๕๐ สูง ๘๑	”	”	”
๗.	ส.ข. ๗	พระพุทธรูปปางลีลา พระพักตร์กว้าง ๑๖ ซม. ยาว ๓๒ ซม.	สูง ๑๔๖	”	”	”
๘.	อ.ท. ๘	พระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์ พระพักตร์ กว้าง ๑๓ ซม. ยาว ๒๔ ซม.	สูง ๙๑	”	อุทอง	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ สมัยช่าง	ตำนาน
๙.	ส.ข. ๙	พระพุทธรูปปางประธานอมัย ๑๑ ซม. ยาว ๒๑ ซม.	สูง ๘๖	สัมฤทธิ์	สุโขทัย	พระสุพรรณนายกให้
๑๐.	ส.ข. ๑๐	พระพุทธรูปปางประธานอมัย ๗ ซม. ยาว ๑๖ ซม.	สูง ๘๐	”	”	”
๑๑.	ส.ข. ๑๑	พระพุทธรูปปางประธานอมัย (รัศมีไม่มี) พระพักตร์กว้าง ๙.๕ ซม. ยาว ๑๒ ซม.	สูง ๖๔	”	”	”
๑๒.	ส.ข. ๑๒	พระพุทธรูปปางประธานอมัย พระพักตร์กว้าง ๘.๕ ซม. ยาว ๑๘ ซม.	สูง ๘๒	”	”	”
๑๓.	ส.ข. ๑๓	พระพุทธรูปปางประธานอมัย พระพักตร์กว้าง ๙ ซม. ยาว ๒๑ ซม.	สูง ๘๗	”	”	”
๑๔.	ส.ข. ๑๔	พระพุทธรูปปางประธานอมัย (ยกสองหัตถ์) พระพักตร์กว้าง ๑๐ ซม. ยาว ๒๐ ซม.	สูง ๙๑	”	”	”
๑๕.	ส.ข. ๑๕	พระพุทธรูปปางประธานอมัย (ยกสองหัตถ์) พระพักตร์กว้าง ๑๐ ซม. ยาว ๒๑ ซม.	สูง ๗๕	”	”	”
๑๖.	อ.ท. ๑๖	พระพุทธรูปปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ พระพักตร์ กว้าง ๑๒ ซม. ยาว ๒๔ ซม.	สูง ๙๐	”	อุทอง	”
๑๗.	อ.ท. ๑๗	พระพุทธรูปปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ พระพักตร์ กว้าง ๑๒ ซม. ยาว ๒๔ ซม.	สูง ๙๕	”	”	”

ศ.ข. ๑

พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย
(ฐานชำรุด) พระพักตร์กว้าง ๒๐ ซม.
ยาว ๔๐ ซม. หน้าตักกว้าง ๘๐ ซม.
สูง ๑๐๓ ซม. สมัยสุโขทัย

ศ.ข. ๒

พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย
พระพักตร์กว้าง ๑๖ ซม. ยาว ๒๕ ซม.
หน้าตักกว้าง ๕๕ ซม. สูง ๗๘ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ข. ๓

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
พระพักตร์กว้าง ๑๖ ซม. ยาว ๒๘ ซม.
หน้าตักกว้าง ๕๗ ซม. สูง ๗๘ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ข. ๔

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
พระพักตร์กว้าง ๑๗ ซม. ยาว ๒๕ ซม.
หน้าตักกว้าง ๕๓ ซม. สูง ๖๕ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ข. ๕

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

พระพักตร์กว้าง ๑๗ ซม. ยาว ๓๑ ซม.

หน้าตักกว้าง ๖๕ ซม. สูง ๘๘ ซม.

สมัยสุโขทัย

ศ.ข. ๖

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

พระพักตร์กว้าง ๑๖ ซม. ยาว ๓๑ ซม.

หน้าตักกว้าง ๕๐ ซม. สูง ๘๑ ซม.

สมัยสุโขทัย

ศ.ข. ๗

พระพุทธรูป ปางลีลา

พระพักตร์กว้าง ๑๖ ซม. ยาว ๓๒ ซม.

สูง ๑๔๖ ซม. สมัยสุโขทัย

อ.ท. ๘

พระพุทธรูป ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์

พระพักตร์กว้าง ๑๓ ซม.

ยาว ๒๔ ซม. สูง ๕๑ ซม.

สมัยอู่ทอง

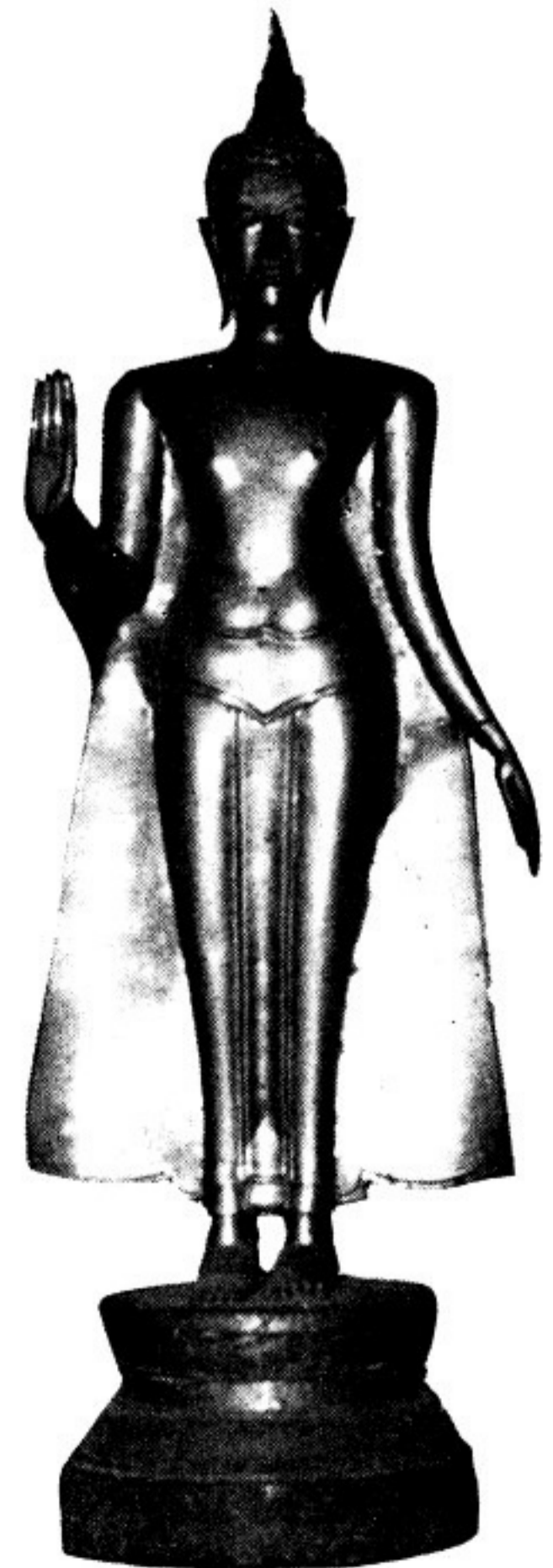
ศ.ข. ๙
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
พระพักตร์กว้าง ๑๑ ซม.
ยาว ๒๑ ซม. สูง ๘๖ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ข. ๑๐
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
พระพักตร์กว้าง ๗ ซม.
ยาว ๑๖ ซม. สูง ๘๐ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ข. ๑๑
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(รัศมีไม่มี) พระพักตร์กว้าง ๘.๕ ซม.
ยาว ๑๒ ซม. สูง ๖๔ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ข. ๑๒
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
พระพักตร์กว้าง ๘.๕ ซม.
ยาว ๑๘ ซม. สูง ๘๒ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ป. ๑๓
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
 พระพักตร์กว้าง ๕ ซม.
 ยาว ๒๑ ซม. สูง ๘๗ ซม.
 สมัยสุโขทัย

ศ.ป. ๑๔
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
 (ยกสองหัตถ์) พระพักตร์กว้าง ๑๐ ซม.
 ยาว ๒๐ ซม. สูง ๕๑ ซม.
 สมัยสุโขทัย

ศ.ป. ๑๕
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
 (ยกสองหัตถ์) พระพักตร์กว้าง ๑๐ ซม.
 ยาว ๒๑ ซม. สูง ๗๕ ซม.
 สมัยสุโขทัย

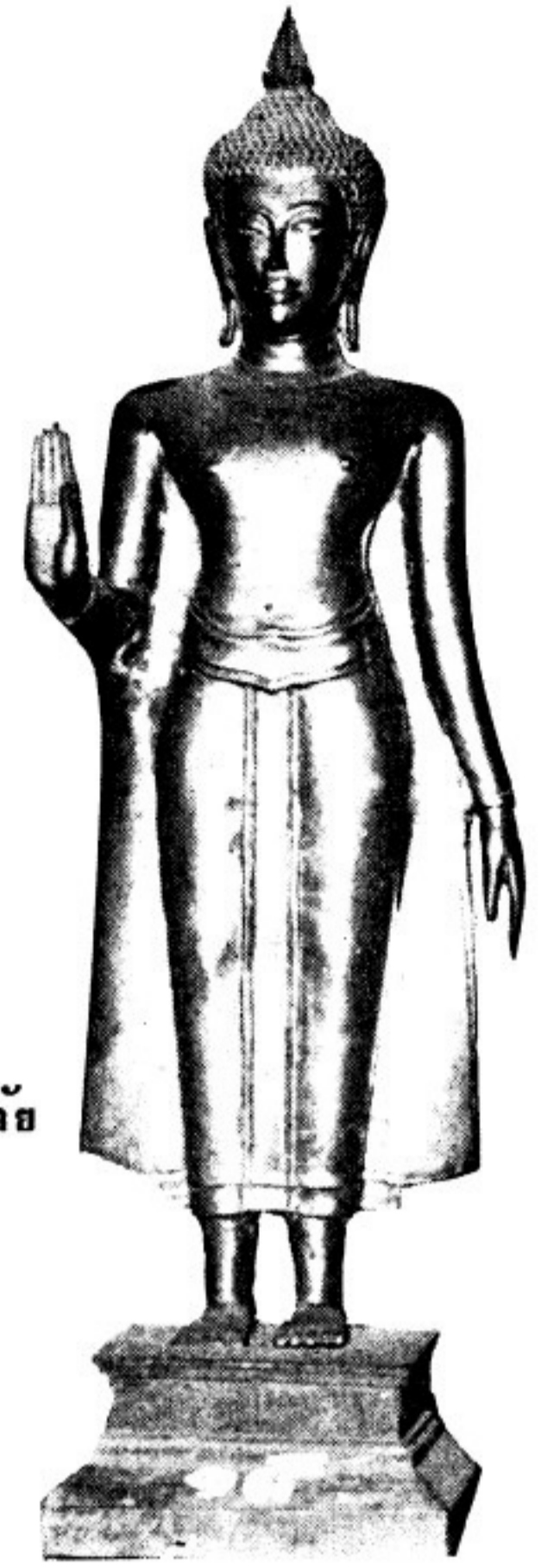

อ.ท. ๑๖
พระพุทธรูป ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์
 พระพักตร์กว้าง ๑๒ ซม.
 ยาว ๒๔ ซม. สูง ๕๐ ซม.
 สมัยอู่ทอง

อ.ท. ๑๗
พระพุทธรูป ปางเสด็จลงจากดาวดึงส์
พระพักตร์กว้าง ๑๒ ซม.
ยาว ๒๔ ซม. สูง ๕๕ ซม.
สมัยอุททอง

ศ.ข. ๑๘
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
พระพักตร์กว้าง ๗ ซม.
ยาว ๑๔ ซม. สูง ๖๑ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ข. ๑๙
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(พระหัตถ์พระบาทไม่มี)
พระพักตร์กว้าง ๕ ซม.
ยาว ๑๖ ซม. สูง ๖๐ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ข. ๒๐
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
พระพักตร์กว้าง ๗ ซม.
ยาว ๑๕ ซม. สูง ๕๕ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ป. ๒๑

พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
พระพักตร์กว้าง ๔.๕ ซม. ยาว ๕ ซม.

สูง ๓๓ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ป. ๒๒

พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
พระพักตร์กว้าง ๔.๕ ซม. ยาว ๕ ซม.

สูง ๓๖.๕ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ.ป. ๒๓

พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(พระหัตถ์ขวาไม่มี)
พระพักตร์กว้าง ๔.๕ ซม. ยาว ๕ ซม.

สูง ๓๕ ซม.
สมัยสุโขทัย

อ.ท. ๒๔

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
พระพักตร์กว้าง ๑๕ ซม. ยาว ๒๘ ซม.
หน้าตักกว้าง ๓๘ ซม. สูง ๗๖ ซม.
สมัยอู่ทอง

อ.ท. ๒๕

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
พระพักตร์กว้าง ๑๑.๕ ซม. ยาว ๒๔ ซม.
หน้าตักกว้าง ๓๕ ซม. สูง ๖๘ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ท. ๒๖

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
พระพักตร์กว้าง ๑๒.๕ ซม. ยาว ๒๔ ซม.
หน้าตักกว้าง ๓๗ ซม. สูง ๗๖ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ท. ๒๗

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
พระพักตร์กว้าง ๘ ซม. ยาว ๑๗.๕ ซม.
หน้าตักกว้าง ๒๗ ซม. สูง ๕๐ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ท. ๒๘

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
พระพักตร์กว้าง ๘.๕ ซม. ยาว ๑๗.๕ ซม.
หน้าตักกว้าง ๒๒.๕ ซม. สูง ๔๖ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ท. ๒๙

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

พระพักตร์กว้าง ๑๓ ซม. ยาว ๒๖ ซม.

หน้าตักกว้าง ๓๓ ซม. สูง ๖๗.๕ ซม.

สมัยอู่ทอง

อ.ท. ๓๐

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

พระพักตร์กว้าง ๑๑.๕ ซม. ยาว ๒๓ ซม.

หน้าตักกว้าง ๓๕.๕ ซม. สูง ๖๗.๕ ซม.

สมัยสุโขทัย

อ.ท. ๓๑

เศียรพระพุทธรูป

กว้าง ๒๓ ซม. สูง ๔๔ ซม.

สมัยอู่ทอง

อ.ป. ๓๒

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย

พระพักตร์กว้าง ๗ ซม. ยาว ๑๕ ซม.

หน้าตักกว้าง ๒๓ ซม. สูง ๔๒ ซม.

สมัยอยุธยา

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบ	ตำนาน
๑๘.	ส.ข. ๑๘	พระพุทธรูปปางประธานอภัย พระพักตร์กว้าง ๗ ซม. ยาว ๑๔ ซม.	สูง ๖๑	สัมฤทธิ์	สุโขทัย	พระสุริยวงศานายกให้
๑๙.	ส.ข. ๑๙	พระพุทธรูปปางประธานอภัย (พระหัตถ์และพระบาทไม่มี) พระพักตร์กว้าง ๙ ซม. ยาว ๑๖ ซม.	สูง ๖๐	"	"	"
๒๐.	ส.ข. ๒๐	พระพุทธรูปปางประธานอภัย พระพักตร์กว้าง ๗ ซม. ยาว ๑๕ ซม.	สูง ๕๕	"	"	"
๒๑.	ส.ข. ๒๑	พระพุทธรูปปางประธานอภัย พระพักตร์กว้าง ๔.๕ ซม. ยาว ๙ ซม.	สูง ๓๓	"	"	"
๒๒.	ส.ข. ๒๒	พระพุทธรูปปางประธานอภัย พระพักตร์กว้าง ๔.๕ ซม. ยาว ๙ ซม.	สูง ๓๖.๕	"	"	"
๒๓.	ส.ข. ๒๓	พระพุทธรูปปางประธานอภัย (พระหัตถ์ขวาไม่มี) พระพักตร์กว้าง ๔.๕ ซม. ยาว ๙ ซม.	สูง ๓๕	"	"	"
๒๔.	อ.ท. ๒๔	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๑๕ ซม. ยาว ๒๘ ซม.	ก. ๓๘ สูง ๗๖	"	อุทอง	"
๒๕.	อ.ท. ๒๕	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๑๑.๕ ซม. ยาว ๒๔ ซม.	ก. ๓๕ สูง ๖๘	"	"	"
๒๖.	อ.ท. ๒๖	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๑๒.๕ ซม. ยาว ๒๗.๕ ซม.	ก. ๓๗ สูง ๗๖	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้แต่ง	ตำนาน
๒๗.	อ.พ. ๒๗	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๘ ซม. ยาว ๑๗.๕ ซม.	ก. ๒๗ สูง ๕๐	สัมฤทธิ์	อุทอง	พระสุวรรณนายกไท
๒๘.	อ.พ. ๒๘	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๙.๕ ซม. ยาว ๑๗.๕ ซม.	ก. ๒๒.๕ สูง ๔๖	”	”	”
๒๙.	อ.พ. ๒๙	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๑๓ ซม. ยาว ๒๖ ซม.	ก. ๓๓ สูง ๖๗.๕	”	”	”
๓๐.	อ.พ. ๓๐	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๑๑.๕ ซม. ยาว ๒๓ ซม.	ก. ๓๕.๕ สูง ๖๗.๕	”	”	”
๓๑.	อ.พ. ๓๑	เศียรพระพุทธรูป	ก. ๒๓ สูง ๔๔	”	”	”
๓๒.	อ.ย. ๓๒	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๗ ซม. ยาว ๑๕ ซม.	ก. ๒๓ สูง ๔๒	”	อยุธยา	”
๓๓.	อ.พ. ๓๓	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๗.๕ ซม. ยาว ๑๗ ซม.	ก. ๒๑ สูง ๔๕.๕	”	อุทอง	”
๓๔.	อ.พ. ๓๔	พระพุทธรูปปางประธานอภัย พระพักตร์กว้าง ๑๓ ซม. ยาว ๑๖.๕ ซม.	สูง ๑๐๔	”	”	”
๓๕.	อ.พ. ๓๕	พระพุทธรูปปางประธานอภัย พระพักตร์กว้าง ๑๑ ซม. ยาว ๑๔ ซม.	สูง ๘๔	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบ	ตำนาน
๓๖.	อ.ท. ๓๖	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (รัศมีไม่มี) พระ พักตร์กว้าง ๑๓.๕ ซม. ยาว ๑๘.๕ ซม.	สูง ๙๒	สัมฤทธิ์	อุทอง	พระสุริยวงศาจารย์
๓๗.	ร.ศ. ๓๗	พระพุทธรูปปางฉนผลสมอ พระพักตร์กว้าง ๑๒ ซม. ยาว ๒๔ ซม.	สูง ๕๕	"	รัตนโกสินทร์	"
๓๘.	อ.ย. ๓๘	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ทรงเครื่องน้อย) ยกสองหัตถ์ พระพักตร์กว้าง ๙ ซม. ยาว ๑๘ ซม.	สูง ๖๕	"	อยุธยา	"
๓๙.	อ.ย. ๓๙	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ทรงเครื่องน้อย) ยกสองหัตถ์ พระพักตร์กว้าง ๘.๕ ซม. ยาว ๑๖ ซม.	สูง ๑๘	"	"	"
๔๐.	อ.ย. ๔๐	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ทรงเครื่องน้อย) ยก หัตถ์เดียว พระพักตร์กว้าง ๑๐.๕ ซม. ยาว ๒๓ ซม.	สูง ๘๙	"	"	"
๔๑.	อ.ย. ๔๑	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ทรงเครื่องน้อย) ยกสองหัตถ์ พระพักตร์กว้าง ๑๐ ซม. ยาว ๒๒ ซม.	สูง ๘๑.๕	"	"	"
๔๒.	อ.ย. ๔๒	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ทรงเครื่องน้อย) ยกสองหัตถ์ พระพักตร์กว้าง ๗ ซม. ยาว ๑๕ ซม.	สูง ๗๑	"	"	"
๔๓.	อ.ย. ๔๓	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ทรงเครื่องน้อย) ยกสองหัตถ์ พระพักตร์กว้าง ๙ ซม. ยาว ๒๐ ซม.	สูง ๙๑	"	"	"
๔๔.	อ.ย. ๔๔	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ยกหัตถ์เดียว) พระพักตร์กว้าง ๘ ซม. ยาว ๑๕ ซม.	สูง ๖๐	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบ	ตำนาน
๔๕.	อ.ย. ๔๕	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ทรงเครื่อง) หัก ทั้งสองไม่มี พระพักตร์กว้าง ๖ ซม. ยาว ๑๑.๕ ซม.	สูง ๖๘	สัมฤทธิ์	อยุธยา	พระสุวรรณภวนายกให้
๔๖.	อ.ย. ๔๖	พระพุทธรูปปางประทานอภัย พระพักตร์กว้าง ๘ ซม. ยาว ๑๔.๕ ซม.	สูง ๕๙.๕	”	”	”
๔๗.	อ.ย. ๔๗	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ยกหักเดียว) พระพักตร์กว้าง ๖ ซม. ยาว ๑๑ ซม.	สูง ๔๕	”	”	”
๔๘.	อ.ย. ๔๘	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ยกหักเดียว) พระพักตร์กว้าง ๕ ซม. ยาว ๑๐.๕ ซม.	สูง ๔๙.๕	”	”	”
๔๙.	อ.ย. ๔๙	พระสาวกยืนพนมมือ	สูง ๒๓	”	”	”
๕๐.	อ.ย. ๕๐	พระสาวกยืนพนมมือ	สูง ๒๓	”	”	”
๕๑.	อ.ย. ๕๑	พระสาวกยืนพนมมือ (ฐานไม้)	สูง ๒๑	”	”	”
๕๒.	อ.ย. ๕๒	พระสาวกยืนพนมมือ (ฐานไม้)	สูง ๒๕	”	”	”
๕๓.	ร.ศ. ๕๓	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ปิดทอง)	สูง ๓๓	ไม้	รัตนโกสินทร์	”
๕๔.	ร.ศ. ๕๔	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ปิดทอง)	ก. ๑๖.๕ สูง ๒๒.๕	”	”	”
๕๕.	อ.ย. ๕๕	พระพุทธรูปปางประทานพร	สูง ๓๑.๕	สัมฤทธิ์	อยุธยา	”
๕๖.	ร.ศ. ๕๖	พระสาวกนั่งพนมมือ	สูง ๑๒	”	รัตนโกสินทร์	”
๕๗.	ร.ศ. ๕๗	พระสาวกนั่งพนมมือ	สูง ๑๒.๕	”	”	”
๕๘.	อ.ย. ๕๘	พระสาวกนั่งพับเพียบพนมมือ	ก. ๙ สูง ๑๙.๕	”	อยุธยา	”

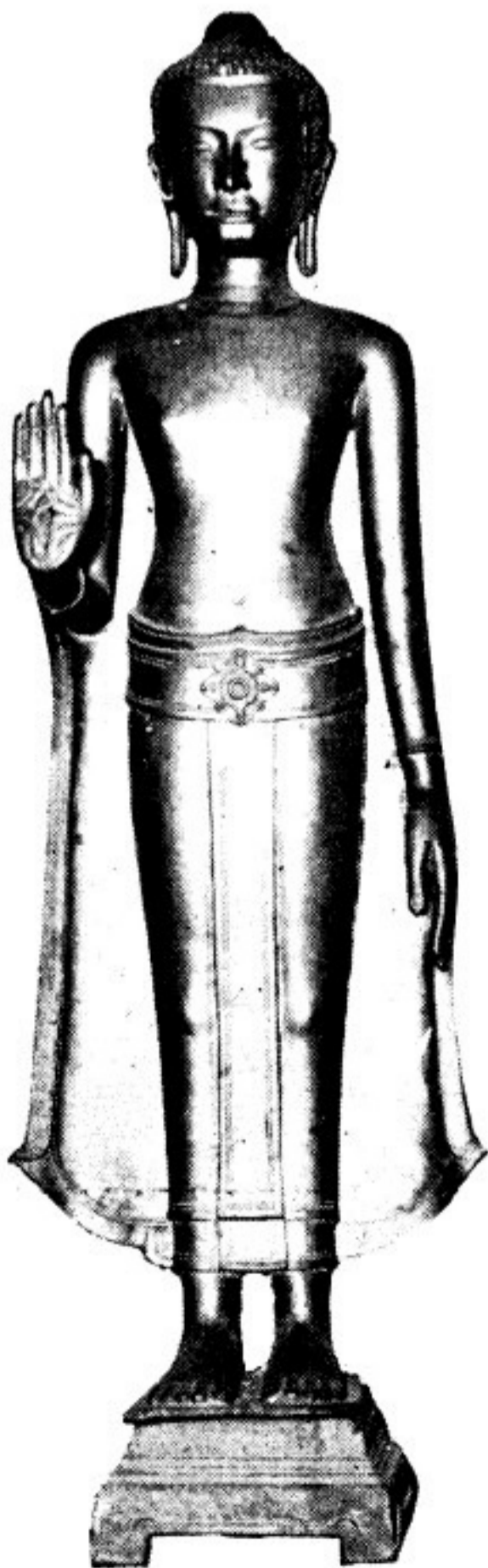
อ.ท. ๓๓

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
พระพักตร์กว้าง ๗.๕ ซม. ยาว ๑๗ ซม.
หน้าตักกว้าง ๒๑ ซม. สูง ๔๕.๕ ซม.
สมัยอู่ทอง

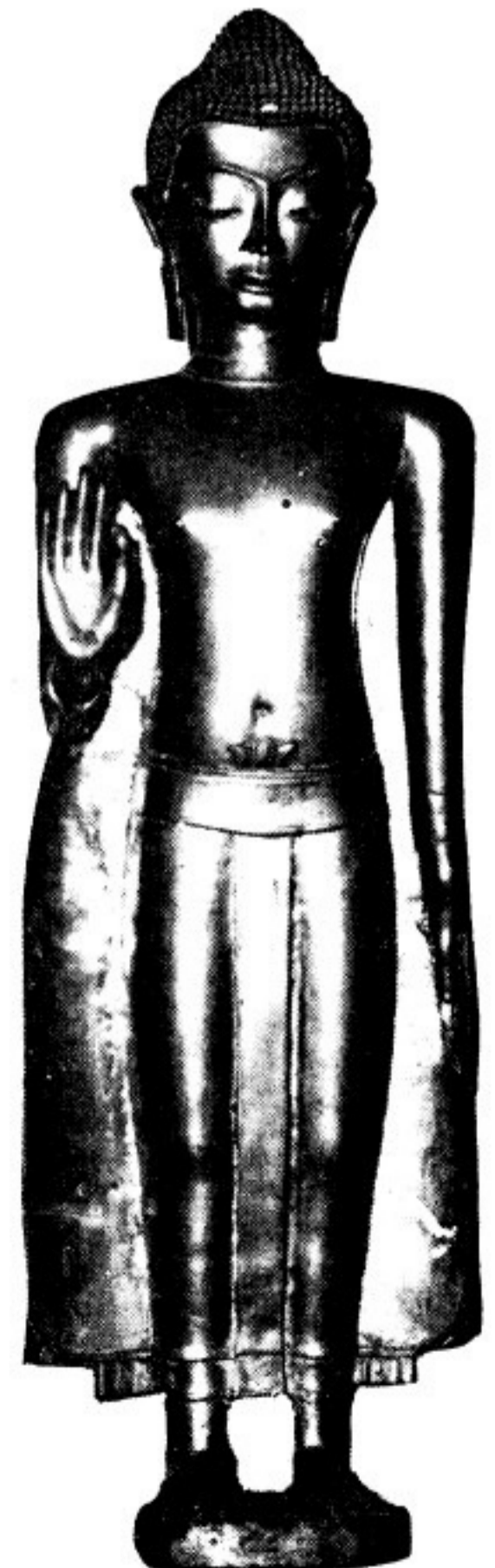
อ.ท. ๓๔

พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
พระพักตร์กว้าง ๑๓ ซม.
ยาว ๑๖.๕ ซม. สูง ๑๐๔ ซม.
สมัยอู่ทอง

อ.ท. ๓๕

พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
พระพักตร์กว้าง ๑๑ ซม.
ยาว ๑๔ ซม. สูง ๘๔ ซม.
สมัยอู่ทอง

อ.ท. ๓๖

พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(รัศมีไม่มี) พระพักตร์กว้าง ๑๓.๕ ซม.
ยาว ๑๘.๕ ซม. สูง ๘๒ ซม.
สมัยอู่ทอง

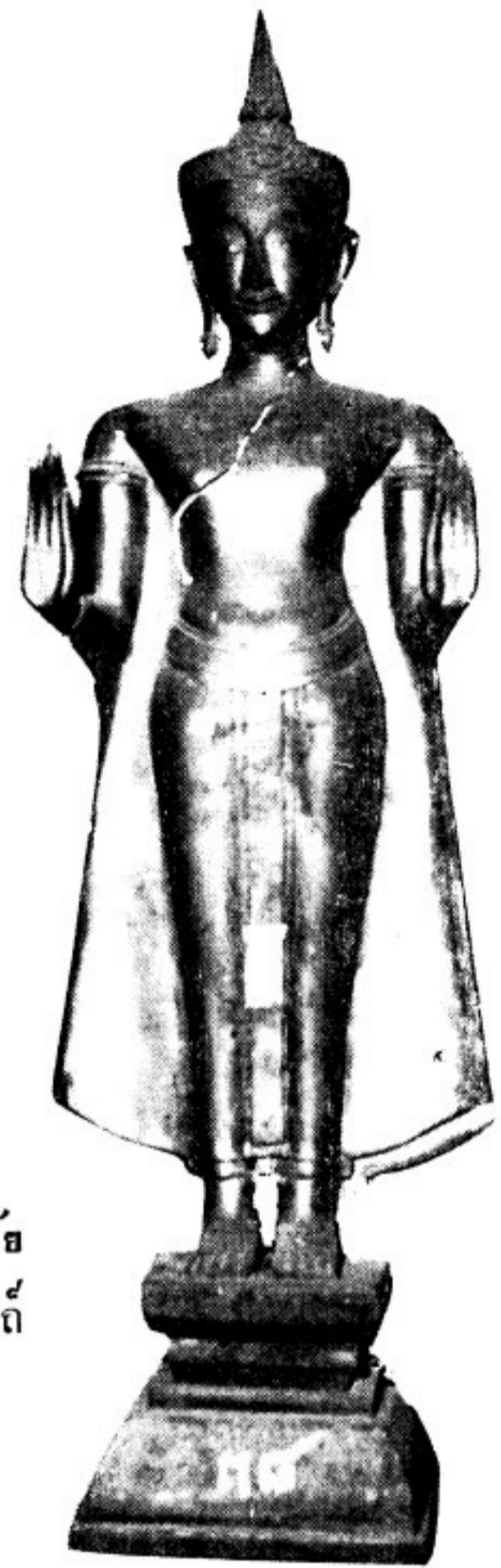
ว.ศ. ๓๗

พระพุทธรูป ปางจันตผลสมอ

พระพักตร์กว้าง ๑๒ ซม. ยาว ๒๔ ซม.

หน้าตักกว้าง ๓๓ ซม. สูง ๕๕ ซม.

สมัยรัตนโกสินทร์

อ.ป. ๓๘

พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(ทรงเครื่องน้อย) ยกสองหัตถ์

พระพักตร์กว้าง ๕ ซม.

ยาว ๑๘ ซม. สูง ๖๕ ซม.

สมัยอยุธยา

อ.ป. ๓๙

พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(ทรงเครื่องน้อย) ยกสองหัตถ์

พระพักตร์กว้าง ๘.๕ ซม.

ยาว ๑๖ ซม. สูง ๑๘ ซม.

สมัยอยุธยา

อ.ป. ๔๐

พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(ทรงเครื่องน้อย) ยกหัตถ์เดียว

พระพักตร์กว้าง ๑๐.๕ ซม.

ยาว ๒๓ ซม. สูง ๘๑.๕ ซม.

สมัยอยุธยา

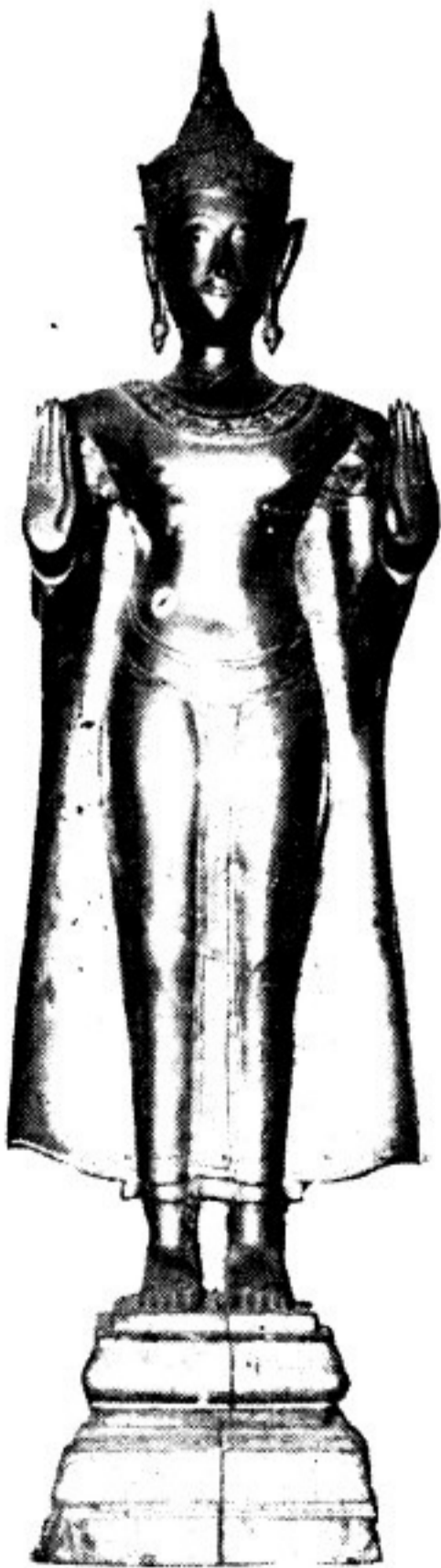

อ.ป. ๔๑
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(ทรงเครื่องน้อย) ยกสองหัตถ์
พระพักตร์กว้าง ๑๐ ซม.
ยาว ๒๒ ซม. สูง ๘๑.๕ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ป. ๔๒
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(ทรงเครื่องน้อย) ยกสองหัตถ์
พระพักตร์กว้าง ๘ ซม.
ยาว ๑๕ ซม. สูง ๗๑ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ป. ๔๓
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(ทรงเครื่องน้อย) ยกสองหัตถ์
พระพักตร์กว้าง ๕ ซม.
ยาว ๒๐ ซม. สูง ๕๑ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ป. ๔๔
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(ยกหัตถ์เดียว) พระพักตร์กว้าง ๘ ซม.
ยาว ๑๕ ซม. สูง ๖๐ ซม.
สมัยอยุธยา

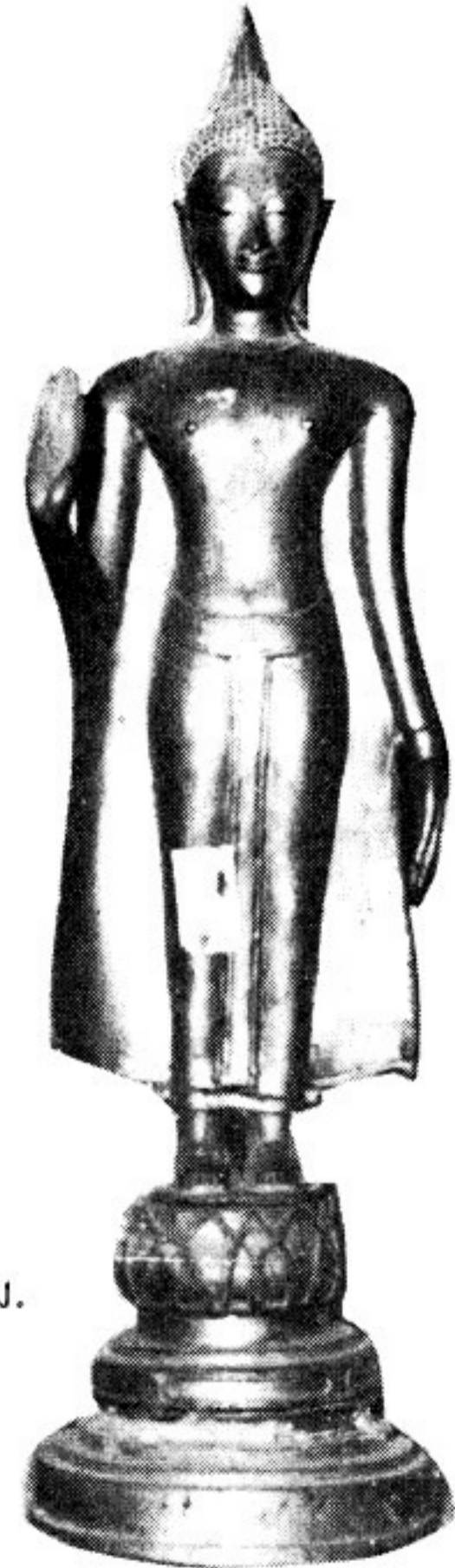
อ.ป. ๔๕
 พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
 (ทรงเครื่อง) หัตถ์ทั้งสองไม่มี
 พระพักตร์กว้าง ๖ ซม.
 ยาว ๑๑.๕ ซม. สูง ๖๘ ซม.
 สมัยอยุธยา

อ.ป. ๔๖
 พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
 พระพักตร์กว้าง ๘ ซม.
 ยาว ๑๔.๕ ซม. สูง ๕๘.๕ ซม.

อ.ป. ๔๗
 พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
 (ขกหัตถ์เดียว) พระพักตร์กว้าง ๖ ซม.
 ยาว ๑๑ ซม. สูง ๔๕ ซม.
 สมัยอยุธยา

อ.ป. ๔๘
 พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
 (ขกหัตถ์เดียว) พระพักตร์กว้าง ๕ ซม.
 ยาว ๑๐.๕ ซม. สูง ๔๘.๕ ซม.
 สมัยอยุธยา

อ.ป. ๔๘

พระสาวกยืนพนมมือ

สูง ๒๓ ซม.

สมัยอยุธยา

อ.ป. ๕๐

พระสาวกยืนพนมมือ

สูง ๒๓ ซม.

สมัยอยุธยา

อ.ป. ๕๑

พระสาวกยืนพนมมือ

(ฐานไม้) สูง ๒๑ ซม.

สมัยอยุธยา

อ.ป. ๕๒

พระสาวกยืนพนมมือ

(ฐานไม้) สูง ๒๕ ซม.

สมัยอยุธยา

ว.ศ. ๕๓

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
(ปิดทอง) กว้าง ๑๖.๕ ซม.

สูง ๓๓ ซม.
สมัยรัตนโกสินทร์

ว.ศ. ๕๔

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
(ปิดทอง) กว้าง ๑๑.๕ ซม.

สูง ๒๒.๕ ซม.
สมัยรัตนโกสินทร์

อ.ย. ๕๕

พระพุทธรูป ปางประทานพร

สูง ๓๑.๕ ซม.

สมัยอยุธยา

ว.ศ. ๕๖

พระสาวก นงพนมมือ

สูง ๑๒ ซม.

สมัยรัตนโกสินทร์

ว.ศ. ๕๗
พระสาวก นั่งพับเพียบพนมมือ
กว้าง ๕ ซม. สูง ๑๒.๕ ซม.
สมัยรัตนโกสินทร์

อ.ป. ๕๘
พระสาวกนั่งพับเพียบพนมมือ
กว้าง ๕ ซม. สูง ๑๕.๕ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ป. ๕๙
พระสาวกยืนพนมมือ
(ฐานไม้) สูง ๒๔ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ป. ๖๐
พระสาวกยืนพนมมือ
(ฐานไม้) สูง ๒๔.๕ ซม.
สมัยอยุธยา

ศ.ป. ๖๑

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
พระพักตร์กว้าง ๘ ซม. ยาว ๑๖ ซม.
หน้าตักกว้าง ๓๒ ซม. สูง ๔๖ ซม.
สมัยสุโขทัย

ร.ศ. ๖๒

พระพุทธรูป ทรงเครื่อง
หน้าตักกว้าง ๓๖ ซม. สูง ๖๒.๕ ซม.
สมัยรัตนโกสินทร์

ศ.ป. ๖๓

พระสาวกนั่งพนมมือ
พระพักตร์กว้าง ๕ ซม. ยาว ๑๐.๕ ซม.
หน้าตักกว้าง ๓๐ ซม. สูง ๔๐ ซม.
สมัยสุโขทัย

ร.ศ. ๖๔

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
พระพักตร์กว้าง ๗ ซม. ยาว ๑๒ ซม.
(หล่อใหม่) หน้าตักกว้าง ๒๑ ซม. สูง ๔๑ ซม.
สมัยรัตนโกสินทร์

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบ	ตำนาน
๕๙.	อ.ย. ๕๙	พระสาวกยืนพนมมือ (ฐานไม้)	สูง ๒๔	สัมฤทธิ์	อยุธยา	พระสุวรรณนายกให้
๖๐.	อ.ย. ๖๐	พระสาวกยืนพนมมือ (ฐานไม้)	สูง ๒๔.๕	”	”	”
๖๑.	ส.ข. ๖๑	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๘ ซม. ยาว ๑๖ ซม.	สูง ๔๖	”	สุโขทัย	”
๖๒.	ร.ศ. ๖๒	พระพุทธรูปทรงเครื่อง	สูง ๖๒.๕	”	รัตนโกสินทร์	”
๖๓.	ส.ข. ๖๓	พระสาวกนั่งพนมมือ พระพักตร์กว้าง ๙ ซม. ยาว ๑๐.๕ ซม.	สูง ๔๐	”	สุโขทัย	”
๖๔.	ร.ศ. ๖๔	พระพุทธรูปปางมารวิชัย พระพักตร์กว้าง ๗ ซม. ยาว ๑๒ ซม. (หล่อใหม่)	สูง ๔๑	”	รัตนโกสินทร์	”
๖๕.	ช.ส. ๖๕	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (มีจารึกที่ฐาน)	สูง ๑๒	”	เขียงแสน	”
๖๖.	อ.ย. ๖๖	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (รัศมีถอดได้)	สูง ๔๘	”	อยุธยา	”
๖๗.	อ.ย. ๖๗	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ฐานชำรุด)	สูง ๓๓	”	”	”
๖๘.	ฉ.บ. ๖๘	พระพุทธรูปปางนาคปรก (หล่อใหม่)	สูง ๒๒	”	รัตนโกสินทร์	”
๖๙.	อ.ย. ๖๙	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ทรงเครื่อง)	สูง ๘๓	”	อยุธยา	”
๗๐.	อ.ย. ๗๐	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ทรงเครื่อง)	สูง ๕๓.๕	”	”	”
๗๑.	อ.ย. ๗๑	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	สูง ๓๔.๕	”	”	”
๗๒.	ส.ข. ๗๒	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	สูง ๒๗.๕	”	สุโขทัย	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบ	ตำนาน
๗๓.	ล.ป. ๗๓	พระพุทธรูปปางนาคปรก (หินทรายสีเทาดำ แทนไม้)	ก. ๓๓ สูง ๗๐	ศิลา	ลพบุรี	พระสุวรรณภวนายกให้
๗๔.	ล.ป. ๗๔	เศียรเทวรูป (หินทรายสีขาว) ชำรุดมาก	สูง ๓๕	”	”	”
๗๕.	ว.ศ. ๗๕	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ทรงเครื่องใหญ่) ยกสองหัตถ์ ยอดหัก	สูง ๕๑	สัมฤทธิ์	รัตนโกสินทร์	”
๗๖.	ว.ศ. ๗๖	พระพุทธรูปปางสมาธิ (ทรงเครื่องใหญ่)	สูง ๑๕	”	”	”
๗๗.	ว.ศ. ๗๗	พระพุทธรูปปางสมาธิ (ทรงเครื่องใหญ่) ยอด หัก	สูง ๒๓	”	”	”
๗๘.	อ.ย. ๗๘	แผ่นพระพุทธรูปดินเผาปางประทานอภัย ทรง เครื่องใหญ่ (ยกหัตถ์เดียว)	สูง ๒๒.๕	ดินเผา	อยุธยา	”
๗๙.	ว.ศ. ๗๙	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ทรงเครื่องใหญ่)	สูง ๒๐.๕	สัมฤทธิ์	รัตนโกสินทร์	”
๘๐.	ว.ศ. ๘๐	พระพุทธรูปปางนาคปรก (ทรงเครื่องใหญ่) หัวนาคหักหายไป	สูง ๒๔	”	”	”
๘๑.	ว.ศ. ๘๑	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ทรงเครื่องใหญ่) ยกสองหัตถ์	สูง ๒๖	”	”	”
๘๒.	ว.ศ. ๘๒	พระพุทธรูปแก้วหล่อ สีเขียว	สูง ๒๑	แก้ว	”	”
๘๓.	ว.ศ. ๘๓	พระพุทธรูปแก้วหล่อ สีขาว	สูง ๑๗.๕	”	”	”
๘๔.	ว.ศ. ๘๔	พระพุทธรูปแก้วหล่อ สีเขียว	สูง ๒๑	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบ	ตำนาน
๘๕.	ว.ศ. ๘๕	พระพุทธรูปแก้วหล่อ สีแดง (พระศอกหัก)	ก. ๙.๕ สูง ๑๗	แก้ว	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณภวนายกให้
๘๖.	อ.ย. ๘๖	เศียรพระพุทธรูปทรงเครื่อง (ไม่มียอด)	ก. ๑๐ สูง ๑๖	สัมฤทธิ์	อยุธยา	”
๘๗.	อ.ย. ๘๗	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ศอกหัก พระ หัตถ์ขวาไม่มี)	สูง ๒๗	”	”	”
๘๘.	อ.ย. ๘๘	พระพุทธรูปปางประทานอภัย (ยกหัตถ์เดียว)	สูง ๒๕	”	”	”
๘๙.	ว.ศ. ๘๙	พระพุทธรูปไม้ปางสมาธิ (ลงรักปิดทอง)	ก. ๑๑.๕ สูง ๒๒.๕	”	รัตนโกสินทร์	”
๙๐.	ว.ศ. ๙๐	พระสาวกถือตาลปัตร (ตาลปัตรไม่มี)	ก. ๙ สูง ๑๙.๕	”	”	”
๙๑.	ว.ศ. ๙๑	พระพุทธรูปไม้ปางประทานอภัย (ปิดทอง)	สูง ๒๔.๕	ไม้	”	”
๙๒.	ว.ศ. ๙๒	พระพุทธรูปไม้ปางสมาธิ (ปิดทอง)	ก. ๑๐.๕ สูง ๒๔.๕	”	”	”
๙๓.	อ.ย. ๙๓	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๑๔ สูง ๒๐.๕	สัมฤทธิ์	อยุธยา	”
๙๔.	อ.ย. ๙๔	พระพุทธรูปปางไสยาสน์ (ปิดทอง)	ยาว ๒๓.๘	ไม้	”	”
๙๕.	อ.ย. ๙๕	พระพุทธรูปปางสมาธิ	ก. ๑๐ สูง ๒๓	สัมฤทธิ์	”	”
๙๖.	อ.ย. ๙๖	พระพุทธรูปครึ่งองค์ (ฐานปูน)	สูง ๒๐.๕	”	”	”
๙๗.	อ.ย. ๙๗	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๑๓.๓ สูง ๒๘	”	”	”
๙๘.	อ.ย. ๙๘	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ลงรักปิดทอง)	ก. ๕.๕ สูง ๑๒	”	”	”
๙๙.	อ.ย. ๙๙	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๑๘ สูง ๒๙	”	”	”
๑๐๐.	อ.ย. ๑๐๐	พระพุทธรูปปางสมาธิ (ปิดทอง)	ก. ๑๖ สูง ๒๗	”	”	”
๑๐๑.	อ.ย. ๑๐๑	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๑๒.๕ สูง ๒๕.๕	ศิลา	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุประสงค์	ขนาด ชม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ สิ่ง ของ	ตำนาน
๑๐๒.	อ.ย. ๑๐๒	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ไม่มีเศียร ฐานแตก)	ก. ๑๑ สูง ๑๕.๕	ศิลา	อยุธยา	พระสุวรรณภวนายกให้
๑๐๓.	อ.ย. ๑๐๓	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๑๒.๕ สูง ๒๔.๕	”	”	”
๑๐๔.	ร.ศ. ๑๐๔	พระพุทธรูปทรงเครื่องปางมารวิชัย (หินอ่อน สีขาว)	ก. ๑๔ สูง ๒๗	หินอ่อน	ศิลปะแบบพม่า	”
๑๐๕.	ร.ศ. ๑๐๕	พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย	ก. ๑๔.๕ สูง ๑๗.๕	ปูนปั้น	รัตนโกสินทร์	”
๑๐๖.	ร.ศ. ๑๐๖	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๗ สูง ๑๕.๕	สัมฤทธิ์	”	”
๑๐๗.	ร.ศ. ๑๐๗	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๗ สูง ๑๕.๕	”	”	”
๑๐๘.	ร.ศ. ๑๐๘	พระพุทธรูปแก้วหล่อ สีแดง (พระเพลาซ้าย ชำรุด)	ก. ๘.๕ สูง ๑๔.๕	แก้ว	”	”
๑๐๙.	ร.ศ. ๑๐๙	พระพุทธรูปแก้วหล่อ สีเขียวอ่อน	ก. ๑๐.๕ สูง ๑๖	”	”	”
๑๑๐.	ร.ศ. ๑๑๐	พระพุทธรูปศิลาปางมารวิชัย (มีเศียรไม่ต่อ เอาไว้)	ก. ๑๑ สูง ๒๑.๕	ศิลา	”	”
๑๑๑.	ร.ศ. ๑๑๑	พระพุทธรูปหินอ่อนปางนาคปรก	ก. ๗ สูง ๑๙.๕	หินอ่อน	”	”
๑๑๒.	ร.ศ. ๑๑๒	รูปหล่อสมเด็จพระวันรัต (แดง)	ก. ๑๔.๕ สูง ๑๙	ทองแดง	”	”
๑๑๓.	ร.ศ. ๑๑๓	พระสาวกไม้ นังสมาธิ (ปิดทอง)	ก. ๗ สูง ๑๔	ไม้	”	”
๑๑๔.	ร.ศ. ๑๑๔	พระสาวกไม้ นังสมาธิ (ปิดทอง)	ก. ๖.๕ สูง ๑๓.๕	”	”	”
๑๑๕.	ร.ศ. ๑๑๕	พระพุทธรูปปางมารวิชัย บูรณะเก่า ฐานบุเงิน	ก. ๓.๖ สูง ๑๗.๕	ทองคำ-เงิน	”	”
๑๑๖.	ร.ศ. ๑๑๖	พระพุทธรูปปางมารวิชัย บูรณะเก่า ฐานบุเงิน	ก. ๔.๘ สูง ๑๗.๕	ทองคำ-เงิน	”	”

ช.ศ. ๖๕

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
(มีจรีกที่ฐาน) หน้าตักกว้าง ๑๑.๕ ซม.

สูง ๑๒ ซม.
สมัยเชียงแสน

อ.ป. ๖๖

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
(รัศมีถอดได้) หน้าตักกว้าง ๒๖ ซม.

สูง ๔๘ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ป. ๖๗

พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
(ฐานชำรุด) หน้าตักกว้าง ๒๒ ซม.

สูง ๓๓ ซม.
สมัยอยุธยา

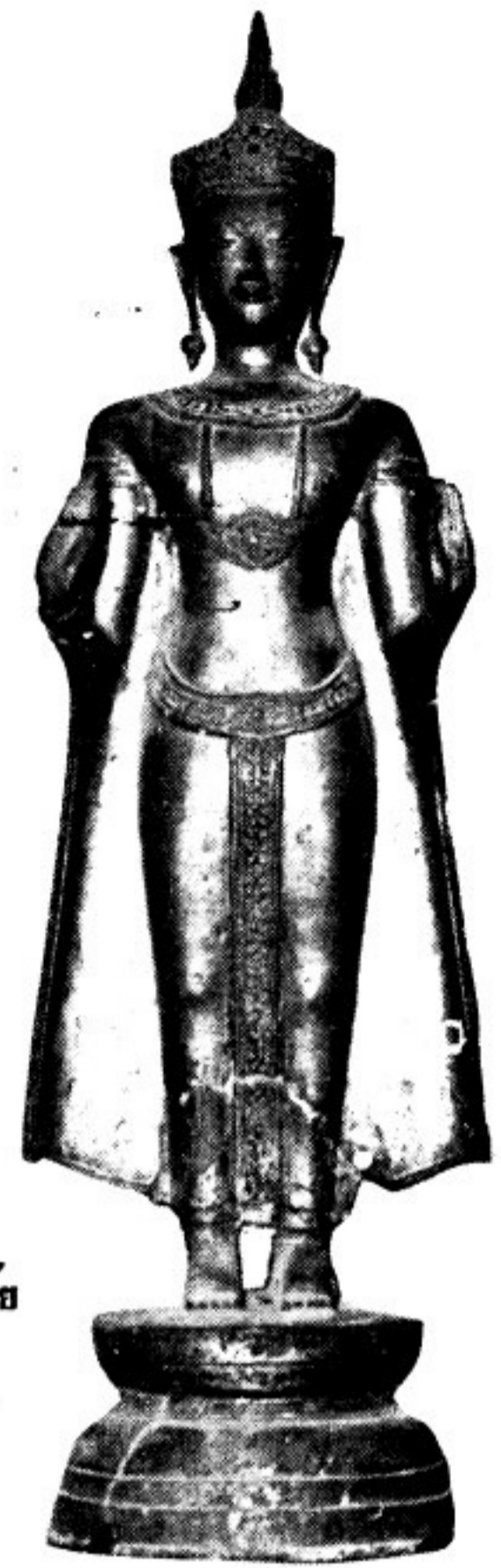
ถ.ป. ๖๘

เศียรพระพุทธรูป
กว้าง ๑๐ ซม. สูง ๒๒ ซม.
สมัยรัตนโกสินทร์

อ.ป. ๖๕
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(ทรงเครื่อง) สูง ๘๓ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ป. ๗๐
พระพุทธรูป ปางประทานอภัย
(ทรงเครื่อง) สูง ๕๓.๕ ซม.
สมัยอยุธยา

อ.ป. ๗๑
พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
กว้าง ๒๐ ซม. สูง ๓๔.๕ ซม.
สมัยอยุธยา

ส.ข. ๗๒
พระพุทธรูป ปางมารวิชัย
กว้าง ๑๕.๕ ซม. สูง ๒๗.๕ ซม.
สมัยสุโขทัย

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบช่าง	ตำนาน
๑๑๗.	ร.ศ. ๑๑๗	พระพุทธรูปตึกปางมารวิชัย	ก. ๑๑.๘ สูง ๒๑.๕	ตึก	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณครุฑนายกให้
๑๑๘.	ร.ศ. ๑๑๘	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๕.๕ สูง ๑๘	เหล็ก	”	”
๑๑๙.	ร.ศ. ๑๑๙	พระพุทธรูปไม้ปางนาคปรก	ก. ๘ สูง ๒๘	ไม้	”	”
๑๒๐.	ร.ศ. ๑๒๐	พระพุทธรูปทองเหลืองปางมารวิชัย	ก. ๙.๕ สูง ๒๓.๕	ทองเหลือง	”	”
๑๒๑.	ร.ศ. ๑๒๑	พระพุทธรูปปูนปางมารวิชัย (ปิดทอง)	ก. ๘ สูง ๑๓.๕	ปูนปั้น	”	”
๑๒๒.	ร.ศ. ๑๒๒	พระพุทธรูปปางนาคปรก (ปิดทอง)	ก. ๓ สูง ๑๒	สัมฤทธิ์	”	”
๑๒๓.	ร.ศ. ๑๒๓	เทพพนมสัมฤทธิ์	ก. ๖.๕ สูง ๑๙	”	”	”
๑๒๔.	ร.ศ. ๑๒๔	พระพุทธรูปปางนาคปรก	ก. ๕ สูง ๑๙	”	”	”
๑๒๕.	ร.ศ. ๑๒๕	พระชัยปางสมาริ	ก. ๓.๕ สูง ๙.๕	”	”	”
๑๒๖.	ร.ศ. ๑๒๖	พระพุทธรูปปางสมาริ (ปิดทอง)	ก. ๗ สูง ๑๘	ไม้	”	”
๑๒๗.	ร.ศ. ๑๒๗	พระพุทธรูปปางสมาริ (ปิดทอง)	ก. ๗.๕ สูง ๑๗.๕	”	”	”
๑๒๘.	ร.ศ. ๑๒๘	พระสาวกนั่งพับเพียบ (ปิดทอง)	ก. ๖.๕ สูง ๑๓.๕	”	”	”
๑๒๙.	ร.ศ. ๑๒๙	พระพุทธรูปปางสมาริ (ปิดทอง)	ก. ๗ สูง ๑๕.๕	สัมฤทธิ์	”	”
๑๓๐.	ร.ศ. ๑๓๐	พระพุทธรูปปางนาคปรก (ปิดทอง)	ก. ๗.๕ สูง ๒๕.๕	ไม้	”	”
๑๓๑.	ร.ศ. ๑๓๑	พระสาวกนั่งพับเพียบ (ปิดทอง)	ก. ๖.๕ สูง ๑๓.๕	”	”	”
๑๓๒.	ร.ศ. ๑๓๒	พระพุทธรูปทรงเครื่อง มินัตร์ (ปิดทอง)	ก. ๖ สูง ๑๕.๕	สัมฤทธิ์	”	”
๑๓๓.	ร.ศ. ๑๓๓	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ปิดทอง)	ก. ๖ สูง ๑๔	”	”	”
๑๓๔.	ร.ศ. ๑๓๔	รูปคน ถือไม้เท้า	ก. ๖ สูง ๑๒.๕	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุประสงค์	ขนาด ชม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ สมัย ผสม	ตำนาน
๑๓๕.	ร.ศ. ๑๓๕	พระพุทธรูปปางสมาธิ (ปิดทอง)	ก. ๕ สูง ๑๑	สัมฤทธิ์	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณภวนายกให้
๑๓๖.	ร.ศ. ๑๓๖	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (บูเงิน)	ก. ๒.๘ สูง ๑๑	บูเงิน	”	”
๑๓๗.	ร.ศ. ๑๓๗	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (บูเงิน)	ก. ๓.๘ สูง ๑๑.๕	”	”	”
๑๓๘.	ร.ศ. ๑๓๘	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (บูเงิน)	ก. ๓ สูง ๑๑.๕	”	”	”
๑๓๙.	ร.ศ. ๑๓๙	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (บูเงิน)	ก. ๒ สูง ๘.๕	”	”	”
๑๔๐.	ร.ศ. ๑๔๐	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ศิลปิน)	ก. ๕ สูง ๑๓	สัมฤทธิ์	”	”
๑๔๑.	ร.ศ. ๑๔๑	พระพุทธรูปปางนาคปรก (ปิดทอง)	ก. ๖.๕ สูง ๑๗	ปูน	”	”
๑๔๒.	ร.ศ. ๑๔๒	พระพุทธรูปปางมารวิชัย สีขาว	ก. ๘ สูง ๒๒	หินสีขาว	ศิลปะแบบพม่า	”
๑๔๓.	ร.ศ. ๑๔๓	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ไม่มีเศียร)	ก. ๑๐ สูง ๑๕.๕	ศิลา	”	”
๑๔๔.	ร.ศ. ๑๔๔	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ไม่มีเศียร)	ก. ๙ สูง ๑๒	”	รัตนโกสินทร์	”
๑๔๕.	อ.ย. ๑๔๕	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (เศียรหัก)	ก. ๗ สูง ๑๔	สัมฤทธิ์	อยุธยา	”
๑๔๖.	ร.ศ. ๑๔๖	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (เศียรหัก)	ก. ๖.๕ สูง ๙	”	รัตนโกสินทร์	”
๑๔๗.	ร.ศ. ๑๔๗	พระชัยปางสมาธิ	ก. ๔.๕ สูง ๑๑	”	”	”
๑๔๘.	ร.ศ. ๑๔๘	พระชัยปางสมาธิ	ก. ๔.๕ สูง ๑๐	”	”	”
๑๔๙.	ร.ศ. ๑๔๙	พระชัยปางสมาธิ (ไม่มีฐาน)	ก. ๔.๘ สูง ๙.๕	”	”	”
๑๕๐.	ร.ศ. ๑๕๐	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๒.๓ สูง ๗.๕	บูเงิน	”	”
๑๕๑.	ร.ศ. ๑๕๑	พระชัยปางสมาธิ	ก. ๔ สูง ๑๑	สัมฤทธิ์	”	”
๑๕๒.	ร.ศ. ๑๕๒	พระชัยปางสมาธิ	ก. ๓.๕ สูง ๙	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ชม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบช่าง	ตำนาน
๑๕๓.	ร.ศ. ๑๕๓	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๒.๕ สูง ๗.๕	บุเงิน	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณครุฑนายกให้
๑๕๔.	ร.ศ. ๑๕๔	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๑.๘ สูง ๗.๕	”	”	”
๑๕๕.	ร.ศ. ๑๕๕	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (ทรงเครื่องใหญ่)	ก. ๔ สูง ๘	สัมฤทธิ์	”	”
๑๕๖.	ร.ศ. ๑๕๖	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๒ สูง ๘	บุเงิน	”	”
๑๕๗.	ร.ศ. ๑๕๗	พระพุทธรูปปางสมาธิ (แบบเชียงแสน)	ก. ๓.๕ สูง ๘	สัมฤทธิ์	”	”
๑๕๘.	ร.ศ. ๑๕๘	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๓.๕ สูง ๗.๕	บุเงิน	”	”
๑๕๙.	ร.ศ. ๑๕๙	พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๓ สูง ๗	สัมฤทธิ์	”	”
๑๖๐.	ร.ศ. ๑๖๐	พระชัยปางสมาธิ	ก. ๔ สูง ๑๐	”	”	”
๑๖๑.	ร.ศ. ๑๖๑	พระพุทธรูปหินอ่อน สีปูนแห้ง	ก. ๕ สูง ๘	หินอ่อน	”	”
๑๖๒.	ส.ช. ๑๖๒	พระพุทธรูปปางมารวิชัย (แดงต่อไว้)	ก. ๑๒ สูง ๑๖.๕	ปูนปั้น	สุโขทัย	”
๑๖๓.	อ.ย. ๑๖๓	พระเศียรพระพุทธรูปปูนปั้น (ปิดทอง)	สูง ๓๔	”	อยุธยา	”
หมวดสังกโลก						
๑๖๔.	ส. ๑	ไหสังกโลก สีเทา	ก. ๒๙ สูง ๕๕	สังกโลก	สุโขทัย	”
๑๖๕.	ส. ๒	หัวนาคสังกโลก (สองท่อน)	สูง ๘๗	”	”	”
๑๖๖.	ส. ๓	หัวนาคสังกโลก (ยอดไม่มี)	สูง ๗๒	”	”	”
๑๖๗.	ส. ๔	หัวนาคสังกโลก	สูง ๗๗	”	”	”
๑๖๘.	ส. ๕	หัวนาคสังกโลก (ยอดไม่มี)	สูง ๕๖	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบ	ตำนาน
๑๖๙.	ส. ๖	หัวนาคสังกโลก	สูง ๗๔	สังกโลก	สุโขทัย	พระสุวรรณนายกให้
๑๗๐.	ส. ๗	หัวนาคสังกโลก (ยอดไม่มี)	สูง ๔๒	"	"	"
๑๗๑.	ส. ๘	นาคสังกโลก ๓ หัว	สูง ๔๙	"	"	"
๑๗๒.	ส. ๙	หัวนาคสังกโลก (ยอดไม่มี)	สูง ๓๖	"	"	"
๑๗๓.	ส. ๑๐	หัวนาคสังกโลก (ยอดไม่มี)	สูง ๔๔	"	"	"
๑๗๔.	ส. ๑๑	หัวนาคสังกโลก (ยอดต่อไว้)	สูง ๔๖	"	"	"
๑๗๕.	ส. ๑๒	หัวนาคสังกโลก (ยอดไม่มี)	สูง ๔๖.๕	"	"	"
๑๗๖.	ส. ๑๓	หัวนาคสังกโลก (ยอดไม่มี)	สูง ๔๙	"	"	"
๑๗๗.	ส. ๑๔	หัวนาคสังกโลก (ยอดต่อไว้)	สูง ๔๒	"	"	"
๑๗๘.	ส. ๑๕	หัวนาคสังกโลก (ยอดไม่มี)	สูง ๔๕	"	"	"
๑๗๙.	ส. ๑๖	ไหสังกโลก สีเทา	ก. ๑๓.๕ สูง ๒๓	"	"	"
๑๘๐.	ส. ๑๗	ไหสังกโลก สีเทา (ปากชำรุด)	ก. ๑๔.๕ สูง ๒๓	"	"	"
๑๘๑.	ส. ๑๘	ชามสังกโลก สีเขียว ลายพญานาค	ก. ๒๐ สูง ๙.๕	"	"	"
๑๘๒.	ส. ๑๙	ชามสังกโลก สีเขียว ลายพญานาค	ก. ๒๑ สูง ๙	"	"	"
๑๘๓.	ส. ๒๐	ชามสังกโลก สีขาว	ก. ๒๑.๕ สูง ๑๐.๕	"	"	"
๑๘๔.	ส. ๒๑	ชามสังกโลก สีขาว (ปากชำรุด)	ก. ๒๐ สูง ๙.๕	"	"	"
๑๘๕.	ส. ๒๒	ชามสังกโลก สีเขียว	ก. ๒๑ สูง ๘	"	"	"
๑๘๖.	ส. ๒๓	ชามสังกโลก สีขาว	ก. ๑๙ สูง ๘	"	"	"

ถ.ป. ๗๓

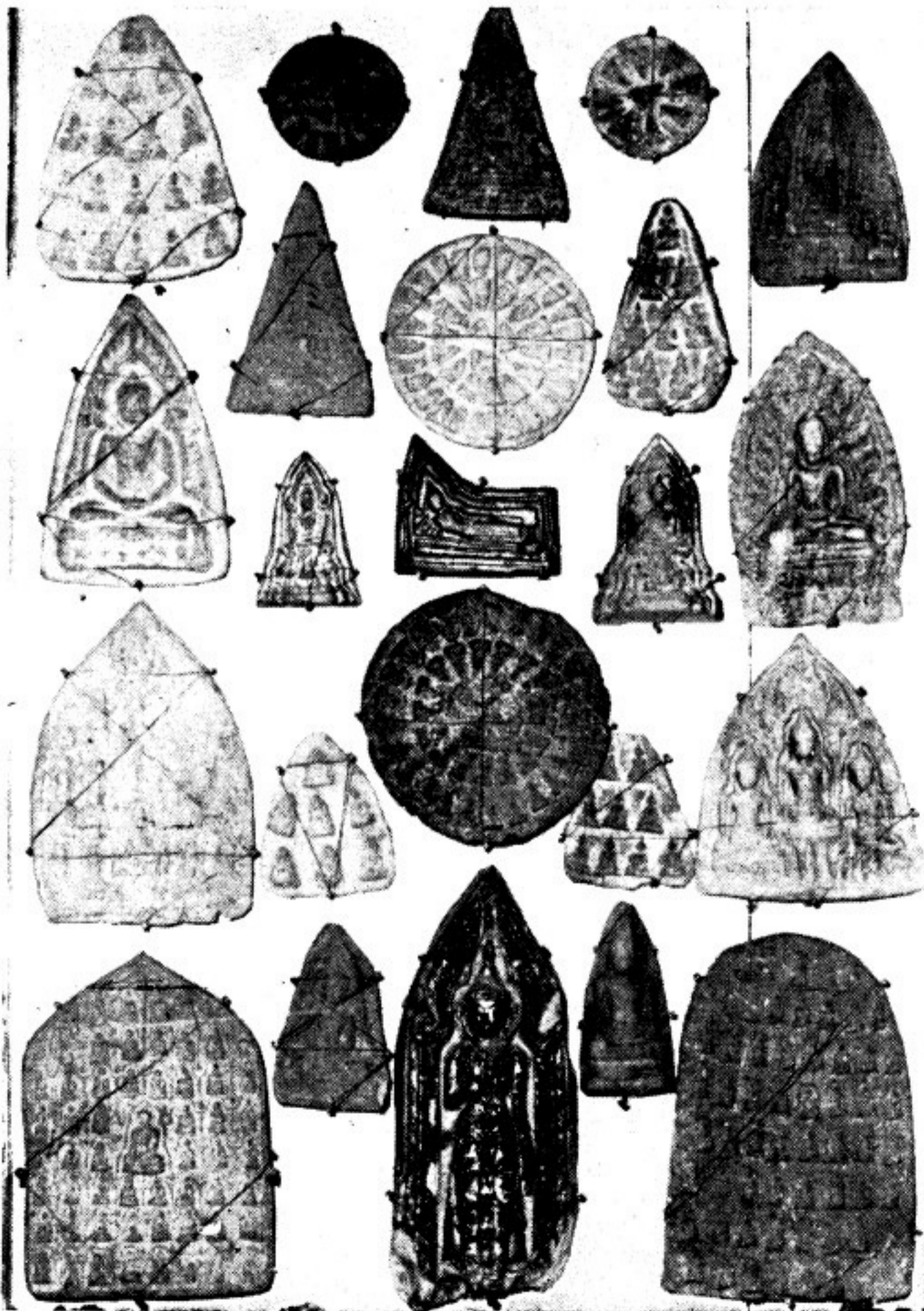
พระพุทธรูป ปางนาคปรก
(หินทรายสีเทาดำ แทนไม้)

กว้าง ๓๓ ซม. สูง ๗๐ ซม.

สมัยลพบุรี

กระปุกสังกโลก

พระพิมพ์ต่าง ๆ
จำนวน ๒๓ ชิ้น

ถ. ๑

ไหสังกโลกสีเทา

กว้าง ๒๕ ซม. สูง ๕๕ ซม.

สมัยสุโขทัย

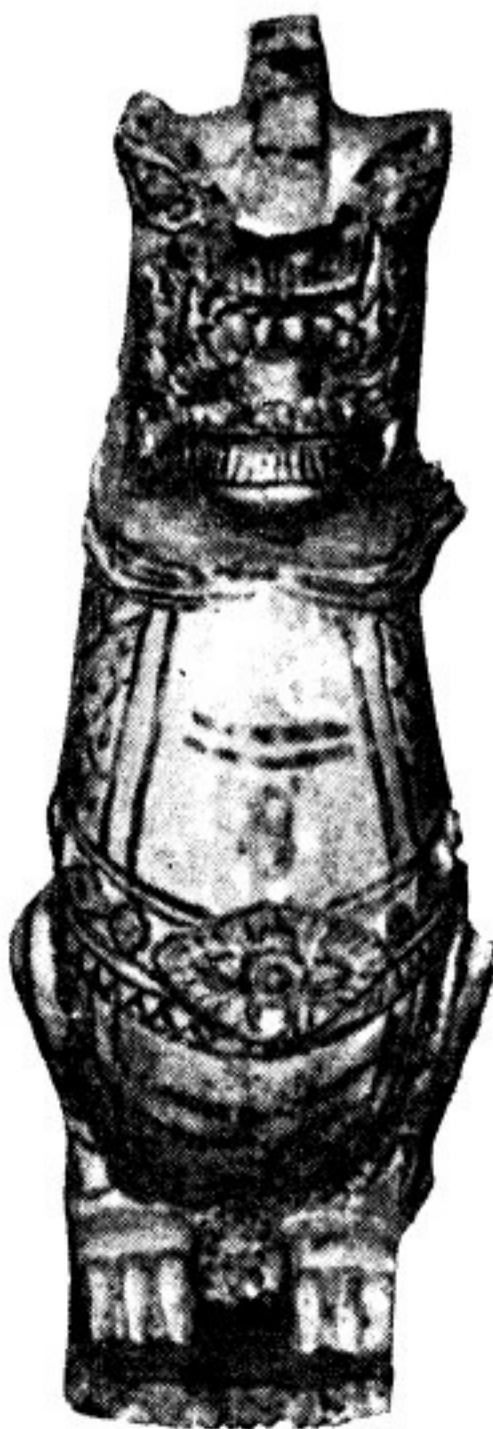
๓. ๒
ห้วงนาคสังกโลก
(สองท่อน) สูง ๘๗ ซม.
สมัยสุโขทัย

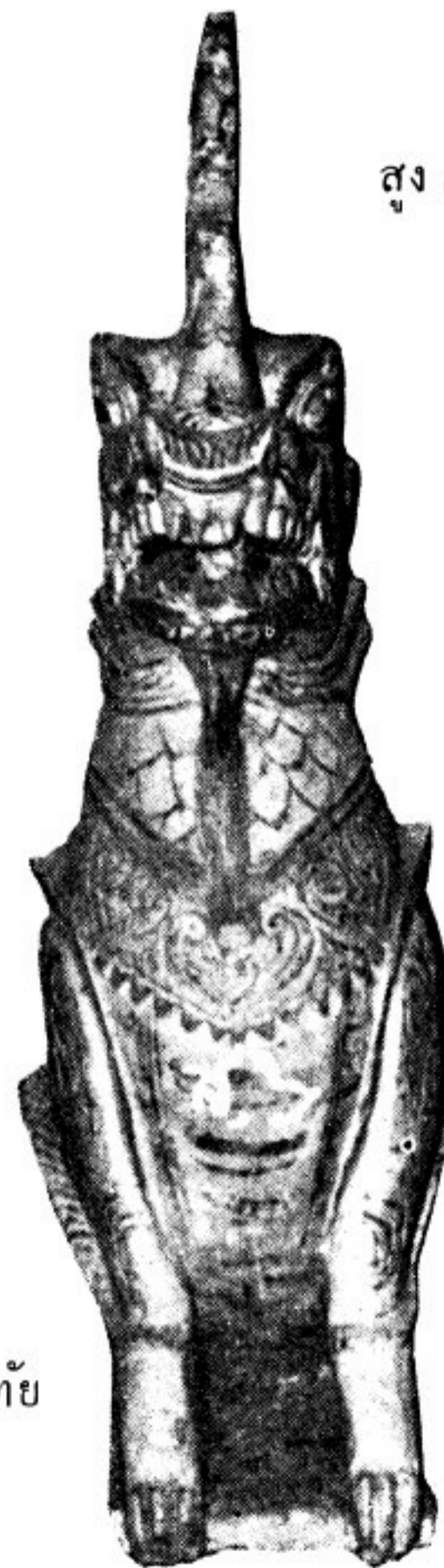
๓. ๓
ห้วงนาคสังกโลก
(ยอดไม่มี) สูง ๗๒ ซม. สมัยสุโขทัย

๓. ๔
ห้วงนาคสังกโลก
สูง ๗๗ ซม. สมัยสุโขทัย

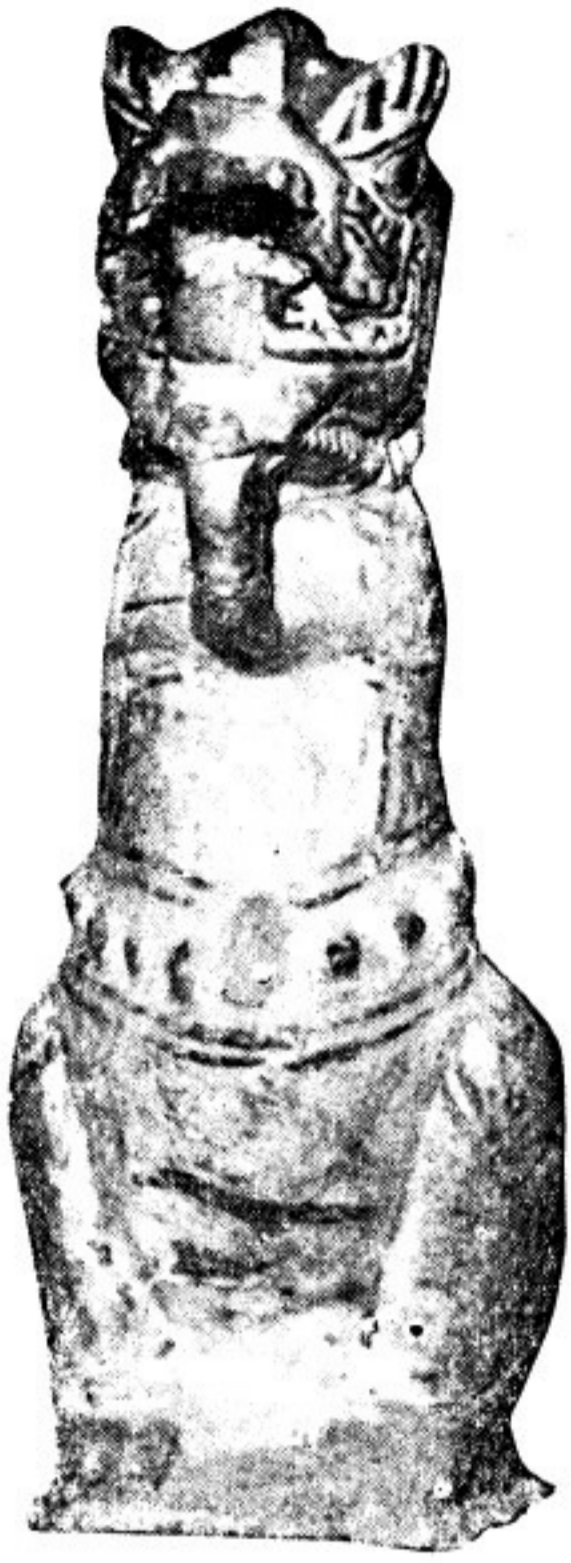

๓. ๕
ห้วงนาคสังกโลก
(ยอดไม่มี) สูง ๕๖ ซม.
สมัยสุโขทัย

๓. ๖
ห้วงนาคสังกโลก
สูง ๗๔ ซม. สมัยสุโขทัย

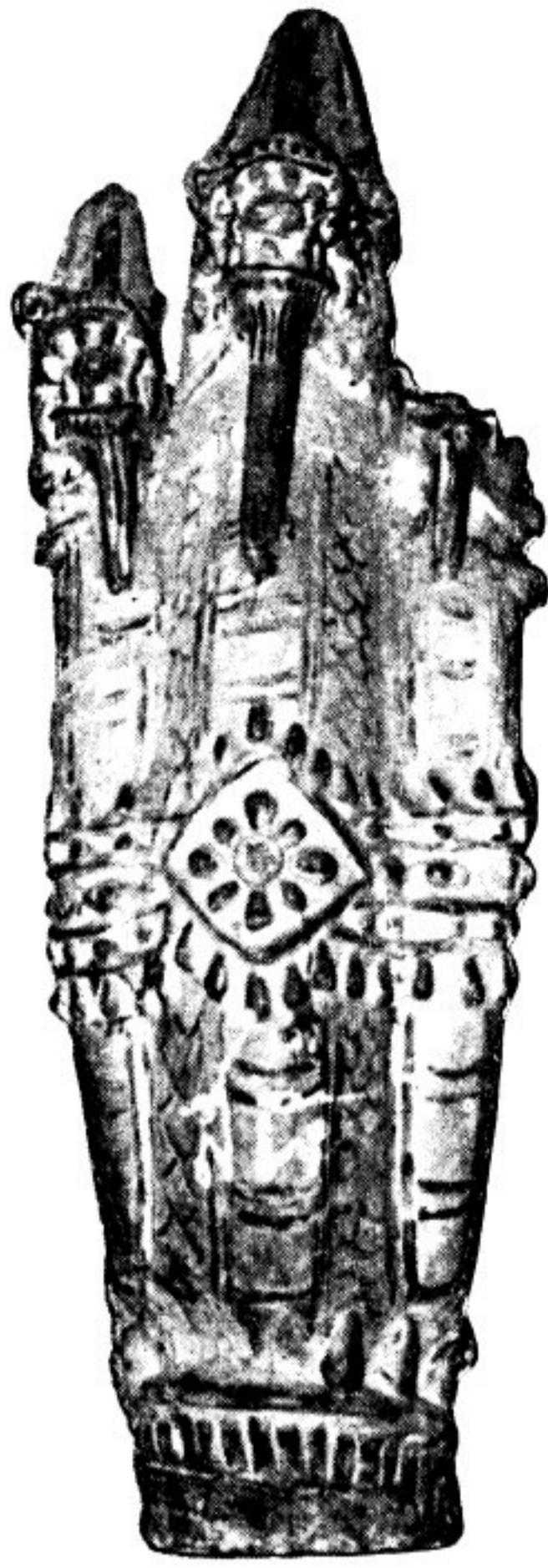

ศ. ๗

หัวนาคสังกโลก

(ยอดไม่มี) สูง ๔๒ ซม. สมัยสุโขทัย

ศ. ๘

นาคสังกโลก ๓ หัว

สูง ๔๕ ซม. สมัยสุโขทัย

ศ. ๙

หัวนาคสังกโลก

(ยอดไม่มี) สูง ๓๖ ซม. สมัยสุโขทัย

ศ. ๑๐

หัวนาคสังกโลก

(ยอดไม่มี) สูง ๔๔ ซม.
สมัยสุโขทัย

ศ. ๑๑

หัวนาคสังกโลก

(ยอดต่อไว้)

สูง ๔๖ ซม.
สมัยสุโขทัย

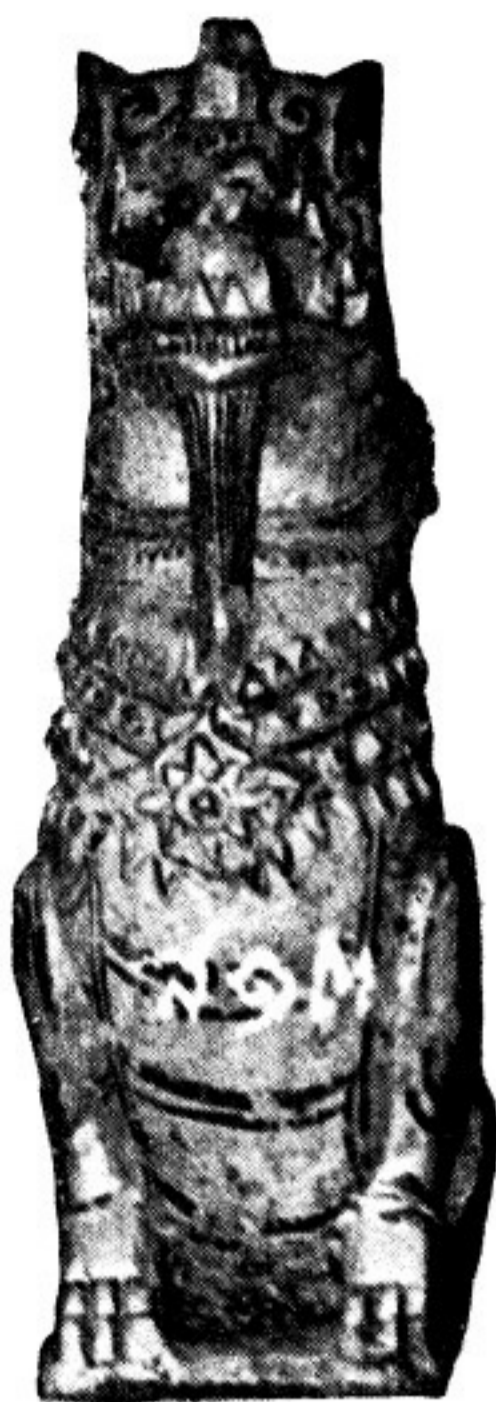

ศ. ๑๒

ห้วนาคสังกโลก

(ยอดไม่มี) สูง ๔๖.๕ ซม. สมัยสุโขทัย

ศ. ๑๓

ห้วนาคสังกโลก

(ยอดไม่มี) สูง ๔๕ ซม. สมัยสุโขทัย

ศ. ๑๔

ห้วนาคสังกโลก

(ยอดต่อไว้) สูง ๔๒ ซม. สมัยสุโขทัย

ศ. ๑๕

ห้วนาคสังกโลก

(ยอดไม่มี) สูง ๔๕ ซม. สมัยสุโขทัย

ศ. ๑๖

ไหสังกโลกสี่เทา

กว้าง ๑๓.๕ ซม. สูง ๒๓ ซม.

สมัยสุโขทัย

ศ. ๑๗

ไหสังกโลกสี่เทา

(ปากชำรุด) กว้าง ๑๔.๕ ซม.

สูง ๒๓ ซม. สมัยสุโขทัย

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบ	ตำนาน
๑๘๗.	ธ. ๒๔	ชามสังกโลก สีเขียวอ่อน (ปากช้อน)	ก. ๒๐ สูง ๙	สังกโลก	สุโขทัย	พระสุวรรณนายกใต้
๑๘๘.	ธ. ๒๕	ชามสังกโลก สีเขียว ลายวงกลม	ก. ๒๔.๕ สูง ๘.๕	"	"	"
๑๘๙.	ธ. ๒๖	ชามสังกโลก สีเขียว ปากกลีบบัว (ปากช้อน)	ก. ๓๑.๕ สูง ๙	"	"	"
๑๙๐.	ธ. ๒๗	ชามสังกโลก สีเขียว ปากกลีบบัว (ปากช้อน)	ก. ๓๒.๕ สูง ๘	"	"	"
๑๙๑.	ธ. ๒๘	พานสังกโลก สีเขียว (ปากช้อน)	ก. ๑๘.๕ สูง ๑๓.๕	"	"	"
๑๙๒.	ธ. ๒๙	พานสังกโลก สีเขียว (ปากช้อน)	ก. ๒๖ สูง ๖.๕	"	"	"
๑๙๓.	ธ. ๓๐	พานสังกโลก สีเขียว (ปากช้อน)	ก. ๒๘ สูง ๗.๕	"	"	"
๑๙๔.	ธ. ๓๑	พานสังกโลก สีเขียว ลายกลีบบัว (ปากช้อน)	ก. ๓๓.๕ สูง ๙	"	"	"
๑๙๕.	ธ. ๓๒	พานสังกโลก สีเขียว (ช้อนต่อไว้)	ก. ๒๐.๕ สูง ๘.๕	"	"	"
๑๙๖.	ธ. ๓๓	พานสังกโลก สีคราม (ปากช้อน)	ก. ๒๓.๕ สูง ๑๒.๕	"	"	"
๑๙๗.	ธ. ๓๔	ชามสังกโลก ลายกลีบบัว (ปากช้อน)	ก. ๒๕.๕ สูง ๘	"	"	"
๑๙๘.	ธ. ๓๕	ชามสังกโลก สีเขียว (ช้อนแตกต่อไว้)	ก. ๒๓.๕ สูง ๑๑	"	"	"
๑๙๙.	ธ. ๓๖	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากช้อน)	ก. ๑๔ สูง ๗.๕	"	"	"
๒๐๐.	ธ. ๓๗	ชามสังกโลก สีเขียวอ่อน (ช้อนต่อไว้)	ก. ๒๐ สูง ๙	"	"	"
๒๐๑.	ธ. ๓๘	ชามสังกโลก สีเขียว (ช้อนเล็กน้อย)	ก. ๒๙.๕ สูง ๑๐	"	"	"
๒๐๒.	ธ. ๓๙	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากช้อน)	ก. ๒๕ สูง ๗.๕	"	"	"
๒๐๓.	ธ. ๔๐	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากช้อน)	ก. ๒๘.๕ สูง ๙	"	"	"
๒๐๔.	ธ. ๔๑	ชามสังกโลก พื้นขาวออกเขียว (ปากช้อน)	ก. ๑๘.๕ สูง ๗.๕	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบช่าง	ตำนาน
๒๐๕.	ส. ๔๒	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๒๗ สูง ๙	สังกโลก	สุโขทัย	พระสุวรรณนายกให้
๒๐๖.	ส. ๔๓	ชามสังกโลก สีขาว	ก. ๑๑.๕ สูง ๖	"	"	"
๒๐๗.	ส. ๔๔	ชามสังกโลก สีขาว	ก. ๑๒.๕ สูง ๖.๕	"	"	"
๒๐๘.	ส. ๔๕	พานสังกโลก สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๒๓ สูง ๑๔	"	"	"
๒๐๙.	ส. ๔๖	ชามสังกโลกเคลือบ สีขาว	ก. ๑๕.๕ สูง ๘.๕	"	"	"
๒๑๐.	ส. ๔๗	ชามสังกโลก สีเขียว ลายกลีบบัว	ก. ๒๑ สูง ๘	"	"	"
๒๑๑.	ส. ๔๘	ชามสังกโลกพื้นเขียว ลายดำ (แยกต่อไว้)	ก. ๒๐.๘ สูง ๕.๕	"	"	"
๒๑๒.	ส. ๔๙	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๑๓.๕ สูง ๗.๕	"	"	"
๒๑๓.	ส. ๕๐	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๒๓ สูง ๘.๕	"	"	"
๒๑๔.	ส. ๕๑	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๒๐ สูง ๑๐	"	"	"
๒๑๕.	ส. ๕๒	ชามสังกโลก พื้นเขียวอ่อนลายดำ (แยกต่อไว้)	ก. ๒๑.๕ สูง ๗.๕	"	"	"
๒๑๖.	ส. ๕๓	จานพื้นเขียวอ่อน ลายดำ (แยกต่อไว้)	ก. ๒๘.๕ สูง ๖.๕	"	"	"
๒๑๗.	ส. ๕๔	ชามสังกโลกพื้นขาว ลายดำ (ปากซ่อมไว้)	ก. ๒๓ สูง ๖	"	"	"
๒๑๘.	ส. ๕๕	ชามสังกโลก ลายดอกไม้อีสดำ (ทาสีเหลืองไว้)	ก. ๒๖.๕ สูง ๗.๕	"	"	"
๒๑๙.	ส. ๕๖	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๒๓ สูง ๗.๕	"	"	"
๒๒๐.	ส. ๕๗	ชามสังกโลก สีเขียว (แยกต่อไว้)	ก. ๒๘.๕ สูง ๑๐	"	"	"
๒๒๑.	ส. ๕๘	ชามสังกโลก สีขาว	ก. ๑๖.๕ สูง ๘.๕	"	"	"
๒๒๒.	ส. ๕๙	ชามสังกโลก สีขาว (ปากชำรุด)	ก. ๒๓.๕ สูง ๑๐	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบ	ตำนาน
๒๒๓.	ส. ๖๐	ชามสังกโลก สีเขียว (แดกต่อไว้)	ก. ๒๑.๕ สูง ๕	สังกโลก	สุโขทัย	พระสุวรรคณายกให้
๒๒๔.	ส. ๖๑	ชามสังกโลก สีเขียว (แดกต่อไว้)	ก. ๒๘ สูง ๕.๕	”	”	”
๒๒๕.	ส. ๖๒	ชามสังกโลก สีเขียว (แดกต่อไว้)	ก. ๒๕ สูง ๗	”	”	”
๒๒๖.	ส. ๖๓	ชามสังกโลกพ่นเขียว ลายดำ	ก. ๒๗.๘ สูง ๗.๕	”	”	”
๒๒๗.	ส. ๖๔	ชามสังกโลก สีเขียว ลายข้าวหลามตัด (ปากชำรุด)	ก. ๒๗.๘ สูง ๑๐.๕	”	”	”
๒๒๘.	ส. ๖๕	ชามสังกโลก สีเขียว ลายข้าวหลามตัด (ชำรุด)	ก. ๒๐.๕ สูง ๑๐	”	”	”
๒๒๙.	ส. ๖๖	ชามสังกโลก สีเขียวอ่อน (ปากชำรุด)	ก. ๒๐.๕ สูง ๑๐.๕	”	”	”
๒๓๐.	ส. ๖๗	ชามสังกโลก พ่นสีคราม ลายสีดำ (แดกต่อไว้)	ก. ๑๙.๕ สูง ๑๕	”	”	”
๒๓๑.	ส. ๖๘	แจกันเคลือบ สีขาวนเขียว	ก. ๑๑.๕ สูง ๑๒.๕	”	”	”
๒๓๒.	ส. ๖๙	ชามสังกโลก สีขาว	ก. ๒๑.๕ สูง ๑๐.๕	”	”	”
๒๓๓.	ส. ๗๐	ชามสังกโลก สีเขียว ลายปลา	ก. ๒๕.๕ สูง ๘	”	”	”
๒๓๔.	ส. ๗๑	ชามสังกโลกพ่นเขียว ลายดอกไม้	ก. ๗๓ สูง ๕	”	”	”
๒๓๕.	ส. ๗๒	จานพ่นเขียวสังกโลก ลายดอกไม้สีดำ	ก. ๒๗.๕ สูง ๔.๕	”	”	”
๒๓๖.	ส. ๗๓	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๑๙ สูง ๘.๕	”	”	”
๒๓๗.	ส. ๗๔	ชามสังกโลก สีเขียว ลายกลีบบัว (ปากชำรุด)	ก. ๒๐.๒ สูง ๑๐	”	”	”
๒๓๘.	ส. ๗๕	ชามสังกโลก สีขาว (ปากชำรุดซ่อมไว้)	ก. ๒๓ สูง ๘	”	”	”
๒๓๙.	ส. ๗๖	จานสังกโลก สีเขียว ลายกลีบบัว	ก. ๒๑ สูง ๕	”	”	”
๒๔๐.	ส. ๗๗	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๒๖ สูง ๗.๕	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบช่าง	ตำนาน
๒๔๑.	ส. ๗๘	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากช้ำรูป)	ก. ๒๔.๕ สูง ๘.๕	สังกโลก	สุโขทัย	พระสุวรรณนายกให้
๒๔๒.	ส. ๗๙	ชามสังกโลกลายดอกไม้ (ปากช้ำรูป)	ก. ๒๔.๕ สูง ๗.๕	"	"	"
๒๔๓.	ส. ๘๐	ชามสังกโลก สีเขียว (แดกต่อไว้)	ก. ๒๔ สูง ๘.๕	"	"	"
๒๔๔.	ส. ๘๑	ชามสังกโลกพื้นสีเขียว ลายดอกไม้ดำ	ก. ๒๘.๕ สูง ๑๐	"	"	"
๒๔๕.	ส. ๘๒	ชามสังกโลก สีเขียว (แดกต่อไว้)	ก. ๒๒.๕ สูง ๗	"	"	"
๒๔๖.	ส. ๘๓	ชามสังกโลก สีขาว	ก. ๑๒.๕ สูง ๕.๕	"	"	"
๒๔๗.	ส. ๘๔	ชามสังกโลก สีเขียว	ก. ๑๕ สูง ๗	"	"	"
๒๔๘.	ส. ๘๕	ชามสังกโลกขาว ข้างในเขียวอ่อน (แดกต่อไว้)	ก. ๕๒ สูง ๗.๗	"	"	"
๒๔๙.	ส. ๘๖	ชามสังกโลก สีเขียว ลายดอกไม้ (ปากช้ำรูป)	ก. ๒๖.๕ สูง ๖.๕	"	"	"
๒๕๐.	ส. ๘๗	ชามสังกโลก สีเขียว ลายดอกไม้ (ปากช้ำรูป)	ก. ๑๙ สูง ๖.๕	"	"	"
๒๕๑.	ส. ๘๘	ชามสังกโลก สีเขียว ลายดอกไม้ (ปากช้ำรูป)	ก. ๑๖.๕ สูง ๙	"	"	"
๒๕๒.	ส. ๘๙	โถไม้มีฝา ตัวสีขาว ลายสี่ศรสาม	ก. ๑๐ สูง ๗	"	"	"
๒๕๓.	ส. ๙๐	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากช้ำรูป)	ก. ๑๕ สูง ๖.๕	"	"	"
๒๕๔.	ส. ๙๑	ชามสังกโลก สีขาว (ปากช้ำรูป)	ก. ๑๘.๗ สูง ๘	"	"	"
๒๕๕.	ส. ๙๒	ชามสังกโลก สีเขียว (ปากช้ำรูป)	ก. ๒๑ สูง ๑๐	"	"	"
๒๕๖.	ส. ๙๓	ชามสังกโลกสี ลายวงกลม (ปากช้ำรูป)	ก. ๒๓.๕ สูง ๘.๕	"	"	"
๒๕๗.	ส. ๙๔	ชามสังกโลกสี ลายดอกไม้ (ปากช้ำรูป)	ก. ๒๖ สูง ๖.๖	"	"	"
๒๕๘.	ส. ๙๕	ชามสังกโลก ลายดอกไม้ (ปากช้ำรูป)	ก. ๒๖.๕ สูง ๑๐	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบ	ตำนาน
๒๕๙.	ส. ๙๖	ชามสังกโลก สีเขียว ลายดอกไม้ (ปากช้อน) ข้างหนึ่งมีถ้วยเล็กติดอยู่	ก. ๑๗.๕ สูง ๑๔.๕	สังกโลก	สุโขทัย	พระสุวรรณนายกให้
๒๖๐.	ส. ๙๗	ชามสังกโลก (แดงต่อไว้ ปากช้อน)	ก. ๒๑ สูง ๖	"	"	"
๒๖๑.	ส. ๙๘	ชามสังกโลก สีเทา (ปากแดงต่อไว้)	ก. ๒๐ สูง ๕.๕	"	"	"
๒๖๒.	ส. ๙๙	ชามสังกโลก สีเขียว ลายดอกไม้ (ปากช้อน)	ก. ๒๔ สูง ๖	"	"	"
๒๖๓.	ส. ๑๐๐	ครก สีเทา (ปากช้อน)	ก. ๑๗.๒ สูง ๑๐.๕	"	"	"
๒๖๔.	ส. ๑๐๑	ชามสังกโลก สีเขียว มีลายขีดเป็นทางยาว (ปาก ช้อน)	ก. ๒๑.๕ สูง ๙.๕	"	"	"
๒๖๕.	ส. ๑๐๒	ชามสังกโลก สีเขียว มีลายขีดเป็นทางยาว (ปาก ช้อน)	ก. ๑๔.๕ สูง ๖.๕	"	"	"
๒๖๖.	ส. ๑๐๓	ชามสังกโลกเป็นกระ (ปากช้อน)	ก. ๑๙.๕ สูง ๖	"	"	"
๒๖๗.	ส. ๑๐๔	ชามสังกโลก ฟันคราม ลายดอกไม้ (ปากช้อน)	ก. ๑๘ สูง ๘	"	"	"
๒๖๘.	ส. ๑๐๕	ชามสังกโลก ฟันเขียว ลายดอกไม้	ก. ๒๓ สูง ๗	"	"	"
๒๖๙.	ส. ๑๐๖	ชามสังกโลก ฟันเขียว ลายกลีบบัว (ปากช้อน)	ก. ๒๓ สูง ๗.๕	"	"	"
๒๗๐.	ส. ๑๐๗	กระถาง สีขาว	ก. ๑๓ สูง ๘.๕	"	"	"
๒๗๑.	ส. ๑๐๘	ชาม สีเขียว มีลายขีดยาว (ปากช้อน)	ก. ๑๔.๕ สูง ๖.๕	"	"	"
๒๗๒.	ส. ๑๐๙	ถ้วยเล็ก ฟันเขียว ลายสีส้ม (ปากช้อน)	ก. ๘.๗ สูง ๔.๕	"	"	"
๒๗๓.	ส. ๑๑๐	ชาม สีเขียว (แดงต่อไว้)	ก. ๑๑.๕ สูง ๖	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบช่าง	ตำนาน
๒๗๔.	ส. ๑๑๑	ชาม พันทาว ลายสีดำ (แดก ต่อไว้)	ก. ๑๖.๕ สูง ๗.๕	สังกโลก	สุโขทัย	พระสุวรรณภวนายกให้
๒๗๕.	ส. ๑๑๒	ถ้วย สีเขียว (ปากช้ำรุด)	ก. ๕ สูง ๕.๕	"	"	"
๒๗๖.	ส. ๑๑๓	กระปุก สีเขียว (ปากช้ำรุด)	ก. ๘.๕ สูง ๑๒	"	"	"
๒๗๗.	ส. ๑๑๔	กระปุก สีเขียว ลายใบไม้ (ช้างช้ำรุด)	ก. ๕ สูง ๑๖	"	"	"
๒๗๘.	ส. ๑๑๕	กระปุก สีเขียว (ปากช้ำรุด)	ก. ๖ สูง ๑๔	"	"	"
๒๗๙.	ส. ๑๑๖	กระปุก สีเทา (ปากช้ำรุด)	ก. ๖ สูง ๑๐.๕	"	"	"
๒๘๐.	ส. ๑๑๗	กระปุก สีดำ (ปากช้ำรุด)	ก. ๖ สูง ๑๗	"	"	"
๒๘๑.	ส. ๑๑๘	กระปุกคอกยาว สีน้ำตาลไหม้	ก. ๕ สูง ๑๗.๕	"	"	"
๒๘๒.	ส. ๑๑๙	แจกัน สีขาว (ปากช้ำรุด)	ก. ๘.๕ สูง ๑๗.๕	"	"	"
๒๘๓.	ส. ๑๒๐	แจกัน พันทาว ลายดำ (ปากต่อไว้)	ก. ๙ สูง ๑๘	"	"	"
๒๘๔.	ส. ๑๒๑	แจกัน สีขาว (ปากช้ำรุด)	ก. ๗.๕ สูง ๒๕	"	"	"
๒๘๕.	ส. ๑๒๒	กระปุก สีขาว (ปากช้ำรุด)	ก. ๕ สูง ๑๐	"	"	"
๒๘๖.	ส. ๑๒๓	กระปุก สีเขียว (ปากช้ำรุด)	ก. ๔.๕ สูง ๑๖.๕	"	"	"
๒๘๗.	ส. ๑๒๔	กระปุก สีเขียว (ปากช้ำรุด)	ก. ๖ สูง ๑๓	"	"	"
๒๘๘.	ส. ๑๒๕	กระปุกคอกยาว (ปากช้ำรุด)	ก. ๓.๕ สูง ๒๕	"	"	"
๒๘๙.	ส. ๑๒๖	กระปุก สีแดง	ก. ๔.๕ สูง ๑๒	"	"	"
๒๙๐.	ส. ๑๒๗	กระปุก สีขาว (ปากช้ำรุด)	ก. ๔ สูง ๑๗	"	"	"
๒๙๑.	ส. ๑๒๘	กระปุก สีขาวปนแดง	ก. ๓ สูง ๑๒.๕	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบช่าง	งาน
๒๙๒.	ส. ๑๒๙	กระปุก สีเทาดำ (ปากชำรุด)	ก. ๗.๕ สูง ๑๓	สังกะโลก	สุโขทัย	พระสุวรรษา
๒๙๓.	ส. ๑๓๐	กระปุกคอกยาว (ปากชำรุด)	ก. ๗.๕ สูง ๑๘	"	"	"
๒๙๔.	ส. ๑๓๑	กระปุก สีขาว (ช่างซ่อมไว้)	ก. ๔.๕ สูง ๑๕.๕	"	"	"
๒๙๕.	ส. ๑๓๒	กระปุก สีดำ (ปากชำรุด)	ก. ๖.๕ สูง ๑๔.๕	"	"	"
๒๙๖.	ส. ๑๓๓	กา สีขาว (ปากชำรุด)	ก. ๔.๕ สูง ๑๕	"	"	"
๒๙๗.	ส. ๑๓๔	กระปุก สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๔.๕ สูง ๑๕	"	"	"
๒๙๘.	ส. ๑๓๕	กระปุก สีเขียวอ่อน (ปากชำรุด)	ก. ๓ สูง ๑๖.๕	"	"	"
๒๙๙.	ส. ๑๓๖	กาน้ำ สีเหลืองปนดำ (ปากชำรุด)	ก. ๗.๕ สูง ๑๘	"	"	"
๓๐๐.	ส. ๑๓๗	กระปุกคอกยาว สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๓ สูง ๑๖	"	"	"
๓๐๑.	ส. ๑๓๘	กระปุกคอกยาว สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๕ สูง ๑๓	"	"	"
๓๐๒.	ส. ๑๓๙	กระปุกคอกยาว สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๓ สูง ๑๕.๕	"	"	"
๓๐๓.	ส. ๑๔๐	กาน้ำ สีดำ (พวยชำรุด)	ก. ๗ สูง ๑๖	"	"	"
๓๐๔.	ส. ๑๔๑	กระปุก สีเขียว	ก. ๔ สูง ๑๑.๕	"	"	"
๓๐๕.	ส. ๑๔๒	กระปุก สีดำ (ปากชำรุด)	ก. ๔.๕ สูง ๑๓.๕	"	"	"
๓๐๖.	ส. ๑๔๓	กระปุก สีเทา (ปากชำรุด)	ก. ๔ สูง ๑๕	"	"	"
๓๐๗.	ส. ๑๔๔	กาน้ำ สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๔ สูง ๑๘.๕	"	"	"
๓๐๘.	ส. ๑๔๕	กาน้ำรูปหงส์ สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๓ สูง ๑๖	"	"	"
๓๐๙.	ส. ๑๔๖	กาน้ำรูปหงส์ สีเขียว (ปากชำรุด)	ก. ๒ สูง ๑๖	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุประสงค์	ขนาด ชม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบช่าง	ตำนาน
๓๑๐.	ส. ๑๔๗	กาน้ำรูปหงส์ สีเขียว (ปากช้ำรูป)	ก. ๕ สูง ๑๑	สังกโลก	สุโขทัย	พระสวรรควรนายกให้
๓๑๑.	ส. ๑๔๘	กระปุกคอยาว สีดำ (ปากช้ำรูป)	ก. ๒.๕ สูง ๑๔	"	"	"
๓๑๒.	ส. ๑๔๙	กระปุกคอยาว สีขาว (ปากต่อไว้)	ก. ๔ สูง ๑๘	"	"	"
๓๑๓.	ส. ๑๕๐	กระปุกคอยาว สีดำ (ปากช้ำรูป)	ก. ๓ สูง ๑๔	"	"	"
๓๑๔.	ส. ๑๕๑	กระปุก สีเขียว (ปากช้ำรูป)	ก. ๕ สูง ๑๘	"	"	"
๓๑๕.	ส. ๑๕๒	กระปุก สีขาว (ปากช้ำรูป)	ก. ๓ สูง ๑๗	"	"	"
๓๑๖.	ส. ๑๕๓	กระปุกกลีบบมพะเพ็ญ (ปากช้ำรูป)	ก. ๓.๕ สูง ๙.๕	"	"	"
๓๑๗.	ส. ๑๕๔	กระปุกคอยาว (ปากช้ำรูป)	ก. ๒.๕ สูง ๑๔	"	"	"
๓๑๘.	ส. ๑๕๕	กระปุก สีขาว (ปากช้ำรูป)	ก. ๓.๕ สูง ๑๔.๕	"	"	"
๓๑๙.	ส. ๑๕๖	กระปุกคอยาว (ปากช้ำรูป)	ก. ๒ สูง ๑๕	"	"	"
๓๒๐.	ส. ๑๕๗	กระปุก สีขาว (ปากช้ำรูป)	ก. ๔ สูง ๑๕	"	"	"
๓๒๑.	ส. ๑๕๘	กระปุก สีขาว	ก. ๑.๘ สูง ๑๔	"	"	"
๓๒๒.	ส. ๑๕๙	กระปุกสองหู (แดกต่อไว้)	ก. ๔.๕ สูง ๒๐	"	"	"
๓๒๓.	ส. ๑๖๐	กาน้ำ สีเขียว (ข้างปากช้ำรูป)	ก. ๕ สูง ๑๓	"	"	"
๓๒๔.	ส. ๑๖๑	กระปุกคอยาว สีขาว (ปากช้ำรูป)	ก. ๒ สูง ๑๓	"	"	"
๓๒๕.	ส. ๑๖๒	กาน้ำสีเขียว (ปากข้างช้ำรูป)	ก. ๒ สูง ๙	"	"	"
๓๒๖.	ส. ๑๖๓	กระปุกคอยาว สีขาว (ปากช้ำรูป)	ก. ๒.๕ สูง ๑๒	"	"	"
๓๒๗.	ส. ๑๖๔	กาน้ำ สีเขียว (ปากช้ำรูป)	ก. ๒.๕ สูง ๗	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบ	ตำนาน
๓๒๘.	ส. ๑๖๕	กาน้ำ สีเขียว (ปากช้อน)	ก. ๒๕ สูง ๖	สังกโลก	สุโขทัย	พระสุวรรณนายกให้
๓๒๙.	ส. ๑๖๖	กาน้ำ สีขาว	ก. ๑.๘ สูง ๖.๕	”	”	”
๓๓๐.	ส. ๑๖๗	กระปุก สีเขียว (ปากช้อน)	ก. ๓ สูง ๗	”	”	”
๓๓๑.	ส. ๑๖๘	หัวสิงห์สังกโลกดินเผา ไม่เคลือบ (ปากหัก)	สูง ๒๖	ดินเผา	”	”
๓๓๒.	ส. ๑๖๙	เทพพนม (ฐานซ่อมไว้)	สูง ๖๑	สังกโลก	”	”
๓๓๓.	ส. ๑๗๐	กระปุก ลายกลีบบัว (ปากช้อน)	สูง ๑๒	”	”	”
		หมายเหตุ กระปุกเล็กสังกโลก ๐.๓๖ รวม ๒๖๗ ชิ้น ตุ๊กตาไม้ ๐.๓๗ รวม ๑๒๖ ชิ้น				
		หมวดเบญจรงค์				
๓๓๔.	ป. ๑	โถเบญจรงค์ พร้อมฝา	ก. ๑๘.๕ สูง ๒๒.๕	เคลือบสี	รัตนโกสินทร์	”
๓๓๕.	ป. ๒	โถเบญจรงค์ พร้อมฝา (แดก ต่อไว้)	ก. ๑๘.๕ สูง ๒๑.๕	”	”	”
๓๓๖.	ป. ๓	โถเบญจรงค์ พร้อมฝา (ฝาแตก ต่อไว้)	ก. ๑๕.๘ สูง ๒๒	”	”	”
๓๓๗.	ป. ๔	โถเบญจรงค์ พร้อมฝา (ตัวและฝาแตก ต่อไว้)	ก. ๑๕.๕ สูง ๑๘.๕	”	”	”
๓๓๘.	ป. ๕	โถเบญจรงค์ พร้อมฝา (ฝาช้อน ตัวแตก ต่อไว้)	ก. ๑๑ สูง ๑๕	”	”	”
๓๓๙.	ป. ๖	โถเบญจรงค์ พร้อมฝา (ฝาช้อน ตัวแตก ต่อไว้)	ก. ๑๐ สูง ๑๓	”	”	”
๓๔๐.	ป. ๗	โถเบญจรงค์ พร้อมฝา (ฝาช้อน ตัวแตก ต่อไว้)	ก. ๙.๘ สูง ๑๔.๕	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบช่าง	ตำนาน
๓๔๑.	ป. ๘	โถเบญจรงค์ พร้อมฝา (ฝาชำรุด)	ก. ๗ สูง ๑๐	เคลือบสี	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณครนายกให้
๓๔๒.	ป. ๙	โถเบญจรงค์ พร้อมฝา (ฝาชำรุด)	ก. ๑๖ สูง ๑๒	”	”	”
๓๔๓.	ป. ๑๐	ฝาโถ	ก. ๑๗.๕ สูง ๘	”	”	”
๓๔๔.	ป. ๑๑	ฝาโถ	ก. ๑๕.๕ สูง ๘.๕	”	”	”
๓๔๕.	ป. ๑๒	ฝาโถ	ก. ๑๕.๕ สูง ๗	”	”	”
๓๔๖.	ป. ๑๓	ฝาโถ	ก. ๑๓.๕ สูง ๗.๕	”	”	”
๓๔๗.	ป. ๑๔	ฝาโถ	ก. ๑๒ สูง ๖.๕	”	”	”
๓๔๘.	ป. ๑๕	ชามเบญจรงค์	ก. ๑๘ สูง ๙.๕	”	”	”
๓๔๙.	ป. ๑๖	ชามเบญจรงค์	ก. ๑๔.๕ สูง ๗.๕	”	”	”
๓๕๐.	ป. ๑๗	ชามเบญจรงค์	ก. ๑๗.๕ สูง ๙.๕	”	”	”
๓๕๑.	ป. ๑๘	ชามเบญจรงค์	ก. ๑๘ สูง ๙.๕	”	”	”
๓๕๒.	ป. ๑๙	ชามเบญจรงค์	ก. ๑๗.๕ สูง ๙	”	”	”
๓๕๓.	ป. ๒๐	ชามเบญจรงค์	ก. ๑๗ สูง ๙	”	”	”
๓๕๔.	ป. ๒๑	ชามเบญจรงค์ (ปากชำรุด)	ก. ๑๖.๕ สูง ๘	”	”	”
๓๕๕.	ป. ๒๒	ชามเบญจรงค์	ก. ๑๖.๕ สูง ๘	”	”	”
๓๕๖.	ป. ๒๓	ชามเบญจรงค์	ก. ๑๖.๕ สูง ๘	”	”	”
๓๕๗.	ป. ๒๔	ชามเบญจรงค์	ก. ๑๕ สูง ๖.๘	”	”	”
๓๕๘.	ป. ๒๕	พานเบญจรงค์ (ปากชำรุด)	ก. ๒๒ สูง ๘	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบช่าง	ตำนาน
๓๕๙.	ป. ๒๖	ชามเบญจรงค์ (ราว)	ก. ๑๘.๕ สูง ๕	เคลือบสี	รัตนโกสินทร์	พระสวรรคภวนายกให้
๓๖๐.	ป. ๒๗	พานเบญจรงค์	ก. ๒๕.๕ สูง ๑๑	”	”	”
๓๖๑.	ป. ๒๘	พานเบญจรงค์ (ปากช้อน)	ก. ๒๕.๕ สูง ๑๑	”	”	”
๓๖๒.	ป. ๒๙	พานเบญจรงค์	ก. ๒๖ สูง ๑๑	”	”	”
๓๖๓.	ป. ๓๐	พานเบญจรงค์ (ปากช้อนเล็กน้อย)	ก. ๒๕ สูง ๙	”	”	”
๓๖๔.	ป. ๓๑	พานเบญจรงค์	ก. ๒๑.๕ สูง ๗.๕	”	”	”
๓๖๕.	ป. ๓๒	พานเบญจรงค์	ก. ๒๒ สูง ๙	”	”	”
๓๖๖.	ป. ๓๓	พานเบญจรงค์	ก. ๑๙ สูง ๗	”	”	”
๓๖๗.	ป. ๓๔	พานเบญจรงค์	ก. ๑๙ สูง ๘	”	”	”
๓๖๘.	ป. ๓๕	พานเบญจรงค์	ก. ๑๗.๕ สูง ๗	”	”	”
๓๖๙.	ป. ๓๖	พานเบญจรงค์	ก. ๑๗.๕ สูง ๗	”	”	”
๓๗๐.	ป. ๓๗	พานเบญจรงค์	ก. ๑๗.๕ สูง ๗	”	”	”
๓๗๑.	ป. ๓๘	พานเบญจรงค์ (ผาช้อน)	ก. ๑๘ สูง ๗.๕	”	”	”
๓๗๒.	ป. ๓๙	พานเบญจรงค์	ก. ๑๗ สูง ๗	”	”	”
๓๗๓.	ป. ๔๐	พานเบญจรงค์	ก. ๑๗ สูง ๗	”	”	”
๓๗๔.	ป. ๔๑	พานเบญจรงค์	ก. ๑๔.๕ สูง ๖.๕	”	”	”
๓๗๕.	ป. ๔๒	พานเบญจรงค์	ก. ๑๔.๕ สูง ๖.๕	”	”	”
๓๗๖.	ป. ๔๓	พานเบญจรงค์	ก. ๑๖ สูง ๘	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบ	ตำนาน
๓๗๗.	ป. ๔๔	พานเบญจรงค์	ก. ๑๔.๕ สูง ๖.๕	เคลือบสี	รัตนโกสินทร์	พระสวรวรควรมายกให้
๓๗๘.	ป. ๔๕	พานเบญจรงค์	ก. ๑๓.๕ สูง ๖	"	"	"
๓๗๙.	ป. ๔๖	พานเบญจรงค์	ก. ๑๒ สูง ๕	"	"	"
๓๘๐.	ป. ๔๗	พานเบญจรงค์	ก. ๑๑.๕ สูง ๕	"	"	"
๓๘๑.	ป. ๔๘	พานเบญจรงค์ (ปากชำรุดเล็กน้อย)	ก. ๑๒ สูง ๖	"	"	"
๓๘๒.	ป. ๔๙	พานเบญจรงค์	ก. ๑๓.๕ สูง ๔	"	"	"
๓๘๓.	ป. ๕๐	พานเบญจรงค์	ก. ๑๓ สูง ๖	"	"	"
๓๘๔.	ป. ๕๑	พานเบญจรงค์	ก. ๑๓ สูง ๕.๕	"	"	"
๓๘๕.	ป. ๕๒	กระโถน	ก. ๑๔ สูง ๑๔	"	"	"
๓๘๖.	ป. ๕๓	กระปุกเล็กๆ	ก. ๔.๕ สูง ๖	"	"	"
๓๘๗.	ป. ๕๔	พานเบญจรงค์ (ปากชำรุด)	ก. ๑๔.๕ สูง ๖	"	"	"
หมวดเครื่องลายคราม						
๓๘๘.	ก. ๑	ชามลายคราม	ก. ๒๙ สูง ๙	เคลือบสี	รัตนโกสินทร์	"
๓๘๙.	ก. ๒	ชามลายคราม	ก. ๒๔.๕ สูง ๙	"	"	"
๓๙๐.	ก. ๓	ชามลายคราม มีสองหู	ก. ๒๔ สูง ๑๑	"	"	"
๓๙๑.	ก. ๔	ชามลายคราม	ก. ๒๔ สูง ๑๐	"	"	"
๓๙๒.	ก. ๕	ชามลายคราม	ก. ๒๒ สูง ๑๐	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบช่าง	ตำนาน
๓๓๓.	ก. ๖	ชามลายคราม	ก. ๒๕ สูง ๑๑	เคลือบสี	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณครนายกใต้
๓๓๔.	ก. ๗	ชามลายคราม (ราว)	ก. ๒๖ สูง ๑๓	"	"	"
๓๓๕.	ก. ๘	ชามลายคราม (แดก ต่อไว้)	ก. ๒๒ สูง ๙.๕	"	"	"
๓๓๖.	ก. ๙	ชามลายคราม (ราว)	ก. ๒๑ สูง ๙	"	"	"
๓๓๗.	ก. ๑๐	ชามลายคราม (ปากชำรุด)	ก. ๑๙ สูง ๗	"	"	"
๓๓๘.	ก. ๑๑	ชามลายคราม	ก. ๒๙.๕ สูง ๑๐	"	"	"
๓๓๙.	ก. ๑๒	กระถางลายคราม (ราว)	ก. ๒๒ สูง ๒๑	"	"	"
๔๐๐.	ก. ๑๓	ชามลายคราม	ก. ๑๙ สูง ๘	"	"	"
๔๐๑.	ก. ๑๔	โถลายคราม มีฝาพร้อม	ก. ๑๘ สูง ๒๒	"	"	"
๔๐๒.	ก. ๑๕	โถลายคราม มีฝาพร้อม	ก. ๒๑ สูง ๑๙	"	"	"
๔๐๓.	ก. ๑๖	โถลายคราม มีฝาพร้อม (ราวทั้งใบ)	ก. ๑๘ สูง ๒๓	"	"	"
๔๐๔.	ก. ๑๗	โถลายคราม มีฝาพร้อม	ก. ๑๗.๕ สูง ๒๒	"	"	"
๔๐๕.	ก. ๑๘	กระถางลายคราม	ก. ๒๐ สูง ๑๓	"	"	"
๔๐๖.	ก. ๑๙	กระถางลายคราม (ราว)	ก. ๑๘.๕ สูง ๑๗	"	"	"
๔๐๗.	ก. ๒๐	กระถางลายคราม	ก. ๒๐.๕ สูง ๑๖.๕	"	"	"
๔๐๘.	ก. ๒๑	กระถางลายคราม	ก. ๑๖ สูง ๑๒.๓	"	"	"
๔๐๙.	ก. ๒๒	กระถางลายคราม	ก. ๒๐ สูง ๑๖	"	"	"
๔๑๐.	ก. ๒๓	กระถางลายคราม	ก. ๑๙ สูง ๑๘	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบ	ตำนาน
๔๑๑.	ก. ๒๔	ชามลายคราม (ปากช้ำรูปเตี้ยเล็กน้อย)	ก. ๑๖.๕ สูง ๗	เคลือบสี	รัตนโกสินทร์	พระสวรวรคณนายกให้
๔๑๒.	ก. ๒๕	ชามลายคราม	ก. ๑๙ สูง ๗.๕	”	”	”
๔๑๓.	ก. ๒๖	ชามลายคราม	ก. ๑๙.๕ สูง ๖.๕	”	”	”
๔๑๔.	ก. ๒๗	ชามลายคราม (ปากช้ำรูป)	ก. ๑๙ สูง ๖	”	”	”
๔๑๕.	ก. ๒๘	ชามลายคราม	ก. ๑๙ สูง ๘.๕	”	”	”
๔๑๖.	ก. ๒๙	ชามลายคราม	ก. ๒๙ สูง ๑๑.๕	”	”	”
๔๑๗.	ก. ๓๐	ไหหมั่งกรลายคราม พร้อมฝา (ตัวราว)	ก. ๑๓.๕ สูง ๔๒.๕	”	”	”
๔๑๘.	ก. ๓๑	โถลายคราม พร้อมฝา	ก. ๑๘ สูง ๑๙	”	”	”
๔๑๙.	ก. ๓๒	โถลายคราม พร้อมฝา (ฝาชำรุดเล็กน้อย)	ก. ๑๘ สูง ๒๐	”	”	”
๔๒๐.	ก. ๓๓	กัลยาคราม พร้อมฝา	ก. ๑๑.๕ สูง ๒๕.๕	”	”	”
๔๒๑.	ก. ๓๔	ที่รองโถ คล้ายจาน	ก. ๑๙.๕ สูง ๓.๕	”	”	”
๔๒๒.	ก. ๓๕	ที่รองโถ คล้ายจาน	ก. ๑๔ สูง ๒.๕	”	”	”
๔๒๓.	ก. ๓๖	ที่รองโถ คล้ายจาน	ก. ๑๔ สูง ๒.๕	”	”	”
๔๒๔.	ก. ๓๗	พานเล็ก	ก. ๑๑ สูง ๕.๕	”	”	”
๔๒๕.	ก. ๓๘	คณโฑ พร้อมฝา	ก. ๔ สูง ๑๖	”	”	”
๔๒๖.	ก. ๓๙	พานเล็ก	ก. ๙.๕ สูง ๖	”	”	”
๔๒๗.	ก. ๔๐	พานเล็ก	ก. ๑๐ สูง ๖	”	”	”
๔๒๘.	ก. ๔๑	พานเล็ก	ก. ๑๐.๕ สูง ๕.๕	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบ	ตำนาน
๔๒๙.	ก. ๔๒	พานเล็ก	ก. ๑๑.๕ สูง ๕	เคลือบสี	รัตนโกสินทร์	พระสวรวรคาวรนายกไท
๔๓๐.	ก. ๔๓	พานเล็ก	ก. ๑๑.๕ สูง ๕	”	”	”
๔๓๑.	ก. ๔๔	พานเล็ก	ก. ๑๑ สูง ๕	”	”	”
๔๓๒.	ก. ๔๕	พานเล็ก	ก. ๑๑.๓ สูง ๕	”	”	”
๔๓๓.	ก. ๔๖	พานเล็ก	ก. ๑๑.๕ สูง ๕	”	”	”
๔๓๔.	ก. ๔๗	พานเล็ก (ฐานข้าวสุต)	ก. ๑๕.๕ สูง ๖.๓	”	”	”
๔๓๕.	ก. ๔๘	ชาม	ก. ๑๗.๕ สูง ๘	”	”	”
๔๓๖.	ก. ๔๙	กาดายคราม ไม่มีฝา	ก. ๕ สูง ๕	”	”	”
๔๓๗.	ก. ๕๐	กาดายคราม มีฝาพร้อม	ก. ๖ สูง ๙.๕	”	”	”
๔๓๘.	ก. ๕๑	กาดายคราม มีฝาพร้อม	ก. ๕.๗ สูง ๙	”	”	”
หมวดพระเครื่อง						
๔๓๙.		พระพิมพ์ดินเผาบนผนังตรงกลางประกอบด้วย พระระฆังน้อยและพระแสงเป็นส่วนใหญ่ จำนวน ๑๑๑ ชิ้น		ดินเผา	สุโขทัย	”
๔๔๐.		พระปรุหนึ่ง	ก. ๓.๔๘ สูง ๕	ชิน	อยุธยา	”
๔๔๑.		พระร่วงยืนปางเบ็ญโลก	สูง ๗.๗	สัมฤทธิ์	สุโขทัย	”
๔๔๒.		ชวานหินขัด ยุคหินใหม่ สีเทา	ก. ๔ สูง ๕	หิน		”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ สมัยของ	ตำนาน
๔๔๓.		พระพิมพ์ดินเผา (ชุนแผนกุมารทอง) ๑ องค์	—	—	—	พระสุวรรณนายกให้
๔๔๔.		เหรียญพระสุวรรณนายก ๑ อัน	—	ทองแดง	—	”
๔๔๕.		พระแก้วผลึก สีขาว (ไม่มีเศียร)	ก. ๕.๕ สูง ๕.๓	—	—	”
๔๔๖.		พระงบน้อย จำนวน ๒๗ ชิ้น	—	ดินเผา	—	”
๔๔๗.		พระลีลา ๒ ชิ้น	สูง ๑๒.๗	—	—	”
๔๔๘.		ชุนแผนกุมารทอง (พระพิมพ์หิน)	ก. ๓ สูง ๔.๘	—	—	”
๔๔๙.		พระพุทธรูปปางมารวิชัย	ก. ๒.๗ สูง ๕.๓	สัมฤทธิ์	รัตนโกสินทร์	”
๔๕๐.		พระชินต่าง ๆ รวม ๒๓ องค์	—	—	—	”
๔๕๑.		พระดินเผาชนิดต่าง ๆ เป็นชุนแผนและหน้า ไม้สัก ๙ ชิ้น	—	—	—	”
๔๕๒.		พระร่วงยืนปางประทานอภัย ๑ องค์	สูง ๕.๗	—	—	”
๔๕๓.		พระพิมพ์ดินเผาแบบบึงสามพัน ๑ องค์	ก. ๕ สูง ๗	ดินเผา	รัตนโกสินทร์	”
๔๕๔.		พระพิมพ์แบบชุมเรือนแก้ว ๑๓ องค์	—	”	”	”
๔๕๕.		พระพิมพ์แบบโคกนสมอ ๑ องค์	—	”	”	”
๔๕๖.		พระชুমแบบลำพูน ๒ องค์	—	”	”	”
๔๕๗.		พระชินปางลีลา ๑ องค์	สูง ๖.๕	หิน	—	”
๔๕๘.		พระพิมพ์ปางลีลา ๒ องค์ (ใหญ่และเล็ก)	—	ดินเผา	—	”
๔๕๙.		พระร่วงเบ็ดโลก ๒ องค์	—	”	—	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ สมัยช่าง	ตำนาน
๔๖๐.		พระร่วงปางประทานอภัย ๑ องค์	—	ดินเผา	—	พระสุวรรณนายกให้
๔๖๑.		พระพิมพ์ขนาดเล็กในกล่องสังกะสี จำนวน ๒๐๐ องค์	—	”	—	”
๔๖๒.		พระพิมพ์ จำนวน ๗ ชั้น (ชำรุด) จากแผง	—	โลหะ	—	”
๔๖๓.		พระพิมพ์ วัดป่ามะม่วง ๑ องค์	—	ดินเผา	—	”
๔๖๔.		ของเบ็ดเตล็ด (ก้อนหินต่าง ๆ) ๗ ชั้น	—	หิน	—	”
๔๖๕.		พระพิมพ์ แบบมหายานปางสมาธิ ๑ องค์	ก. ๘ สูง ๑๒	ดินเผา	—	”
๔๖๖.		ยอดเจดีย์ ๑ ชั้น	—	”	—	”
๔๖๗.		พระพิมพ์ ชนิดต่าง ๆ ๓๐ องค์	—	”	—	”
๔๖๘.		พระพิมพ์ ชนิดต่าง ๆ (เลี่ยมไว้) ๑๐ องค์	—	”	—	”
๔๖๙.		พระว่านในกรอบเป็นแผง ๓, จำนวน ๑๗ องค์	—	ว่าน	—	”
๔๗๐.		พระชนิดต่าง ๆ ในแผง ๑, จำนวน ๒๓ องค์	—	ดินเผา	—	”
๔๗๑.		พระชนิดต่าง ๆ ในแผง ๒, จำนวน ๑๘ องค์	—	”	—	”
๔๗๒.		พระแผงชนิดต่าง ๆ ในแผง ๔, จำนวน ๓๒ องค์	—	ชิน	—	”
๔๗๓.		เงินตราในแผง ง. ๑, จำนวน ๘๕ อัน	—	เงิน	—	”
๔๗๔.		เงินตราในแผง ง. ๒, จำนวน ๓๙ อัน	—	”	—	”
๔๗๕.		เงินตราในแผง ๓, จำนวน ๓๑ อัน	—	”	—	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุประสงค์	วัตถุประสงค์	ขนาด ชม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบช่าง	ตำนาน
			หมวดเบตเตล				
๔๗๖.	ท.ป. ๑	ชาวจีน ไลยแดงนำเงิน	ชาวจีน ไลยแดงนำเงิน	ก. ๓๒ สูง ๑๒.๓	เคลือบสี	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณนายกให้
๔๗๗.	ท.ป. ๒	ชาวจีน ไลยแดงนำเงิน	ชาวจีน ไลยแดงนำเงิน	ก. ๓๓ สูง ๑๒.๕	”	”	”
๔๗๘.	ท.ป. ๓	ชาวจีน ดอกแดง ใบเขียว	ชาวจีน ดอกแดง ใบเขียว	ก. ๓๔.๕ สูง ๙.๕	”	”	”
๔๗๙.	ท.ป. ๔	ชาวจีน พันทาว ไลยนำเงิน	ชาวจีน พันทาว ไลยนำเงิน	ก. ๓๐ สูง ๙.๒	”	”	”
๔๘๐.	ท.ป. ๕	ชาวจีน พันทาว ไลยนำเงิน	ชาวจีน พันทาว ไลยนำเงิน	ก. ๒๘.๗ สูง ๑๐	”	”	”
๔๘๑.	ท.ป. ๖	ชาวจีน พันทาว ไลยนำเงิน	ชาวจีน พันทาว ไลยนำเงิน	ก. ๒๘ สูง ๙	”	”	”
๔๘๒.	ท.ป. ๗	ชาวจีน พันทาว ไลยเขียว	ชาวจีน พันทาว ไลยเขียว	ก. ๓๕ สูง ๑๓	”	”	”
๔๘๓.	ท.ป. ๘	งาน ไลยแดง นำเงิน	งาน ไลยแดง นำเงิน	ก. ๒๕ สูง ๓.๓	”	”	”
๔๘๔.	ท.ป. ๙	งาน พันทาว ไลยนำเงิน	งาน พันทาว ไลยนำเงิน	ก. ๒๖ สูง ๓.๓	”	”	”
๔๘๕.	ท.ป. ๑๐	งาน พันทาว ไลยนำเงิน	งาน พันทาว ไลยนำเงิน	ก. ๑๙.๕ สูง ๕.๕	”	”	”
๔๘๖.	ท.ป. ๑๑	ชาวมอ	ชาวมอ	ก. ๒๐ สูง ๘.๕	”	”	”
๔๘๗.	ท.ป. ๑๒	งาน พันทาว ไลยแดงปนเขียว	งาน พันทาว ไลยแดงปนเขียว	ก. ๒๕ สูง ๒	”	”	”
๔๘๘.	ท.ป. ๑๓	งาน พันทาว ไลยเขียวแดง	งาน พันทาว ไลยเขียวแดง	ก. ๑๕ สูง ๓	”	”	”
๔๘๙.	ท.ป. ๑๔	กระเบื้อง พันทาว ไลยสีคราม	กระเบื้อง พันทาว ไลยสีคราม	ก. ๙.๓ สูง ๑๐	”	”	”
๔๙๐.	ท.ป. ๑๕	บ้าน สีแดง	บ้าน สีแดง	ก. ๖.๗ สูง ๑๐	ดินเผา	”	”
๔๙๑.	ท.ป. ๑๖	บ้าน สีแดง	บ้าน สีแดง	ก. ๙.๕ สูง ๙.๕	”	”	”
๔๙๒.	ท.ป. ๑๗	บ้าน สีแดง (หูหลอด ผ่าชำรุด)	บ้าน สีแดง (หูหลอด ผ่าชำรุด)	ก. ๑๐.๒ สูง ๑๐	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบช่าง	ตำนาน
๔๙๓.	ท.ป. ๑๘	บ้าน สีแดง	ก. ๙.๕ สูง ๑๔.๕	ดินเผา	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณภรรยาไก่ให้
๔๙๔.	ท.ป. ๑๙	บ้าน สีแดง	ก. ๙ สูง ๘.๕	”	”	”
๔๙๕.	ท.ป. ๒๐	บ้าน สีแดง	ก. ๕.๓ สูง ๖.๕	”	”	”
๔๙๖.	ท.ป. ๒๑	บ้าน สีแดง ขนาดเล็ก	ก. ๔ สูง ๖	”	”	”
๔๙๗.	ท.ป. ๒๒	บ้าน สีแดง ขนาดเล็ก	ก. ๔.๓ สูง ๖.๕	”	”	”
๔๙๘.	ท.ป. ๒๓	บ้าน สีแดง ขนาดเล็ก	ก. ๔ สูง ๖	”	”	”
๔๙๙.	ท.ป. ๒๔	บ้าน สีแดง ไม่มีฝา	ก. ๔.๓ สูง ๓	”	”	”
๕๐๐.	ท.ป. ๒๕	บ้าน สีเทา	ก. ๕.๕ สูง ๘.๓	”	”	”
๕๐๑.	ท.ป. ๒๖	บ้าน สีเทา ฝาชำรุด	ก. ๑๐.๕ สูง ๑๕	”	”	”
๕๐๒.	ท.ป. ๒๗	ฝาบ้าน ไม่มีตัว	ก. ๕ สูง ๓	”	”	”
๕๐๓.	ท.ป. ๒๘	บ้าน สีเทา พร้อมฝา	ก. ๑๐.๓ สูง ๑๔.๕	”	”	”
๕๐๔.	ท.ป. ๒๙	บ้าน สีเทา พร้อมฝา	ก. ๙.๘ สูง ๑๓.๕	”	”	”
๕๐๕.	ท.ป. ๓๐	บ้าน สีเทา พร้อมฝา	ก. ๙.๕ สูง ๑๓.๕	”	”	”
๕๐๖.	ท.ป. ๓๑	บ้าน สีเทา (ฝาชำรุด)	ก. ๘ สูง ๑๑	”	”	”
๕๐๗.	ท.ป. ๓๒	บ้าน สีเทา (ฝาชำรุด)	ก. ๙.๘ สูง ๑๐.๕	”	”	”
๕๐๘.	ท.ป. ๓๓	บ้าน สีเทา (ฝาชำรุด)	ก. ๙.๓ สูง ๑๓.๕	”	”	”
๕๐๙.	ท.ป. ๓๔	บ้าน สีเทา	ก. ๙ สูง ๑๓.๕	”	”	”
๕๑๐.	ท.ป. ๓๕	บ้าน สีเทา (ฝาชำรุด)	ก. ๗.๓ สูง ๙.๕	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้มอบช่าง	ตำนาน
๕๑๑.	ท.ป. ๓๖	บ้าน สีน้ำตาลอ่อน	ก. ๗.๕ สูง ๑๒	ดินเผา	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณภวนายกให้
๕๑๒.	ท.ป. ๓๗	บ้าน สีเทา	ก. ๘.๗ สูง ๑๒	”	”	”
๕๑๓.	ท.ป. ๓๘	บ้าน สีเทา	ก. ๙.๓ สูง ๑๑	”	”	”
๕๑๔.	ท.ป. ๓๙	บ้าน สีเทา	ก. ๗.๕ สูง ๘	”	”	”
๕๑๕.	ท.ป. ๔๐	บ้าน สีเทา (ผาซำรุต)	ก. ๗.๓ สูง ๙.๕	”	”	”
๕๑๖.	ท.ป. ๔๑	บ้าน สีน้ำตาลอ่อน (ผาซำรุต)	ก. ๒๐.๕ สูง ๑๑	”	”	”
๕๑๗.	ท.ป. ๔๒	บ้าน สีเทา	ก. ๗.๕ สูง ๘.๕	”	”	”
๕๑๘.	ท.ป. ๔๓	บ้าน ทรงสูง สีน้ำตาลอ่อน	ก. ๙.๕ สูง ๑๐	”	”	”
๕๑๙.	ท.ป. ๔๔	บ้าน ทองเหลือง (มี ๔ ขา)	ก. ๖.๗ สูง ๑๒.๕	ทองเหลือง	”	”
๕๒๐.	ท.ป. ๔๕	บ้าน ทองเหลือง (มี ๓ ขา หูซำรุต)	ก. ๖.๗ สูง ๑๑.๕	”	”	”
๕๒๑.	ท.ป. ๔๖	บ้าน สีแดง มีนวมเงินถัก นวม	ก. ๕.๗ สูง ๙	ดินเผา	—	”
๕๒๒.	ท.ป. ๔๗	กระเบื้องปากแตร	ก. ๑๘.๕ สูง ๑๖	—	—	”
๕๒๓.	ท.ป. ๔๘	กระเบื้องปากแตร	ก. ๓๔ สูง ๔๐	ทองเหลือง	”	”
๕๒๔.	ท.ป. ๔๙	กระเบื้องปากแตร	ก. ๓๓.๕ สูง ๔๑	”	”	”
๕๒๕.	ท.ป. ๕๐	กระเบื้องปากแตร	ก. ๒๖ สูง ๑๖.๕	”	”	”
๕๒๖.	ท.ป. ๕๑	กระเบื้องปากแตร	ก. ๓๐.๕ สูง ๑๙.๕	”	”	”
๕๒๗.	ท.ป. ๕๒	กระเบื้องปากแตร	ก. ๒๙.๕ สูง ๑๘	”	”	”
๕๒๘.	ท.ป. ๕๓	กระเบื้องปากแตร	ก. ๒๒.๕ สูง ๑๕	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบ	ตำนาน
๕๒๘.	ท.ป. ๕๓	กระโถนปากแคบ	ก. ๒๓.๕ สูง ๑๕	ทองเหลือง	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณนายกให้
๕๒๙.	ท.ป. ๕๔.	กระโถนปากแคบ	ก. ๒๒ สูง ๑๒.๕	"	"	"
๕๓๐.	ท.ป. ๕๕.	โตก	ก. ๑๙.๙๕ สูง ๙.๕	"	"	"
๕๓๑.	ท.ป. ๕๖	พาน	ก. ๘ สูง ๑๐	"	"	"
๕๓๒.	ท.ป. ๕๗	พาน	ก. ๒๕.๕ สูง ๑๕	"	"	"
๕๓๓.	ท.ป. ๕๘	ชั้นน้ำพานรอง	ก. ๒๑ สูง ๑๙	"	"	"
๕๓๔.	ท.ป. ๕๙	ชั้นน้ำพานรอง	ก. ๒๑.๕ สูง ๒๒.๕	"	"	"
๕๓๕.	ท.ป. ๖๐	ชั้นน้ำพานรอง	ก. ๒๑.๕ สูง ๑๙.๕	"	"	"
๕๓๖.	ท.ป. ๖๑	ชั้นน้ำพานรอง	ก. ๒๒ สูง ๒๑	"	"	"
๕๓๗.	ท.ป. ๖๒	ชั้นน้ำพานรอง	ก. ๒๒.๕ สูง ๒๔	"	"	"
๕๓๘.	ท.ป. ๖๓	ชั้นน้ำพานรอง	ก. ๑๔.๕ สูง ๑๔.๕	"	"	"
๕๓๙.	ท.ป. ๖๔	ชั้นน้ำพานรอง	ก. ๑๖ สูง ๑๔.๕	"	"	"
๕๔๐.	ท.ป. ๖๕.	ชั้นน้ำพานรอง	ก. ๒๑ สูง ๒๑.๕	"	"	"
๕๔๑.	ท.ป. ๖๖	ชั้นน้ำพานรอง	ก. ๑๘ สูง ๑๖.๕	"	"	"
๕๔๒.	ท.ป. ๖๗	ชั้นน้ำพานรอง	ก. ๒๒.๕ สูง ๒๒.๕	"	"	"
๕๔๓.	ท.ป. ๖๘	ชั้นน้ำพานรอง	ก. ๑๙.๕ สูง ๑๗.๕	"	"	"
๕๔๔.	ท.ป. ๖๙	กระโถน	ก. ๑๖ สูง ๑๔.๕	"	"	"
๕๔๕.	ท.ป. ๗๐	กระโถน	ก. ๑๔.๕ สูง ๑๓	"	"	"

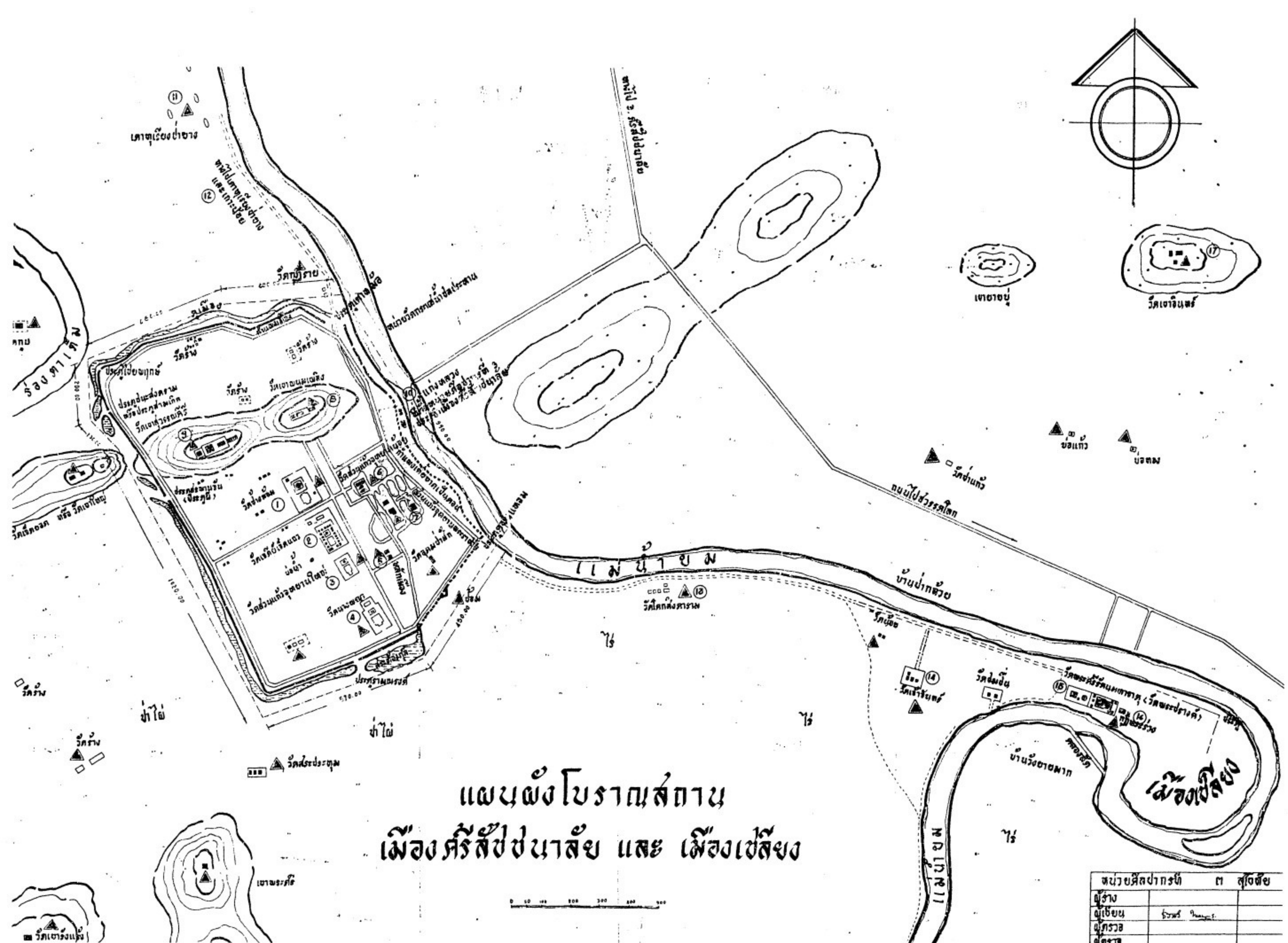

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ สมัยช่าง	ตำนาน
๕๔๖.	ท.ป. ๗๑	กระโถน	ก. ๑๕.๕ สูง ๘.๕	ทองเหลือง	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณภวนายกให้
๕๔๗.	ท.ป. ๗๒	กระโถน	ก. ๑๑.๕ สูง ๙	”	”	”
๕๔๘.	ท.ป. ๗๓	กระโถน	ก. ๑๐ สูง ๑๐.๕	”	”	”
๕๔๙.	ท.ป. ๗๔	กระโถนปากแตร	ก. ๓๐.๕ สูง ๑๙	”	”	”
๕๕๐.	ท.ป. ๗๕	ขัน	ก. ๑๒.๕ สูง ๖	”	”	”
๕๕๑.	ท.ป. ๗๖	ขัน	ก. ๑๒.๕ สูง ๕.๕	”	”	”
๕๕๒.	ท.ป. ๗๗	พาน	ก. ๑๙ สูง ๙	”	”	”
๕๕๓.	ท.ป. ๗๘	พาน	ก. ๑๓ สูง ๘	”	”	”
๕๕๔.	ท.ป. ๗๙	ถาดเล็ก	ก. ๑๗ สูง ๓.๘	—	”	”
๕๕๕.	ท.ป. ๘๐	ถาดเล็ก	ก. ๑๙.๕ สูง ๒.๕	—	”	”
๕๕๖.	ท.ป. ๘๑	ถาดมีขา	ก. ๒๙ สูง ๕.๕	—	”	”
๕๕๗.	ท.ป. ๘๒	ขัน	ก. ๘ สูง ๓.๕	ทองเหลือง	”	”
๕๕๘.	ท.ป. ๘๓	เต้าปูน	ก. ๔ สูง ๑๙	”	”	”
๕๕๙.	ท.ป. ๘๔	กระโถน	ก. ๙.๕ สูง ๑๐	”	”	”
๕๖๐.	ท.ป. ๘๕	กระโถน	ก. ๙ สูง ๘.๕	”	”	”
๕๖๑.	ท.ป. ๘๖	ถาดมีขา	ก. ๓๐ สูง ๔.๕	โลหะ	”	”
๕๖๒.	ท.ป. ๘๗	ถาดกลมมีขา (ขาขั้วต)	ก. ๔๒.๕ สูง ๘	”	”	”
๕๖๓.	ท.ป. ๘๘	ถาดกลมมีขา	ก. ๓๗ สูง ๗	”	”	”

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ช่าง ผสมช่าง	ตำนาน
๕๖๔.	ท.ป. ๘๙	พาน	ก. ๑๕ สูง ๙	ทองเหลือง	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณนายกไท
๕๖๕.	ท.ป. ๙๐	พาน	ก. ๑๗.๕ สูง ๑๑	"	"	"
๕๖๖.	ท.ป. ๙๑	ขัน	ก. ๙ สูง ๔.๕	"	"	"
๕๖๗.	ท.ป. ๙๒	ขัน	ก. ๘.๕ สูง ๓.๕	"	"	"
๕๖๘.	ท.ป. ๙๓	กระบวย (ไม่มีด้าม)	ก. ๖.๕ สูง ๕.๕	โลหะ	"	"
๕๖๙.	ท.ป. ๙๔	ภาชา (ไม่มีกา)	ก. ๑๕ สูง ๒๑	ทองเหลือง	"	"
๕๗๐.	ท.ป. ๙๕	ภาชา (มีกา)	ก. ๑๒ สูง ๑๗	โลหะ	"	"
๕๗๑.	ท.ป. ๙๖	ภาชา (ไม่มีกา)	ก. ๑๑ สูง ๑๕.๕	"	"	"
๕๗๒.	ท.ป. ๙๗	ภาชา (ไม่มีกา)	ก. ๑๑ สูง ๑๕.๕	"	"	"
๕๗๓.	ท.ป. ๙๘	ภาชา (มีกา)	ก. ๑๑ สูง ๑๕.๕	"	"	"
๕๗๔.	ท.ป. ๙๙	ภาชา (มีกา)	ก. ๑๒ สูง ๑๖	"	"	"
๕๗๕.	ท.ป. ๑๐๐	ภาชา (มีกา)	ก. ๑๒ สูง ๑๖	"	"	"
๕๗๖.	ท.ป. ๑๐๑	ภาชา (มีกา)	ก. ๑๑ สูง ๑๕.๕	"	"	"
๕๗๗.	ท.ป. ๑๐๒	ภาชา (มีกา)	ก. ๑๑.๕ สูง ๑๖.๕	"	"	"
๕๗๘.	ท.ป. ๑๐๓	ภาชา (มีกา)	ก. ๑๒ สูง ๑๖	"	"	"
๕๗๙.	ท.ป. ๑๐๔	ภาชา (มีกา)	ก. ๑๑.๕ สูง ๑๖.๕	"	"	"
๕๘๐.	ท.ป. ๑๐๕	ภาชา (มีกา)	ก. ๑๒ สูง ๑๗	"	"	"
๕๘๑.	ท.ป. ๑๐๖	ภาชา (มีกา)	ก. ๑๒ สูง ๑๖	"	"	"

เลขที่	เลขหมวด	วัตถุ	ขนาด ซม. (ก. = กว้าง)	ชนิด	สมัยหรือ ผู้ มอบช่าง	ตำนาน
๕๘๒.	ท.ป. ๑๐๗	ถ้ำชา	ก. ๑๑.๕ สูง ๑๖.๕	ทองเหลือง	รัตนโกสินทร์	พระสุวรรณครนายกให้
๕๘๓.	ง. ๑	งาช้างคู่ ๑ คู่เล็ก	ก. ๗ สูง ๖๓	งา	”	”
๕๘๔.	ง. ๒	งาช้าง คู่เล็ก	ก. ๗ สูง ๕๖	”	”	”
๕๘๕.	ง. ๓	งาช้าง คู่ใหญ่	ก. ๙ สูง ๓๒	”	”	”
๕๘๖.	ง. ๔	งาช้าง คู่ใหญ่	ก. ๙ สูง ๗๕	”	”	”

แผนผังโบราณสถาน
เมืองศรีสะเกษ และ เมืองศรีสอง

หน่วยศิลปากรที่ ๓ สุโขทัย	
ผู้ร่าง	
ผู้เขียน	วิวัฒน์ งามงาม
ผู้ตรวจสอบ	
ผู้ตรวจ	

